

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**NİĞDE ELMALI (ŞEYHLER) KÖYÜ VE ÇEVRESİ HALK
KÜLTÜRÜ**

Kübra DEMİR

**Aralık-2024
BATMAN**

T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NİĞDE ELMALI (ŞEYHLER) KÖYÜ VE ÇEVRESİ HALK
KÜLTÜRÜ

Kübra DEMİR

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Zehra Görkem DURAN GÜLTEKİN

Diğer Jüri Üyeleri

Dr. Öğr. Üyesi Ünal KALAYCI

Dr. Öğr. Üyesi Burcu KAYA ÇAKI

Aralık-2024
BATMAN

TEZ KABUL VE ONAYI

Kübra DEMİR tarafından hazırlanan “Niğde Elmalı (Şeyhler) Köyü ve Çevresi Halk Kültürü” adlı tez çalışması 25/12/2024 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan

Dr. Öğr. Üyesi Burcu KAYA ÇAKI

.....

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Zehra Görkem DURAN GÜLTEKİN

.....

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Ünal KALAYCI

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Murat ÖTER
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYANI

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını beyan eder, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sorumluluğu kabullendiğimi bildiririm.

ETHICAL DECLARATION

I declare that all the information in this thesis has been obtained within the framework of ethical behavior and academic rules, and that the source of any statements and information that do not belong to me in this study prepared in accordance with the thesis writing rules has been fully cited, and I declare that I accept all kinds of legal responsibility in case of any contrary situation.

Kübra DEMİR
25/12/2024

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NİĞDE ELMALI (ŞEYHLER) KÖYÜ VE ÇEVRESİ HALK KÜLTÜRÜ

Kübra DEMİR

Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim/Ana Sanat Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Zehra Görkem DURAN GÜLTEKİN

2024, 209 Sayfa

Kültür, bir milleti diğer milletlerden farklı kılan kendine has maddi ve manevi bütün unsurları kapsayan kavram olarak bilinir. Teknolojideki değişimler, savaşlar, göçler gibi insanı etkileyen unsurlar kültürün de değişmesine hatta bazı kültür öğelerinin unutulmasına yol açmıştır. Bu nedenle hızla değişen dünyada teknolojinin de etkisiyle zengin geleneksel kültürel yapısını kaybetmeye başlayan bölgelerin değerlerinin hafızalardan silinmeden kayıt altına alınarak gelecek kuşaklara aktarılması çok önemlidir.

Bu farkındalıktan hareketle gerçekleştirdiğimiz tez çalışmamızın örneklem merkezi Niğde Elmalı (Şeyhler) köyü olmakla birlikte çalışmada ismi geçen Himmetli, Yarhisar ve Çavdarlı köyleri karşılaştırmalı olarak incelemek adına araştırma bölgesine dâhil edilmiştir. Çalışma genelinde elde edilen veriler Elmalı (Şeyhler) köyünden alınmıştır. Araştırma bölgesi olarak geçen diğer köylerden elde edilen farklı öğeler tezde köy ismi ile birlikte verilerek karşılaştırmalı olarak aktarılarak tez içeriği zenginleştirilmiştir. Yapılan çalışmada Elmalı (Şeyhler) köyü ve çevresi hakkında genel bilgiler, geçiş dönemleri, bayram, tören ve kutlamalar, halk hekimliği, anonim halk edebiyatı, geleneksel çocuk oyunları, halk mutfağı, el sanatları, Elmalı ağzında kullanılan kelimeler bölümlerine yer verilmiştir. Derleme çalışmalarıyla Elmalı (Şeyhler) köyü ve çevresinin benzer ve farklı yörelerle karşılaştırılması yapılarak Türk kültüründeki yeri ve önemi ortaya koyularak gelecek nesillere bu kültürün aktarılması ve yapılacak çalışmalara katkı sağlaması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Elmalı, halk kültürü, Niğde gelenekleri, monografi.

ABSTRACT

MASTER THESIS

NIĞDE ELMALI (ŞEYHLER) VILLAGE AND ITS SURROUNDINGS FOLK CULTURE

Kübra DEMİR

Batman University Graduate Education Institute

Department of Turkish Language and Literature

Advisor: Assist. Prof. Dr. Zehra Gökem DURAN GÜLTEKİN

2024, 209 Pages

Culture is known as a concept that encompasses all the material and spiritual elements that make a nation different from other nations. Changes in technology, wars, migrations, and other factors that affect people have caused culture to change and even some cultural elements to be forgotten. Therefore, in a rapidly changing world, it is very important to record the values of regions that are beginning to lose their rich traditional cultural structure under the influence of technology and pass them on to future generations without erasing them from memory.

Based on this awareness, the sample center of our thesis study is Niğde Elmalı (Şeyhler) village, and Himmetli, Yarhisar and Çavdarlı villages mentioned in the study were included in the research region in order to examine them comparatively. The data obtained throughout the study were taken from Elmalı (Şeyhler) village. Different elements obtained from other villages mentioned as research regions were given together with the village name in the thesis and the thesis content was enriched by transferring them comparatively. The study included general information about Elmalı (Şeyhler) village and its surroundings, transition periods, holidays, ceremonies and celebrations, folk medicine, anonymous folk literature, traditional children's games, folk cuisine, handicrafts, and words used in Elmalı dialect. With compilation studies, it was aimed to compare Elmalı (Şeyhler) village and its surroundings with similar and different regions, reveal its place and importance in Turkish culture, and to transfer this culture to future generations and contribute to the studies to be carried out.

Keywords: Elmalı, folk culture, Niğde traditions, monograph.

ÖN SÖZ

İnsanlara millet olma şuuru kazandıran, bir arada olmalarını ve bu beraberlikle bilgi birikim ve yaşam tarzını şekillendirip nesilden nesle aktarılmasını sağlayan kültür toplumların vazgeçilmez unsurlarındandır. Her toplumun kendi özünü yansıttığı bir kültür yapısı vardır. Kültürel yapı birçok ögeyi barındırır. Bu yapı insan hayatının temel eşikleri olan geçiş dönemlerini, bayram, tören ve kutlamaları, halk hekimliği, sözlü edebiyat ürünleri, yemek kültürü, el sanatları ürünleri ile halk edebiyatını ihtiva eder.

Niğde Elmalı Köyü ve Çevresi Halk Kültürü tez çalışmasında halk kültürünü yansıtan konular ele alınmış araştırma alanı olan Elmalı, Çavdarlı, Himmetli, Yarhisar köylerindeki veriler gözlem ve görüşme yöntemiyle elde edilmiş; ses kayıt cihazı ve fotoğraf makinasıyla kayıt altına alınmıştır. Sahada 77 kaynak kişi ile görüşülerek kaynak kişilerin hatırında olan ve hâlen yaşamakta olan sözlü kültür öğeleri ve çalışma alanı ile ilgili yazılı kaynaklardaki bilgiler bir araya getirilerek gelecek kuşaklara aktarılması amaçlanmıştır. Yapılan tüm derleme çalışmaları Batman Üniversitesi Etik Kurulu tarafından 08.11.2023 tarihinde 2023/0622 ilgili izin belgesi uyarınca yapılmış olup bilgilendirici onam formundaki hususlara bağlı kalınarak tüm yazılı ve görsel veriler için kaynak kişilerden izin alınmıştır.

Yapılan çalışma giriş, dokuz bölüm ve sonuç kısmı olarak toplamda on bir bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu ve problemi, araştırmanın amacı ve araştırmanın yöntemine yer verilmiştir.

İkinci bölümde “Elmalı (Şeyhler) ve Çevresi Genel Bilgiler” başlığı altında Elmalı (Şeyhler) köyü ve çevresinin tarihî ve ismi, yörede bulunan tarihî alanlar, coğrafi konum ve ulaşım, bölgenin ekonomik yapısı tanıtılmıştır.

Üçüncü bölümde “Geçiş Dönemleri” başlığı altında doğum, evlenme ve ölüm evlilik, ölüm törenlerinde yapılan gelenek ve görenekler hakkında bilgi verilmiştir.

Dördüncü bölümde “Bayram, Kutlama ve Törenler” başlığı ile Bayramlar, millî ve dinî törenler, kutlamalara değinilmiştir.

Beşinci bölümde “Halk Hekimliği” başlığı altında hastalıklar ve yörede kullanılan sağıltım yöntemleri ve inanışlara yer verilmiştir.

Altıncı bölümde “Anonim Halk Edebiyatı” başlığı altında yörede anlatılan masallar, anlatılar, efsaneler, memorat ve sözlü kültürde yer alan mâni, ağıt, bilmece gibi ürünler derlenmiştir.

Yedinci Bölümde “Geleneksel Çocuk Oyunları” başlığı altında yörede oynanan kırk dört geleneksel çocuk oyunu derlenmiştir.

Sekizinci bölümde “Halk Mutfağı” başlığı adı altında yöreye ait yemek ve tatlı çeşitlerine ve kış için hazırlanan yiyecek türlerine yer verilmiştir.

Dokuzuncu bölümde “El Sanatları” başlığı altında yörede yapılan dokuma, el işlemeciliği ve örgülere yer verilmiştir.

Onuncu bölümde “Elmalı Ağzında Kullanılan Kelimeler” başlığı adı altında yöre ağzında kullanılan kelimeler derlenerek yazıya aktarılmıştır.

Araştırmanın sonuç bölümünde ise kaybolmaya yüz tutmuş geleneklerin ve sözlü kültürün kayıt altına alınmasının önemine değinilerek araştırma bölgesinin ve diğer bölgelerin benzer ve farklı yönlerine dikkat çekilmiştir.

Bu çalışmada her türlü soruma cevap veren, çalışmanın her alanında gerek bilgi birikimi gerekse manevi yönüyle beni destekleyen değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Zehra Görkem DURAN GÜLTEKİN’e şükranlarımı sunarım. Yüksek lisans öğrenimim boyunca beni destekleyen her daim yanımda olan sevgili eşim Servet DEMİR’e, yaşından olgun davranarak bu tezi bitirmemde bana yardımcı olan kızım Asel DEMİR’e ve kucağıma almak için gün saydığım oğluma teşekkür ederim. Saha çalışması

boyunca tabiri caizse kapı kapı benimle dolaşıp hayatta olduğu gibi tez çalışmamda da elim kolum olan, tezimin şekillenmesinde büyük katkı sağlayan annem Zeynep DİNÇ'e minnettarım. Tez çalışmam boyunca beni destekleyen kardeşlerim Büşra DİNÇ, Şeyma DİNÇ, Hüseyin DİNÇ, Reva DUYAR ve eniştem Hüseyin DUYAR'a müteşekkirim. Çalışmamı oluşturan bilgileri elde ettiğim kaynak kişilerime teşekkür ederim.

Kübra DEMİR
Batman-2024

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
FOTOĞRAF DİZİNİ.....	xv

1. GİRİŞ..... 1

1.1. Araştırmanın Konusu ve Problemi	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	1
1.3. Araştırmanın Yöntemi	1

2. ELMALI (ŞEYHLER) VE ÇEVRESİ GENEL BİLGİLER 3

2.1. Araştırma Bölgesinin Tarihî ve İsimleri	3
2.1.1. Elmalı (Şeyhler) köyü tarihî ve ismi	3
2.1.2. Himmetli köyü tarihî ve ismi	6
2.1.3. Çavdarlı köyü tarihî ve ismi.....	6
2.1.4. Yarhisar köyü tarihî ve ismi.....	7
2.2. Elmalı (Şeyhler) Köyü ve Çevresinde Bulunan Tarihî Alanlar	7
2.2.1. Göremsen Tepe	7
2.2.2. Göremsen Mezarlığı.....	8
2.2.3. Keçi Kalesi/Elmalı Kalesi.....	10
2.2.4. Elmalı Merkez Cami/Hacı Yahya Cami	10
2.2.5. Şeyh Hüseyin Türbesi	12
2.2.6. Yarhisar Höyük ve Kaya Yerleşimi	13
2.2.7. Zamzama Höyüğü	14
2.2.8. Himmetli Han Kalıntısı.....	15
2.2.9. Himmet Baba Türbesi	16
2.3. Coğrafi Konum ve Ulaşım	16
2.4. Nüfus Özellikleri.....	17
2.5. Ekonomik Yapısı	18

3. GEÇİŞ DÖNEMLERİ..... 22

3.1. Doğum ve Doğumla İlgili Uygulamalar	22
3.1.1. Doğum öncesi gelenekler.....	23
3.1.1.1. Kısırlığı giderme yöntemleri.....	23
3.1.1.2. Gebelikten korunma yöntemleri	25
3.1.1.3. Gebelik, gebe olduğunu anlama.....	26
3.1.1.4. Aşerme	27
3.1.1.5. Gebe kadının kaçınmaları	27
3.1.1.6. Üst üste bebeği, çocuğu ölen kadınlar için yapılan uygulamalar	28
3.1.1.7. Çocuğun cinsiyetini belirleme	29
3.1.2. Doğum sırası gelenekler.....	30
3.1.2.1. Doğum hazırlıkları/doğum.....	30
3.1.3. Doğum sonrası gelenekler.....	31
3.1.3.1. Göbek kesme/ çocuğun eşi/çocuğun Göbeği	31
3.1.3.2. Tuzlama	32
3.1.3.4. Loğusa bakımı/loğusa ziyareti	32

3.1.3.5. Al basması.....	33
3.1.3.6. Kırk basması/kırk karışması/et basması/ev basması.....	36
3.1.3.7. Kırklama/kırk çıkarma	38
3.1.3.8. Ad koyma.....	39
3.1.3.9. Sarılık.....	40
3.1.3.10. Aydaşlık	41
3.1.3.11. Konuşamayan çocuk	42
3.1.3.12. Yürüyemeyen çocuk/köstek kesme	42
3.1.3.13. İlk saç kesme.....	43
3.1.3.14. İlk diş/diş bulguru	44
3.2. Evlilik ve Evlilik ile İlgili Uygulamalar	46
3.2.1. Evlenme şekilleri/evlilik çağı.....	46
3.2.2. Evlenme isteğini belirtme	48
3.2.3. Evlilik öncesi.....	48
3.2.3.1. Gelin güvey seçimi	48
3.2.3.2. Görücülük/kız isteme/söz kesme	50
3.2.3.3. Ağız tadı.....	51
3.2.3.4. Yazma örtme.....	52
3.2.3.5. Ön açma/pırtı görme	53
3.2.3.6. Nişan	53
3.2.3.7. Yarım nikâh/dinî nikâh	54
3.2.3.8. Resmî nikâh	55
3.2.3.9. Nişanlılık dönemi.....	55
3.2.3.10. Yün yıkama.....	57
3.2.4. Düğün.....	57
3.2.4.1. Okuntu/davet.....	57
3.2.4.2. Düğün yemeği.....	58
3.2.4.3. Bayrak dikme	60
3.2.4.4. Düğün hayırlaması	60
3.2.4.5. Düğün günü.....	61
3.2.4.6. Kına.....	62
3.2.4.7. Gelin çıkarma.....	66
3.2.4.8. Damat satma/gerdek	70
3.2.4.9. Duvak açma	70
3.3. Ölüm ve Ölümle İlgili Uygulamalar	71
3.3.1. Ölüm öncesi	72
3.3.1.1. Ölümün belirtileri	72
3.3.2. Ölüm sırası yapılan işlemler	73
3.3.2.1. Ölümün duyurulması/ölünün yıkanması.....	73
3.3.2.2. Ölü gömme	74
3.3.3. Ölüm sonrası	76
3.3.3.1. Cenaze evi.....	76
3.3.3.2. Yas tutma/belirli günler	77
3.3.3.3. Ölü yemeği/ölü aşısı	78

4. BAYRAM, TÖREN VE KUTLAMALAR 80

4.1. Dinî Bayramlar	80
4.1.1. Arife Günü	80
4.1.2. Ramazan Bayramı	81

4.1.3. Kurban Bayramı.....	83
4.1.4. Kandiller	83
4.1.5. Adaklar.....	84
4.2. Millî Bayramlar.....	84
4.3. Yağmur Duası/Şükür Duası Töreni	85
4.4. Sünnet	88
4.5. Askerlik.....	90
5. HALK HEKİMLİĞİ.....	92
5.1. Ocaklık Geleneği	92
5.2. Bağırsak Hastalıkları.....	94
5.2.1. Basur/mayasır	94
5.2.2. İshal.....	94
5.2.3. Kabızlık.....	95
5.3. Bel ve Omurilik Hastalıkları.....	95
5.3.1. Bel ağrıları ve bel fıtığı.....	95
5.3.2. Boyun ağrısı ve boyun fıtığı	95
5.3.3. Felç.....	96
5.4. Böbrek Hastalıkları	96
5.4.1. Böbrek taşı/böbrek kumu.....	96
5.5. Cilt Hastalıkları.....	96
5.5.1. Çıban.....	96
5.5.2. Topuk dikenini	97
5.5.3. Saç kıran.....	97
5.5.4. Uçuk	97
5.5.5. Uyuz	97
5.5.6. Yanıklar.....	98
5.5.7. Yüzdeki kırışıklıklar ve lekeler	98
5.5.8. Yaralar.....	98
5.5.9. Temre	99
5.5.10. Siğil.....	100
5.5.11. Nasır	101
5.5.12. Mantar	101
5.5.13. Dolama	101
5.5.14. Göz	101
5.5.15. Çıban	101
5.6. Çeşitli Ağrılar	102
5.6.1. Diş ağrısı/çürüğü	102
5.6.2. Diz ağrısı/eklem ağrıları.....	102
5.6.3. Karın ağrısı.....	102
5.6.4. Kulak ağrısı	102
5.6.5. Baş ağrıları	103
5.7. Çocuklarla İlgili Sağlık Sorunları	103
5.7.1. Çocuklarda gaz.....	103
5.7.2. Kızamık.....	103
5.7.3. Suçiçeği.....	103
5.8. Göz Hastalıkları	104
5.8.1. Arpacık/itdirseği.....	104
5.8.2. Avsun	104

5.8.3. Göz ağrıları	104
5.9. Kadın Hastalıkları	104
5.9.1. Umma.....	104
5.10. Kanser	105
5.11. Karaciğer Hastalıkları	105
5.11.1. Sarılık	105
5.12. Ortopedik Hastalıklar.....	105
5.12.1. Et ezilmesi/morarma	105
5.12.2. Kırık/çıkık/çatlak/burkulma	106
5.12.3. Kuyruk sokumu tedavisi	106
5.13. Psikolojik Hastalıklar.....	107
5.13.1. Nazar	107
5.14. Diğer Hastalıklar.....	108
5.14.1. Grip/soğuk algınlığı/nezle.....	108
5.14.2. Öksürük.....	108
5.14.3. Göbek düşmesi/göbek kayması.....	109
5.14.4. Kesme/parpılama	109
6. ANONİM HALK EDEBİYATI	110
6.1. Masal.....	110
6.1.1. Ferman okumanın zamanı geçti	110
6.1.2. Topal Fare ile İmansız Kedi.....	111
6.1.3. Tilki ile kurt	112
6.1.4. Tak tak takacık bizi azdıran babacık.....	113
6.1.5. Akıllı Oğlan ile Deli Oğlan	114
6.1.6. Çiftçi ile Peri Kızı	115
6.2. Fıkra	116
6.2.1. Bollu tarafı	116
6.2.2. Mahkemelik	116
6.2.3. Öküzle Valim öküzle	116
6.2.4. Akşam kabak, sabah kabak yenir mi ya Resul Allah bir ayda altmış tabak	117
6.2.5. Avşar Karısı'nın Çerkez Beyi'ne ağdı	117
6.2.6. Define ararken kızıdan da olduk	118
6.2.7. Sepetçi.....	119
6.3. Efsane.....	119
6.3.1. Batık Şehir Göremsen varyant 1	119
6.3.2. Batık Şehir Göremsen varyant 2	120
6.3.3. Batık Şehir Göremsen varyant 3	120
6.3.4. Keçi Kalesi/Elmalı Kalesi.....	121
6.4. Diğer Anlatılar	121
6.4.1. Hacı Yahya Camii ve Yahya Efendi	121
6.4.1. Söyleme bereketi kaçır	122
6.4.3. Karayılan.....	123
6.4.4. Ekmeğin bereketi yılan	123
6.5. Memorat.....	124
6.5.1. Kul sıkışmayınca Hızır yetişmezmiş.....	124
6.6. Mâni	125
6.6.1. Sevdâ konulu mâniler.....	125

6.6.2. Dünyanın geçiciliğini konu alan mâniler	127
6.6.3. Günlük konuşmalarda mâniler	127
6.7. Ağıt	129
6.8. Bilmeceler	137
7. GELENEKSEL ÇOCUK OYUNLARI	139
7.1. İp Atlamaca	139
7.2. Komşu Komşu	139
7.3. Kapınızın Önünden Kaç Tavşan Geçti	140
7.4. Fış Fış Kayıkçı	141
7.5. Yağ Satarım	141
7.6. Portakalı Soydum	142
7.7. Oya	142
7.8. Üşüdüm Üşüdüm	142
7.9. İğne Battı	143
7.10. Piti Piti	143
7.11. A/B Grubu	143
7.12. Arap Kızı	144
7.13. Hoppacık	144
7.14. Çatlak/Patlak	144
7.15. Kutu Kutu Pense	145
7.16. El El Epelek	145
7.17. Açıl Kilit Açıl	146
7.18. Ay Dede	146
7.19. Toprağa Gömme Oyunu	147
7.20. Gıdı Gıdı Leyla	147
7.21. İstop	147
7.22. Çöktürüm Eşek (Uzuneşek) Oyunu	148
7.23. Yangın Var Oyunu	148
7.24. Bezirgân Baş Oyunu	150
7.25. Kızım Seni	150
7.26. Çingen Aliler Oyunu	151
7.27. Kapıcı Memo	152
7.28. Eski Minder Oyunu	152
7.29. Sessiz Film	153
7.30. Gece Gündüz Oyunu	153
7.31. Deve Cüce Oyunu	153
7.32. Kulaktan Kulağa	154
7.33. Don Ateş Oyunu	154
7.34. Köşe Kapmaca Oyunu	154
7.35. Yerden Yüksek Oyunu	155
7.36. Kovalamaca Oyunu	155
7.37. Sinmeç/Saklambaç Oyunu	155
7.38. Körebe Oyunu	156
7.39. Gıdık Oyunu	156
7.40. Gazoz Kapağı Oyunu	156
7.41. Duvara Para Vurma Oyunu	156
7.42. Topal Tavuk	157
7.43. Beş Taş Oyunu/Balı Oyunu	157

7.44. Kaymak Oyunu	157
--------------------------	-----

8. HALK MUTFAĞI 159

8.1. Yiyecek Türleri ve Yapılışları	159
8.1.1. Yemekler	159
8.1.1.1. Düğün köftesi	159
8.1.1.2. Boz sulu	160
8.1.1.3. Patates yemeği	161
8.1.1.4. Yeşil fasulye yemeği	161
8.1.1.5. Kırmızı fasulye/barbunya yemeği	162
8.1.1.6. Patates köftesi	163
8.1.1.7. Sirken otu kavurması	164
8.1.1.8. Cilbir	164
8.1.1.9. Tirit	165
8.1.1.10. Erişte pilavı	165
8.1.1.11. Yoğurtlu mantı	166
8.1.2. Hamurlu yiyecekler	167
8.1.2.1. Hamur kızartması/börek kızartması	167
8.1.2.2. Börek/şepe	168
8.1.2.3. Çekme çörek	168
8.1.3. Çorbalar	169
8.1.3.1. Sütlu Çorba	169
8.1.3.2. Ayranlı çorba	169
8.1.3.3. Erikli çorba	170
8.1.3.4. Yemlik otu çorbası	170
8.1.3.5. Düğürcüklü yeşil mercimek çorbası	171
8.1.3.6. Kesme çorba	171
8.1.4. Tatlı çeşitleri	172
8.1.4.1. Sütlaç	172
8.1.4.2. Dolaz	173
8.1.4.3. Sarı burma tatlısı	173
8.1.5. Diğer yiyecek türleri	174
8.1.5.1. Kabartma	174
8.1.5.2. Ömeç	175
8.1.5.3. Çemen	175
8.2. Kış İçin Hazırlanan Yiyecekler	176
8.2.1. Yufka ekmek	176
8.2.2. Bulgur/düğürcük	177
8.2.3. Tarhana	178
8.2.4. Erişte/mantı	179
8.2.5. Peynir	180
8.2.6. Tereyağı	181
8.2.7. Salça yapımı	181
8.2.8. Turşu çeşitleri	182
8.2.8.1. Domates turşusu	182
8.2.8.2. Salatalık turşusu	182
8.2.8.3. Karışık turşu	182
8.2.9. Kurutmalıklar	183
8.2.10. Reçeller	183

8.2.11. Konserve yapımı	183
8.2.12. Dondurma yöntemi	184
9. EL SANATLARI.....	185
9.1. Dokumacılık.....	185
9.2. Çorap ve Patik Örücülüğü.....	186
9.3. Dantel ve İşlemecilik	187
9.4. Yazma Oyalama ve Lif Örgüleri	189
9.5. Diğer Örgüler.....	191
10. ELMALI AĞZINDA KULLANILAN KELİMELEER.....	193
11. SONUÇ	200
KAYNAKLAR	202
EKLER	210

FOTOĞRAF DİZİNİ

Fotoğraf 2.1. Elmalı köyü girişi (K24)	3
Fotoğraf 2.2. Elmalı köyünden bir görünüm (K56).....	5
Fotoğraf 2.3. Göremsen Höyüğü'nden bir görünüm	7
Fotoğraf 2.4. Göremsen Höyüğü'nün enginden görünüşü	8
Fotoğraf 2.5. Göremsen Mezarlığına ait mezar taşları	9
Fotoğraf 2.6. Niğde İl Kültür Envanteri	9
Fotoğraf 2.7. Elmalı Kalesi'nin ayakta kalan kısmı	10
Fotoğraf 2.8. Kale içerisinde havuz olarak kullanıldığı düşünülen bölüm.....	10
Fotoğraf 2.9. Elmalı Merkez Camisi	11
Fotoğraf 2.10. Caminin kapısı üzerinde Yahya Efendinin yazmış olduğu kitabe	11
Fotoğraf 2.11. Şeyh Hüseyin Türbesi'nin dışarıdan bir görünümü	12
Fotoğraf 2.12. Şeyh Hüseyin Türbesi içerden bir görünüm	13
Fotoğraf 2.13. Yarhisar Höyük ve kaya yerleşimi (K53)	13
Fotoğraf 2.14. Yarhisar Höyük ve kaya yerleşimi (K53)	14
Fotoğraf 2.15. Zamzama Höyüğü (K55)	14
Fotoğraf 2.16. Niğde İl Kültür Envanteri	15
Fotoğraf 2.17. Himmetli Han Kalıntısı.....	15
Fotoğraf 2.18. Himmet Baba Türbesi (K70).....	16
Fotoğraf 2.19. Araştırma bölgesinin haritası	16
Fotoğraf 2.20. Elmalı Göleti	17
Fotoğraf 2.21. Elmalı köyü ve çevresinde yetişen bazı sebzeler (K30)	18
Fotoğraf 2.22. Elmalı köyü patates tarlası	19
Fotoğraf 2.23. Elmalı köyü buğday hasadı	19
Fotoğraf 2.24. Elmalı köyünde yetişen meyvelerden bazıları (K30).....	20
Fotoğraf 2.25. Elmalı köyü hayvancılığından kareler	21
Fotoğraf 3.1. Al basması ve sarılığa karşı alınan önlemler (K47).....	35
Fotoğraf 3.2. Tepsi içerisine konulan çocuk (K7)	43
Fotoğraf 3.3. Çavdarlı köyü ilk dişleri çıkan bebek (K55).....	44
Fotoğraf 3.4. Doğum günü ve ilk dişi birlikte kutlanan çocuk (K7)	44
Fotoğraf 3.5. Gelin kıza yapılan yazma örtme merasimi (K52)	51
Fotoğraf 3.6. Nişanlanan çiftin yüzük takma merasimi (K52)	52
Fotoğraf 3.7. Büyük yoklama sırasında gelin kıza gelen kumaşlardan dikilen elbiseler (K64).....	54
Fotoğraf 3.8. İmece usulü yapılan düğün yemeğinden bir kare (K50)	56
Fotoğraf 3.9. Elmalı köyü düğün köftesi (K51).....	57
Fotoğraf 3.10. Elmalı köyü bir öğün için hazırlanan düğün yemeği (K51).....	57
Fotoğraf 3.11. Elmalı köyü samenle birlikte gelen görümce, eltiye şaka amaçlı takılan ürünler.....	59
Fotoğraf 3.12. Geçmiş dönemlerde berdel yastığı üzerinde yakılan kına (K11).....	63
Fotoğraf 3.13. Günümüzde kınası yakılan bir gelin	63
Fotoğraf 3.14. Gelinin abisi tarafından bağlanan kuşağı (K75)	64
Fotoğraf 3.15. Elmalı köyü erkek evine getirilen gelin (K48).....	67
Fotoğraf 3.16. Elmalı köyü gelin kayınvalidesinin evine girerken kapısına bal sürme uygulaması	67
Fotoğraf 3.17. Cenazeyi mezarlığa götüren Elmalı köyü halkı (K74).....	71
Fotoğraf 3.18. Elmalı köyü cenaze namazının kılındığı yer	72
Fotoğraf 3.19. Elmalı köyü ölünün defnedilmesi (K74).....	72

Fotoğraf 3.20. Elmalı köyü cenaze evinde kadınların bulunduğu, Kur'an-ı Kerim okudukları oda	73
Fotoğraf 3.21. Cuma namazı çıkışı dağıtımı yapılan ölü yemeği (K14)	76
Fotoğraf 4.1. Elmalı köyü Arife Günü ikindi namazından sonra Şeyh Hüseyin Türbesi etrafında Kur'an-ı Kerim dinleyen köy halkı (K73)	78
Fotoğraf 4.2. Elmalı köyü Arife Günü mezar ziyaretlerinden kareler (K73)	78
Fotoğraf 4.3. Bayram şekeri ve bayram için hazırlanan kavurga	79
Fotoğraf 4.4. Geçmiş dönemlerde Elmalı köyünde millî bayramdan bir kare (K59)	82
Fotoğraf 4.5. Elmalı köyü 2007 yılında yapılan 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nda yapılan gösteri ve törene katılım sağlayan halk (K7)	82
Fotoğraf 4.6. Yağmur duası sonrası verilecek olan yemek için kesilen kurbanlar (K14)	84
Fotoğraf 4.7. Elmalı köyü belem mevkinde yapılan yağmur duası (K14)	84
Fotoğraf 4.8. Elmalı köyü mezarlık yakınlarında yağmur duası ardından birlikte yenilen yemek (K58)	85
Fotoğraf 4.9. Geçmiş dönemlerde dağıtılan sünnet davetiyesi örneği (K24)	86
Fotoğraf 4.10. Çavdarlı köyünde yapılan sünnet düğününden bir kare (K43)	86
Fotoğraf 4.11. Elmalı köyü, Niğde merkez otogarı, asker uğurlama merasimi (K75) ..	88
Fotoğraf 5.1. Elmalı yöresinde halk hekimliği uygulamalarında şifa amacıyla kullanılan bazı bitkiler	89
Fotoğraf 5.2. Elmalı köyü temre hastalığının sağaltılmasında kullanılan köstebek toprağı	95
Fotoğraf 5.3. Elmalı köyü temre hastalığının geçmesinde kullanılan kalem.....	96
Fotoğraf 8.1. Şekillendirilip pişirmeye hazırlanan düğün köftesi (K51).....	149
Fotoğraf 8.2. Kırmızı fasulye yemeği	151
Fotoğraf 8.3. Erişte pilavı	154
Fotoğraf 8.4. Peynirli börek kızartması	156
Fotoğraf 8.5. Sac üzerinde yapılan börek	157
Fotoğraf 8.6. Yarhisar köyünde yapılan sarı burma tatlısı	162
Fotoğraf 8.7. Elde yapılmış çemen (K50).....	164
Fotoğraf 8.8. Yufka ekmek yapımı (K22)	165
Fotoğraf 8.9. Ekmeklerin üst üste sıralanarak konulması/ekmek direği.....	165
Fotoğraf 8.10. Kaynatılıp kuruması için serilen buğday (K14).....	166
Fotoğraf 8.11. Elmalı köyü çiğ üzerine kuruması için bırakılan tarhana (K58)	167
Fotoğraf 8.12. Erişte ve mantı yapımı	168
Fotoğraf 8.13. Peynir basımı.....	169
Fotoğraf 8.14. Reçeller	171
Fotoğraf 8.15. Kışlık menemen yapımı	171
Fotoğraf 9.1. Yün eğirmede kullanılan kirmen.....	173
Fotoğraf 9.2. El dokuması halı ve günlük hayatta kullanımı.....	174
Fotoğraf 9.3. El dokuması halı yastığı/berdel yastığı (K7).....	174
Fotoğraf 9.4. El örgüsü yün çorap	175
Fotoğraf 9.5. Çeyiz için hazırlanan patiklerden bir görüntü.....	175
Fotoğraf 9.6. Patiska ve etamin üzerine işlenen el emeği ürün görselleri (K48).....	176
Fotoğraf 9.7. Etamin üzerine işlenen bebek için hazırlanan hediyelik ve el havlusu işlemesi	176
Fotoğraf 9.8. Yastık, yatak kenarları, havlu kenarları için yapılan işleme ve danteller	177
Fotoğraf 9.9. Eski dönem büfeleri ve üzerine örtülen danteller	177
Fotoğraf 9.10. Geçmiş dönemlerde oyalanan boncuk oyaları ve günümüzde tercih edilen iğne oyalı yazmalar	178

Fotoğraf 9.11. Bir dönem çeyiz için hazırlanan oyalanmış yazmalar	178
Fotoğraf 9.12. Çeyiz için hazırlanan lifler	179
Fotoğraf 9.13. Çeyiz için hazırlanan bebek ve gelin yelekleri	179
Fotoğraf 9.14. Bebek hediyesi el örgüsü battaniyeler	180
Fotoğraf 9.15. Geçmiş dönemlerde her evde bulunan gaz lambaları için örülen örtü..	180

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu ve Problemi

Bu araştırmanın konusu Niğde ili Merkez ilçesine bağlı Elmalı köyü ve çevresindeki kültürel öğelerdir. Kültürel açıdan zengin bir yapıya sahip olan Elmalı köyü ve çevresindeki halkın yaşamlarında var olan ve hatırlarında kalan gelenek görenekleri, törenleri, geleneksel çocuk oyunları, halk mutfağı, halk hekimliği uygulamaları, anonim halk edebiyatı ürünleri derlemenin konusu olmuştur. Niğde Elmalı köyü ve çevresinde daha önce folklor ürünleri kayıt altına alınmamıştır. Konuyla ilgili problemimiz değişen dünya düzeni, teknolojik gelişmeler, sosyal ve ekonomik şartlar içerisinde halk kültürü ürünlerinin unutulup yok olmaya başlamasıdır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı Niğde Elmalı köyü ve çevresinin folklorunu kaynak kişiler aracılığıyla tespit etmektir. Değişen dünyada bilhassa teknolojik gelişmelerin ve şehirleşme kültürünün etkisiyle yavaş yavaş kaybolmaya başlayan yörenin bazı geleneksel öğelerinin artık uygulanmasa da hatırlandığı, bazılarının ise kısmen de olsa uygulanmaya devam ettiği gözlemlenmiş ve derlenen bu kültür ürünlerinin yazıya geçirilerek gelecek nesillere aktarılması ve tanıtılması amaçlanmıştır.

Bu çalışma ile halk kültürü açısından çalışma yapılmamış olan bu yörenin toplumun kültürel yapısı içinde yerini belirlemek adına önemlidir. Türkiye’de yapılan halk kültürü çalışmaları incelenerek karşılaştırılmış yörede yapılan çalışmanın toplumdaki yeri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmaya başlamadan önce Sedat Veyis Örnek’in “Halk Bilimi” kitabı taranmış yöredeki kültür öğeleri buradaki çalışma planı model alınarak başlıklara ayrılmıştır. Yörede yapılan araştırmaya örnek teşkil etmesi amacıyla daha önce yapılmış

farklı bölgelerdeki halk kültürü ve geçiş dönemleri tezleri incelenmiş ve çalışmaya örnek teşkil etmiştir.

Bütün bilimsel çalışmalarda olduğu gibi folklor araştırmalarında da doğru sonuçlar elde edebilmek için belli başlı yöntemler kullanılmaktadır. Bu çalışmada kullanılan yöntem alan araştırmasıdır. Gözlem ve görüşme yöntemleriyle inceleme alanındaki kişilere ulaşılmaya çalışılmıştır. 77 kaynak kişi ile görüşülerek yöre hakkında bilgi toplanmıştır. Gözlem tekniklerinden “katılımlı gözlem” tekniği yoluyla araştırılan bölgede yaşayarak ayrıntılı ve sağlıklı bilgiler elde etmek amaçlanmıştır. Kullanılan diğer bir yöntem olan görüşme tekniği ile araştırılan konular hakkında bilgi sahibi olduğu düşünülen kişilerle sohbet havası içerisinde sorularla bilgi sahibi olunmaya çalışılmıştır. Bu sorular ve cevapları ses kaydetme cihazı ile kaydedilmiş ve daha sonra yazıya aktarılmıştır. nemli olduğu düşünülen kültürü yansıtan görüntülerin fotoğrafı çekilmiş ve konu ile ilgili bölümlerde kullanılmıştır.

Geçiş dönemlerinden doğum, evlilik ve ölüm başlıklarının bazı uygulamalarına bizzat katılarak gözlem yapılmıştır. Katılımın mümkün olmadığı veya artık uygulanmayan bazı pratikler kaynak kişiler aracılığıyla derlenmiştir. Gözlem yöntemi esnasında toplumu derinden etkileyen 2020 yılında ortaya çıkan Covid 19 hastalığı ve 2023 yılı 6 şubat tarihinde meydana gelen depremin yöre halkı üzerindeki etkisi gözlemlenmiş ve ilgili bölümlerde bu etkiye yer verilmiştir.

2. ELMALI (ŞEYHLER) VE ÇEVRESİ GENEL BİLGİLER

2.1. Araştırma Bölgesinin Tarihî ve İsimleri

2.1.1. Elmalı (Şeyhler) köyü tarihî ve ismi

Elmalı köyü, hakkında yazılı kaynaklardan Ali Rıza Yalkın'ın “Cenupta Türkmen Oymakları” adlı eserinin ikinci cildinde “Şıhlar köyü” olarak geçmektedir. Kuruluşunun tam olarak belli olmadığı ancak kuruluşu hakkında Ramazanoğulları Beyliğinden Emir ve Türk isimli iki oymağın bölgeye geldiği ve köyü kurduğu ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Köye gelen bir kısım yiğitlerin yeşil sarıklı olduğu ve o dönemde yeşil sarıklı oymaklara da Türk denildiği kaydedilmiştir. 1928 yılında yazılmaya başlanan bu eserde o yıllar için köyün 400 yıl önce kurulduğuna dair bilgiler yer almaktadır. Bilgilerin kayıtlı olduğu bir soy kütüğü olduğu ve bu soy kütüğünün kaybolduğuna dair bilgiler yer almaktadır (Yalkın, 1928, s.30).

Fotoğraf 2.1. Elmalı köyü girişi (K24)

Ramazanoğulları Beyliği döneminde Emir ve Türk isimli iki oymağın olduğu yeşil sarık sarı bu oymağın Türk olduğu sarıklarının renginden dolayı bilinir. Gelen bu

sarıklıların da hepsinin “ermiş” olduğu ve sırayla köyde şıhlık yaparak vaadesi dolanların köye gömülmesiyle köyün adının “Şıhlar” olduğu kaydedilmiştir (Sönmez, 1994, s. 401). Sözlü kaynaklara baktığımızda Ali Rıza Yalkın’ın kitabında yer alan bilgiler desteklenmekle birlikte farklı bilgilere de ulaşılmıştır. Bölgeye Emir ve Avşar olarak iki oymağın geldiği suyunu bol, toprağını verimli gördükleri bu yere yerleşip çoğaldıkları söylenmektedir. Köyün ilk isminin Emirler olduğu ve on beş hane iken çoğalarak ve farklı illerden de göç alarak yüz elli haneye ulaştığı kaydedilmektedir (K1, K54). Köyde “Avşar” soy ismini kullanan sülalelerin de olması bu bilgi ile örtüşmektedir. Kaynak kişilerden elde edilen farklı bir bilgiye göre köyün Karamanoğulları Beyliğine dayandığı ve yedi yüz elli yıla yakın bir geçmişinin olduğu söylenmektedir (K54).

Köyün bilinen ilk ismi “Emirler”dir. Bu ismi yerleşen oymak boylarından aldığı düşünülmektedir. Semerkant’tan bir velinin geldiği ve buraya yerleşen velinin köyde türbesi olan “Çomak Dede” olduğu söylenmektedir. “Çomak Baba” veya “Çomak Dede” olarak anılan veliye ve velinin türbesine karşı büyük saygı duyulmaktadır. Öyle ki artık köyün ismi “Çomaklı” olarak anılır ve kısa bir süre Çomaklı olarak kalır (K1, K54).

Semerkant’tan gelen zat köyde bir tarikat kurar. Burada din âlimleri, şeyhler yetişmeye başlar. Civar köylerdeki halkın “Şeyhler geldi, uçuyorlar, hu çekiyorlar.” söylemleri üzerine köyün ismi “Şeyhler” halk dilinde “Şıhlar” olarak değişir (K51). Bazı kaynaklarda ve bazı yerlerde Maden Şeyhler olarak geçer. Maden Şeyhler ismi ile anılmasında da kaynak kişilerde farklı bilgiler yer almaktadır. Eski dönemlerde Elmalı köyü Çamardı ilçesine bağlıdır. Askere gitmek için veya mahkemelik bir olay olduğunda Çamardı ilçesinin Maden Mahallesi’ne gidip orada resmî işlemlerini yaptırdıkları için Maden ismini oradan aldığı ve “Maden Şeyhler” olarak anıldığı söylenmektedir (K1). Bir başka görüşe göre imamların, dini öğretebilecek kişilerin ve şeyhlerin bu köyden yetişip başka köylere ve illere gitmesi sebebiyle Şeyhlerin madeni “Maden Şeyhler” olarak isim verildiği söylenir (K48).

Fotoğraf 2.2. Elmalı köyünden bir görünüm (K56)

Şıhlar isminin kimi söylemlere göre üç kimi söylemlere göre ise beş veya altı kardeşin bu bölgeye gelmesi ve her birinin bir köye gitmesi üzerine kardeşlerin isimlerinin köy ismi olarak verildiği söylenmekte ve bu ismi geçen diğer köylerde de kabul görmektedir. Bu kardeşlerin biri de “Şıh” isimli olan Elmalı köyüne yerleşmiş ve ismi Şıhlar olarak kalmıştır.

“Şeyhler veya Maden Şeyhler” ismini uzun süre kullanan köy, çevre köyler tarafından saygı duyulan bir yer olarak bu ismi kullanmaya devam etmiştir. 1960’lı yıllarda Şeyhler köyünden de birkaç kişinin bulunduğu civar köylerden de hırsızlık yapan bir grup oluşur. Yakalandıklarında nerelisin diye sorduklarında Şıhlarlı olduklarını söylerler. Civar köylerden yapılan hırsızlık olaylarında kendilerini Şıhlar olarak tanıtırlar. Öyle ki köy “Hırsız Şıhlar ”olarak anılır. Şeyhler köyünden birkaç kişi ve civar köydeki hırsızlık yapan kişilerin yaptığı hata bir köye mal olur. O dönemin muhtarı ve ihtiyar heyeti düşünür, taşınır hak etmedikleri bu lakaptan kurtulmak isterler. İhtiyar heyetinin fikri ile köyün isminin değiştirilmesi kararı çıkar. Valiliğe başvuru yapılır. Valiliğe Kale Kent, Elmalı gibi isimler sunulur ve Elmalı kabul edilir. Günümüzde köyün ismi Elmalı olarak kullanılmaktadır (K51).

Köyün isminin Elmalı olarak değişmesinde farklı görüşler de yer almaktadır. Civar köylerde elma ağaçları az iken Elmalı köyünde diğer köylere nazaran daha fazla elma ağacının olması ve elmalık denilen elma bahçelerinin olması da bu ismi almasında etkili olmuştur (K16).

Başka bir görüş de civar köylerden elma fidesi dikmek isteyen köylüler Elmalı köyünün elma bahçelerinden bir avuç toprak götürüp elma fidelerinin tutmasını sağlamaya çalıştığı için bu köyün isminin Elmalı olduğu söylenmektedir (K41).

2.1.2. Himmetli köyü tarihî ve ismi

Himmetli köyünün tarihî tam olarak bilinmemekle birlikte köy ile ilgili ulaşılan kaynaklarda Ali Rıza Yalman'ın Cenupta Türkmen Oymakları isimli kitabında köy ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Köyün adı 1512 yılında Lafsun olarak, 1926 yılındaki kaynaklarda Lavsanı olarak geçmektedir (Wikiwand, 2024).

Halk dilinden Lavsan olarak bilinen köy daha sonra Himmetli ismini alır. Köyde bulunan “Himmet” isimli bir zat çok sevilir ve köylü tarafından saygı duyulan biridir. İnsanların yardımına koşan bu zat zamanla bu köyle bütünleşir. Bu zatı seven ve bu köyle bütünleşen Himmet Dede'nin ismi köye verilmiş ve Himmetli olarak devam etmektedir (K70, K20).

2.1.3. Çavdarlı köyü tarihî ve ismi

Niğde ili merkez ilçesine bağlı Çavdarlı köyünün tarihî çok eski dönemlere dayanmaktadır. Köyün adı 180 ve 535 yıllarında “Sásima” olarak geçmektedir. 1500 yılındaki kaynaklarda ise Zamzama ismi ile kayıtlara geçmiştir. 29 Aralık 1998 tarihinde belediye statüsü alarak köyden beldeye dönüşen kasabanın belediye statüsü, nüfusunun 2000 kişinin altında kalması üzerine 2013 yılında sona ererek tekrar köy olarak varlığını devam ettirmiştir (Vikipedia, 2023).

Köyde çavdar tahılı ekilmemekte ve halk tarafından da pek bilinmemektedir. Bir gün bir çoban misli ovası yakınlarında koyunlarını otlatırken farklı gördüğü otları eli ile ovalamış yanında bulunanlara “Bu nedir?” diye sormuştur. Onlar da “çavdar” demişlerdir. Bunun üzerine nerden geliyorsun sorularına cevaben “Çavdardan, Çavdarın olduğu yerden” şeklinde söylene söylene bu isim köye mal olmuş ve “Çavdarlı” olarak isimlendirilmiştir (K41).

2.1.4. Yarhisar köyü tarihî ve ismi

Köy ile ilgili öğrenilen bilgilerde Yarhisar köyünün ismi 1522 yılından bu yana aynı isimle anılmaktadır (Vikipedia, 2024). Köyde bulunan hisardan dolayı köyün bu ismi aldığı ve isminin hiç değişmediği bilinmektedir. Köyün kuruluş tarihî tam olarak bilinmemektedir (K71).

Tezde araştırma konusu olan köyler ve civar köylerde köylerin isimleri ve köylerin kuruluşu ile ilgili köyden köye farklılık gösteren bir anlatı da şu şekildedir: Orta Asya'dan veya Semerkant'tan bu bölgeye altı kardeş gelir. Bu kardeşlerin her biri bir köy mevkisine yerleşir. Bastana (Değirmenli), Zamzama (Çavdarlı), Lavsan (Himmetli), Aytamas (Çayırılı), Şıhlar (Elmalı) ve Kızılören köyelerine yerleşen kardeşlerin her birinin ismi veya lakabı bulunduğu köye verilir. Köyden köye anlatım kısmında bu kardeşleri üçerli gruplar hâlinde anlatılan varyantları olmakla birlikte araştırma sonucunda genel olarak altı kardeşin farklı mevkileri kendilerine yurt edindikleri ve burada çoğalarak kendi isimlerini verdikleri şeklindedir (K20, K21, K39, K70). Araştırma konumuzun merkezinde olan Elmalı köyüne gelen kardeşlerden birinin şeyh yani halk dilinde “şıh” olduğu ve bu şahsın soyundan ve yetiştirdiği talebelerinin de şeyhlik alametleri gösterdiği bu yüzden köyün adının “Şeyler” veya “Maden Şeyhler” olarak isimlendirildiği kaynak kişiler tarafından belirtilmiştir.

2.2. Elmalı (Şeyhler) Köyü ve Çevresinde Bulunan Tarihî Alanlar

2.2.1. Göremsen Tepe

Elmalı köyü sınırları içerisinde, Niğde-Çamardı karayolunun solunda, Niğde'ye yaklaşık 40 km uzaklıkta yer almaktadır. Elmalı köyünün kuzeydoğusunda, köyün yaklaşık 5 km uzağındadır. Höyüğün sırtlarında görülen büyük kaya kütleleri, yüksek bir ana kaya üzerinde şekillendiğini göstermektedir. Toplanan çanak-çömlek parçaları höyükte Helenistik ve Roma Dönemlerinin varlığını göstermektedir (Özkarıcı, 2016, s. 102). Elmalı köyü halkının dilinde farklı varyantları olan Batık Şehir Göremsen efsanelerine konu olan bölgedir.

Fotoğraf 2.3. Göremsen Höyüğü'nden bir görünüm

Fotoğraf 2.4. Göremsen Höyüğü'nün enginden görünüşü

2.2.2. Göremsen Mezarlığı

Elmalı köyü sınırları içinde Göremsen mevkinde bulunan mezarlık, Niğde-Çamardı karayolu üzerinde yer alır. Türk- İslam mezarlığı karayolunun sağında yoğunluk kazanmıştır. Çamardı karayolu mezarlığın üzerinden geçmektedir. İncelenen mezar taşlarında Arapça “Allah” sözcükleri olan sanduka türü mezar taşları olduğu belirtilmiştir. Doğu- batı yönünde olan mezar taşları baş ve ayak taşları süssüz ve yazısızdır. Bazı

mezar taşlarında ise yöresel Aktaş taşı ile şekillendirilmiş dikdörtgen planlı piramidal düşünce ele alınıp süslenen bazı mezar taşlarına Arapça “Allah” sözcükleri olan sanduka türü mezar taşları olduğu belirlenmiştir. İslami etkilerin görüldüğü bu mezar taşları dışında gayri İslami parçalar gibi farklı mimari yapı malzemelerin de kullanıldığı belirtilmiştir (Özkarcı, 2016, s.164).

Fotoğraf 2.5. Göremsen Mezarlığı'na ait mezar taşları

YERLEŞİM İSİMLERİ	PALEOLİTİK	NEOLİTİK	KALKOLİTİK	İLK TUNÇ ÇAĞI	Amer Tunc Çağı	İLK DEMİR ÇAĞI	DEMİR ÇAĞI	GEÇERLİT	FRİG	HELLENİSTİK	ROMA-BİZANS
Eski Badak Höyüğü				X			X			X	X
Eski Köyün Tepesi							X			X	X
Eski Yurt Mevkii Kale Kalıntısı							X			X	X
Eyertepe Höyüğü							X			X	X
Erizlinin Kale Tepe Yerleşimi							X			X	X
Galhane Höyüğü			X	X			X			X	X
Geçit Tepe			X	X			X			X	X
Gölcük Höyüğü							X			X	X
Göremsen Tepe							X			X	X
Güllüce Höyüğü							X			X	X
Hacıbeyli Höyüğü							X			X	X
Höyük Höyüğü							X			X	X
İlhan-Taşpınar Höyüğü			X				X			X	X
İmamlı Höyüğü							X			X	X
Kaletepe (Ulukışla)				X			X	X		X	X
Karaçakıl Tepesi							X			X	X
Karadeli Höyüğü ve Mezarlığı							X			X	X
Kecikalesi							X			X	X
Kekillinin Yurdu ve Eğri Kule Yurdu							X			X	X
Keslegen Tepe							X			X	X
Kırlandı Örenyeri ve Nekropolü							X			X	X
Kışla (Armutagacı) Örenyeri							X			X	X
Kızı Höyük			X	X			X			X	X
Kızılören Yerleşimi							X			X	X
Kıldere Höyük			X	X			X			X	X
Kılıse Tepesi				X			X			X	X
Kumluca Höyüğü			X				X			X	X
Küçükören							X			X	X
Meydan Bogazi Deresi Höyüğü							X	X		X	X
Murtaza Kalesi			X	X			X			X	X
Nurettin Tepe			X	X			X			X	X
Öbruk Tepe							X			X	X
Ören Tepesi ve Kılış Kaya Yerleşimi							X			X	X

Fotoğraf 2.6. Niğde İl Kültür Envanteri (Özkarcı, 2016, s. 7).

2.2.3. Keçi Kalesi/Elmalı Kalesi

Elmalı Kalesi, Roma Dönemi'ne ait 5.yy'da yapıldığı düşünülen bir kaledir (Kültür Envanteri, 2024). Halk arasında Keçi Kalesi olarak adlandırılır (K21, K22, K39, K66). Keçi kalesi ile ilgili Elmalı köyündeki birçok kişinin aktardığı bir anlatı vardır. Anlatmalar başlığı adı altında Keçi Kalesi ile ilgili anlatı yer almaktadır.

Fotoğraf 2.7. Elmalı Kalesi'nin ayakta kalan kısmı

Fotoğraf 2.8. Kale içerisinde havuz olarak kullanıldığı düşünülen bölüm

2.2.4. Elmalı Merkez Cami/Hacı Yahya Cami

II. Abdülhamit Dönemi'nde yapılan bu tarihî cami Osmanlı Devleti'nin son üç eserinden biri olarak bilinir (K54). Şıhlar köyünde Bekir Ağa isminde bir adamın Yahya

isimli oğlu öğrenime duyduğu sevgi sebebiyle köyünden kaçarak İstanbul'a amcasının yanına gider. İsteğini amcasına söyleyerek bir yolunu bulur ve medreseye gider. Yıllar sonra müderris olur ve kendi köyüne tayin olur. Bu sırada harem ağalarından Cevher Ağa'yla dost olur. II. Abdülhamit'in emriyle köyüne bir cami yaptırmayı başarır. Meşrutiyetten beş on gün önce 324 (1906-1907) yılında 400 madeni lira harcanarak yaptırılan bu cami kutu gibi kubbeli ve güzel yapılıdır (Yalkın, 1928, s. 30). Elmalı Merkez Cami yapımıyla ilgili halk dilinden derlenmiş anlatı, anlatmalar kısmında yer almıştır.

Fotoğraf 2.9. Elmalı Merkez Camisi

Fotoğraf 2.10. Caminin kapısı üzerinde Yahya Efendi'nin yazmış olduğu kitabe

Kitabenin Açıklaması

“Hilâfet ve saltanat tahtının süsü, din ve devlet yetimlerinin beşiği Sultanoğlu Sultan ikinci Abdülhamit Han Hazretlerinin hilâfet sığınağı olan gölgelerinde, her yerde hayrat eserleri yapılmakta olduğu gibi harem-i hümayun ağalarından merhum Abdülhalim Ağanın öldükten sonra bıraktığı mallarından padişahın baş musahibi Cevher Ağanın nezaret ve aracılığıyla yeniden bina edilmiştir. Yıl: 1324 (1906-1907).” (Yalkın, 1928, s. 32).

2.2.5. Şeyh Hüseyin Türbesi

Şeyh Hüseyin Türbesi, Elmalı köyü mezarlığı içinde bulunur. Elmalı köyü halkının saygı duyduğu ve ziyarette bulunup dua ettikleri bir yerdir. Türbenin eski ismi Şeyh Çoban Dede Türbesi veya Çomak Dede Türbesi olarak bilinir. Türbenin inşa kitabesi olmadığı için yapım yılı tam olarak bilinmemekle birlikte XVIII. yüzyılda yörede sevilen ve sayılan Çomak Dede adına inşa edildiği çevredeki kişiler tarafından söylenmiştir (Özkarcı, 2014, s. 650). Çomak Dede olarak bilinen zatın yedi kardeşi olduğu ve yedi köyü fethettiği, ak sarıklı olanın Elmalı köyünü gayrimüslimlerin elinden aldığı ve kerametlerinden dolayı Elmalı köyü dışında civar köylerden kişilerin de saygı duyduğu bir zat olarak Şeyh Hüseyin'in türbesine de büyük saygı duyulur (K1, K54).

Elmalı köyünde Şeyh Hüseyin isimli keramet sahibi bir zatın ismi ve kerametleri Elmalı köyü ile özdeşleşir. Civar köylerinde saygı duyduğu zat vefat ettikten sonra türbenin ismi de değiştirilerek Şeyh Hüseyin Türbesi yapılmıştır (K54).

Fotoğraf 2.11. Şeyh Hüseyin Türbesi'nin dışarıdan bir görünümü

Fotoğraf 2.12. Şeyh Hüseyin Türbesi içerden bir görünüm

2.2.6. Yarhisar Höyük ve Kaya Yerleşimi

Günümüzde kurulu olan Yarhisar köyünün kuzeyinde yer alan höyük, kaya yerleşim köye 1 km uzaklıkta bulunmaktadır. Yarhisar höyük ve kaya yerleşimi; jeolojik sebeplerle terk edilen eski Yarhisar köy yerleşim alanıdır. Yüzeyden toplanan seramik

parçaları Demir Çağı, Roma ve Bizans Dönemi özellikleri göstermektedir (Özkarcı, 2016, s. 108).

Fotoğraf 2.13. Yarhisar höyük ve kaya yerleşimi (K53)

Fotoğraf 2.14. Yarhisar höyük ve kaya yerleşimi (K53)

2.2.7. Zamzama Höyüğü

Eski ismi Damdama olan höyüğün ismi zamanla Zamzama olarak değişmiştir. Çavdarlı köyünün ortasında bulunan bir höyüktür. Üzerinde türbesi bulunan höyüğün altı tüf kayalardan oluşmaktadır. Güney yamacı mezarlık olarak kullanılmış ancak bu mezarlar tarihlendirilememiştir. Bölge halkı tarafından Müslüman Mezarlığı olduğu düşünülmektedir. Günümüzde defin işlemi yapılmamaktadır. Höyük yüzeyinde ve eteklerinde yapılan incelemede Eski Tunç ve Bizans Dönemi'ne ait seramik parçaları görülmüştür (Özkarcı, 2016, s. 92).

Fotoğraf 2.15. Zamzama Höyüğü (K55)

YERLEŞİM İSİMLERİ	PALEOLİTİK	NEOLİTİK	KALKOLİTİK	İLK TUNÇ ÇAĞI	Ancak Tıynet Kalmaları Çalı	ESKİ BİTİT ve BİTİT İNP.	DEMİR ÇAĞ	GEÇ BİTİT	FRİG	HELLENİSTİK	ROMA-BİZANS
Pınarcık Höyüğü				X			X				X
Sansar Tepe				X			X				X
Sarı Höyük			X	X			X				
Taşöme Yerleşimi			X	X							
Tepecik Höyük (Ulukışla)			X	X							X
Tömbecik Höyük				X							
Tümen Tepesi											
Ulukışla Höyüğü			X								
Üçkapılı Höyüğü		X	X								
Yalvaç Mevkii Düz Yerleşim Alanı											X
Yarhisar Höyüğü							X				X
Zamzama Höyüğü				X							X
Zorlak Tepe			X	X			X				X

KAZI YAPILAN ALANLAR
KAZI YAPILMAYAN ALANLAR

Fotoğraf 2.16. Niğde İl Kültür Envanteri (Özkarcı, 2016, s. 8).

2.2.8. Himmetli Han Kalıntısı

Himmetli köyünde kısmen yol üzerinde yer alan han Selçuklu Dönemi mimarı çağına ait bir eserdir. Kısmen ayakta olan bu eserin büyük bir kısmı yıkılmıştır (Özkarcı, 2016, s. 256).

Fotoğraf 2.17. Himmetli Han kalıntısı

2.2.9. Himmet Baba Türbesi

Himmetli köyünde halk tarafından sevilen ve saygı duyulan Himmet Baba isimli kişinin adı köye verilmiştir. Himmet Baba türbesinde Himmet Baba olarak bilinen kişinin türbede yatan kişi olduğu tam olarak bilinmemekle birlikte halkın ziyarette bulunarak saygı duyduğu bir türbedir (K20, K62, K70).

Fotoğraf 2.18. Himmet Baba Türbesi (K70)

2.3. Coğrafi Konum ve Ulaşım

Elmalı köyünün Merkeze uzaklığı 34 km, Çamardı ilçesine uzaklığı 25 km olup, Niğde Çamardı yolu güzergâhı üzerine konumlanmış ve Kuzeyinde Çayırlı, Güney

Doğusunda Kızılören, Batısında Himmetli, Güneyinde ise Eynelli köyleri bulunmaktadır. Araştırma alanı olan Himmetli köyü- Niğde Merkez arasındaki mesafe 36 km, Yarhisar- Niğde Merkez 31 km Çavdarlı- Niğde Merkez 29 km'dir. Araştırma bölgesinde ismi geçen köyler Niğde- Çamardı yolu üzerinde yer alır.

Fotoğraf 2.19. Araştırma bölgesinin haritası (Niğdemiz, 2012)

2.4. Nüfus Özellikleri

Araştırma merkezi olan Elmalı köyü nüfusu 370'i erkek, 383'ü kadın olmak üzere toplamda 753'tür (Türkiye nüfusu il ilçe mahalle köy nüfusları, 2024).

31 Aralık 1987 tarihinde belediye statüsü alarak beldeye dönüşen kasabanın belediye statüsü, nüfusunun 2.000 kişinin altına düşmesi ile birlikte belediye statüsü sona ermiştir. Ekonomik sebepler, şehrin insanlara cazip gelmesi ve eğitim olanakları nedeniyle nüfus azalmıştır.

2020 yılına kadar kullanılabilen hane sayısı 250 civarındayken 2020 sonrası pandemi ve deprem gibi etmenlerle yeni yapılan ve tamir edilerek kullanılabilir hâle getirilen evlerle birlikte hane sayısı 400 olmuştur. Göç eden halkın büyük kısmı yaz aylarında köydeki evleri yazlık olarak kullanarak tarım ürünleri de üretmektedir. Özellikle bayramlarda nüfusun 3.500 civarı olduğu gözlemlenir (K39).

Himmetli köyü nüfusu 282'si erkek, 292'si kadın olmak üzere toplam 574'dür. (Türkiye nüfusu il ilçe mahalle köy nüfusları, 2024).

Yarhisar köyü nüfusu 100'ü erkek, 87'si kadın olmak üzere toplam 187 kişidir (Türkiye nüfusu il ilçe mahalle köy nüfusları, 2024).

Çavdarlı köyü nüfusu 548'i erkek, 546'sı kadın olmak üzere toplam 1049'dur (Türkiye nüfusu il ilçe mahalle köy nüfusları, 2024).

2.5. Ekonomik Yapısı

Fotoğraf 2.20. Elmalı Göleti

Elmalı (Şeyhler) köyü ve çevresinde yaşayan insanların geçim kaynağı tarım ve hayvancılığa dayanır. Yöredeki en önemli tarımsal üretimler patates, fasulye ve buğdaydır. Bu ürünlerin yörenin iklim ve bitki örtüsüne uygun olması etkilidir. Elmalı köyü ve çevresinde patates, fasulye ve buğday tarımı dışında sebze, meyve ve baklagiller gibi ürünler de yetiştirilir. Yörede sebze olarak domates, salatalık, patlıcan, marul, maydanoz, bezelye, patates, kabak, biber, soğan gibi ürünler yetiştirilir.

Fotoğraf 2.21. Elmalı köyü ve çevresinde yetişen bazı sebzeler (K30)

Fotoğraf 2.22. Elmalı köyü patates tarlası

Fotoğraf 2.23. Elmalı köyü buğday hasadı

Meyve olarak ise elma, kiraz, ilek, erik, nektari, Őeftali, kayısı gibi ürünler yetiştirilir. Sebze, meyve tahılların ihtiyaç fazlası Niğde merkeze götürülerek satılır. Elmalı köyünün diğerkylerden farklı olarak yeşil fasulyesi Niğde yöresinde meŐhurdur. Elmalı köyü halkı yeşil fasulye üretimini yaparak Niğde merkez, Kayseri, Nevşehir gibi illerden gelen tüccarlara satar. Niğde merkez pazarlarında sezon boyunca Elmalı halkı kendi ürettiğı fasulye ve meyve sebzelerden satıŐ yaparak gelir elde ederler.

Fotoğraf 2.24. Elmalı köyünde yetişen meyvelerden bazıları (K30)

Elmalı köyü ve çevresinde büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık ile gelir elde edilir. Hayvanların etinden, sütünden ve yönünden faydalanılır. Özellikle süt ürünlerine dayalı üretim yoğundur. Süt, peynir ve tereyağı üreten halk, ev ekonomisine katkıda bulunur.

Bunun yanında kümes hayvancılığı da yapılır. Çavdarlı köyünde son yıllarda hayvancılığın önemi artmıştır. Halk daha çok büyükbaş hayvancılık yaparak geçimini sağlamaya çalışmaktadır (K37).

Fotoğraf 2.25. Elmalı köyü hayvancılığından kareler

3. GEÇİŞ DÖNEMLERİ

İnsan yaşamında üç önemli “geçiş dönemi” vardır. Doğum, evlenme ve ölüm olarak sıralanan bu geçiş dönemleri; pek çok merasim, töre, ayin, inanç, büyüsel ve dinsel kaynaklı işlemler bir araya gelerek bahsedilen geçiş dönemlerini bağlı bulundukları kültürün biçimine ve beklentisine uygun bir şekilde yönetirler (Örnek, 1995, s. 131). Geçiş dönemlerindeki uygulamalarla kişi toplumsal statüsünü topluma duyurarak durumundaki değişikliği paylaşır. Bütün toplumlarda geçiş dönemleri ve bu dönemlerdeki uygulamalar görülmektedir (Yeşil, 2012, s. 25).

Doğum, evlenme ve ölüm geçiş dönemleri insanlık için ana çizgileriyle evrensel bir nitelik taşımakla birlikte geçiş dönemleriyle ilgili tutum, düşünce, ilgi, prosedür ve uygulamalar belli bir halkın, etnik grubun ya da ülkenin bulunduğu kültür veya coğrafyadan gelen yerel ayrımlar görülür (Örnek, 1995, s. 131). Geçiş dönemlerindeki uygulama ve inançlardaki gaye, insanı çeşitli tehlikelerden uzak tutarak insanın hayatın bir sonraki evresine esenlik içerisinde geçmesini sağlamaktır (Irmak, 2016, s. 113).

Bu bölümde Niğde merkeze bağlı Elmalı (Şeyhler) köyü merkez olmak üzere Himmetli, Çavdarlı ve Yarhisar köylerinde de yapılan araştırma sonucunda geçiş dönemlerinde karşılaşılan gelenek ve görenekler ele alınmıştır.

3.1. Doğum ve Doğumla İlgili Uygulamalar

Yaşamın başlangıcı olan doğum, beraberinde anneye benlik ve bütünlük, babaya güven verir. Akrabaya, soya ve sopa güç kazandırması sebebiyle çocuk sahibi olacak kişiler ve söz konusu çiftin yakınları tarafından çocuğun doğumu büyük bir öneme sahiptir. Doğum ile annenin gebe kalma isteği ve sonrasındaki evrelerine birtakım geçiş töreleri ve merasimleri beraberinde eşlik eder (Örnek, 1995, s. 132).

Türk kültüründe kısır kadının yakınlarınca küçümsendiği gibi erkeğin de çocuğu olmadığına küçümsenmesi erkek yerine konulmayarak ruhsal ve toplumsal yönden ezik hissettirilmesi, bireylerde çocuk isteğini doğurur. Doğum erkek ve kadının toplumda saygınlığını artırır. Kadına aile, akraba ve grup içinde saygınlık kazandırırken erkeğe ise akraba ve dostlarının yanında saygınlık kazanmanın yanı sıra geleceğe güvenle bakmasını sağlar (Artun, 2011, s. 144).

Aile bireylerinin soy bağıının devamı için gerekli olan doğum hadisesi kadın ve erkek için Türk toplumunda bir gereklilik olarak görülmüştür. Bununla ilgili Dede Korkut Hikâyelerinde geçen hanlar hanı Bayındır Han Oğuz Beylerini konuklayacağı bir ziyafet düzenler. Ziyafet hazırlığı yaparken bir yere ak otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere de kara otağ kurdurur. “ *Oğlu olanı ağ otağa, kızı olanı kızıl otağa kondurun, oğlu kızı olmayanı kara otağa alın, altına kara keçe döşeyin, önüne kara koyun yahnisinden getirin, yerse yesin, yemezse kalksın gitsin, oğlu kızı olmayana Tanrı Taala gazap etmiştir, biz de ederiz, iyi bilsin.*” (Ergin, 2021, s. 4). Sözlerinden Türk toplumunda çocuğu olmayan kişilere toplumun bakışını görmekle birlikte erkek ve kız çocuk sahibi olmanın da toplumdaki yerinin farklı olduğu görülmektedir.

3.1.1. Doğum öncesi gelenekler

Hayatın başlangıcı olarak kabul edilen doğum, kendi içerisinde birçok gelenek ve göreneği barındırır. Anne ve baba adayının bebek sahibi olma isteğiyle başlayan bu süreç hamile kalma, hamilelik, doğum ve sonrasında devam eden geçiş töreleri ve törenleri görülür.

Elmalı köyü ve çevresindeki yörede evlilik öncesinde eş seçiminde aranan özelliklerden en önemlisi eş adayının soyunun iyi olmasıdır (K4, K37, K48, K50). Soyunun devamını soyu temiz insanlarla devam ettirmek isteyen ailelerin eş seçimindeki ölçüt, doğum ve soyun devamlılığına verdiği önemi ortaya koymaktadır.

Düğünde gelinin erkek evine girmesiyle birlikte gelinin kucağına bir bebek verilir. “Allah kucağını doldursun.”, “Allah kucağını boş bırakmasın.” gibi dualar, iyi dileklerde bulunulur (K22, K23).

Gelinin erkek evine geldikten sonra kız evi gelinin çeyizini yerleştirmeye geldiğinde gelinin eşyaları gelin için ayrılan odaya yerleştirilir. Gerdek için hazırlanan yatakta çocuk yuvarlanılır. Evlenen çiftin çocuklarının olması beklentisiyle yapılan uygulamalardan biridir (K11, K18, K48).

3.1.1.1. Kısırlığı giderme yöntemleri

Evlilik ile birlikte çocuk beklentisinde olan aile ve toplum, kişinin elinde olmayan sebeplerle çocuğunun olmaması durumunda çocuğu olmayan kadına karşı olumsuz bir tavır takınılır. Kısır kadın faydasız sayılır. Hor görülen, uğursuz sayılan kısır kadın, bütün

kötü olayların sebebi olarak görülür. Zevcelik ve miras haklarından mahrum bırakılır. Hamile kalamama durumunda kadın kusurlu olarak görülür (Acıpayamlı, 1974, s. 13).

Dede Korkut Hikâyelerinde geçen Dirse Han'ın çocuk sahibi olmak için İç Oğuz ve Taş Oğuz beylerine ziyafet vermesi, ziyafet sonrasında beylerden dua istemesi ve fakirleri doyurması sonucunda bir ağzı dualının duasının kabul olup Dirse Han'ın bir oğlu olması bize Türklerde çocuğa verilen önemi ve çocuk olması için Allah'a yakarıшта bulunulduğunu göstermektedir (Ergin, 2021, s. 4).

Niğde ilinde araştırma bölgesi dışında yapılan Faruk Çolak'ın yaptığı çalışmada çocuğu olmayan kadının Abdulkadir Geylani'nin tuğrasının metal üzerine işlenmiş şekli olan muskasını üzerinde taşıdığı kaydedilmiştir (Çolak, 2015, s. 52).

Türkiye'de çoğu bölgede olduğu gibi Elmalı köyü ve çevresinde de düğünden aylar geçmesine rağmen kadın gebe kalmamışsa kadın ve yakınları çareler aramaya başlar. Günümüzde doktora gidilerek tıbbi yöntemlerle tedavi edilmeye çalışılır. Tıbbi yöntemlerin yanında bitkisel sağaltma ve dinsel sağaltma yöntemlerine de başvurulmaktadır. Araştırma yapılan bölgede kaynak kişilerden alınan bilgilere göre çocuğun olması için tekke veya türbeye gidilme durumu görülmemiş, kötülüklerden, hastalıklardan, nazardan koruduğuna inanılan içerisinde kurandan ayetler olan hamayıl yazdırma ve dua okuma gibi yöntemler uygulanmıştır.

Çocuğu olmayan kadına kısır, çocuğu olmayan erkeğe ise zürriyetsiz, dölşüz olarak adlandırma yapılır. Tüm yöntemleri denemelerine rağmen çocuğu olmayan çiftler kadın ya da erkeğin kardeşinin çocuğunu evlatlık olarak alır. Evlatlık alınan çocuk genellikle erkek çocuktur. Çocuğu olmayan çift tüm miras hakkını bu çocuğa devreder, öz evladymış gibi hiçbir şeyden mahrum bırakmazlar (K34, K46).

Yörede kısırlığı gidermek için tercih edilen uygulamaların başında bel çektirme yöntemi gelmektedir. Gebe kalma durumu gerçekleşmediğinde akla gelen ilk yöntem bel çektirmedir. Bel çektirme işleminden sonra bel sarılır ve bir hafta sıcak tutulur (K8, K16, K17, K29). Kısırlığı gidermek için çok kullanılan yöntemlerden biri buğuya oturtmadır. Çocuğu olmayan kadın, sıcak su buğusuna oturtulur (tutulur). Sütü kaynatıp buharına hamile kalmak isteyen kadını oturturlardı. Kırk farklı tür çiçeği bir suyun içinde kaynatıp hamile kalmak isteyen kadın oturtulur (K35, K50). Bunların dışında nane kaynatılarak gebe kalmak isteyen kadına içirilir. Rahme sülük tutularak rahimdeki iltihabı çekmesi sağlanır (K15, K29). Nefesi kuvvetli olan bir ocağa götürülerek dualar okutulur (K22, K48). Maydanoz suyu kaynatılıp belli bir süre içilirdi. Bal ve karabiber olan karışım rahme sürülür sıcak tutması sağlanır (K13, K15, K17). İncir meyvesinin gebe kalmaya

yardımcı olacağı düşüncesiyle gebe kalmak isteyen kadına incir yemesi önerilir (K48, K54). Arpa suyu içirilir, kuş dışkıları toz hâline getirilip karabiberle karıştırılarak yedirilirdi (K68). Çocuk olması için dualar edilir. Adak da bulunur. “Bir çocuğum olursa bir kurban keseceğim, yedi kurban keseceğim.” gibi dileklerde bulunulur (K15). Niğde’nin Ulukışla ilçesinde bulunan Çiftehan termallerine gidilir buradaki sıcak suyun faydalı olacağı düşünülür (K66).

Niğde’nin Ulukışla ilçesinde çocuğu olmayan kadın, üzerlik otuna bağlanarak köpek pozisyonunda dizlerinin ve ellerinin üzerine eğilip yedi defa çevrilir (Dilmen, 2009, s. 6) .

Van’ın Gevaş ilçesinde hamile kalmak isteyen kadınların karnı ovulur, beyaz sabun ve yumurta akı macun gibi yapılıp yakı yapılır. Yapılan yakı kadının karnına yapıştırılır. Yörede çocuğu olmayan erkeğe kısır, çocuğu olmayan kadına ise mahrum denir (Kartal, 2020, s. 29).

Diyarbakır Terkan yöresinde kist, miyom, iltihaplanma gibi rahatsızlıklardan kaynaklanan ve çocuk sahibi olmayı engelleyen rahatsızlıklara elma közleme pratiği uygulanmaktadır. Islak bir beze sarılan elma közlenmiş ateşte 15-20 dakika bekletilir. Kabuğu soyulan elma âdet döneminden sonra yirmi gün yedirilir ve yedikten hemen sonra uyumamaya dikkat edilir (Tanrikulu, 2017, s. 22).

3.1.1.2. Gebelikten korunma yöntemleri

Çocuğun olması için birtakım yöntemlerin uygulandığı gibi çocuğun olmaması için de korunma yöntemleri uygulanmaktadır. Maddi ve manevi olarak ailelerin yeni bir çocuğa yetemeyeceği düşüncesi bireyleri gebeliği önlemek için farklı uygulamalara yöneltmiştir.

Ankara Şereflikoçhisar yöresinde gebeliği engellemek amacıyla uygulanan yöntemlerden biri de soğanın kaynatılarak suyunun içilmesidir. Suda kaynatılan soğanın suyunun içilmesi gebeliği önlediği inancı görülür (Ateş, 2010, s. 26).

Nevşehir’de uygulanan yöntemlerden biri de rahim ağzını ip ile bağlayarak gebelik önlenmeye çalışılır (Yılmaz, 2020, s. 20). Elmalı köyü ve çevresinde “Allah’ın verdiği cana biz kıyamayız.” düşüncesi hâkimdir. Yeteri kadar çocukları olduğu düşünüldüğünde “Allah’ım verdiğin evlatlarıma sağlık sıhhat ver. İsteyen kullarının kucaklarını doldur.” diye yakarışlarda bulunulur. Genelde istenmediği hâlde hamile kalınmışsa da gebelik devam ettirilir. Ancak diğer taraftan doktora gidilip kürtaj olunarak

gebeliğe son verme durumunun dışında geleneksel yöntemleri kullanarak gebeliği engelleme veya sonlandırmaya çalışıldığı da görülmektedir. Geleneksel yöntemle yapılan korunmaların çoğunluğu eski dönemlerde uygulanmakta olup günümüzde tıbbi yöntemlerle korunma sağlanmaktadır.

Yaygın bir inanış olarak emziren annelerin bir ya da iki yıl sütünün koruyacağı, gebelik durumunun oluşmayacağı düşüncesi hâkimdir (K15, K49, K50). Geçmiş dönemlerde ve günümüzde en çok kullanılan yöntemlerden biri de spiral yöntemidir (K23, K34). Hap kullanarak korunma yöntemine de sıklıkla başvurulur (K64, K65). Gebelik şüphesi durumunda soğan kabuğu kaynatıp içilir (K11, K48). Kına tozu su ile kaynatılıp içilir (K16). Bunun dışında ağır taş, ağır eşya kaldırarak gebelik sonlandırılmaya çalışılır veya yüksek yerlerden atıldığı kaydedilmiştir (K23, K29, K61).

3.1.1.3. Gebelik, gebe olduğunu anlama

Kadın doğum öncesi gebelikte ve doğum sonrası lohusalık döneminde çevresindeki insanlar tarafından hasta olarak kabul edilir ve bu şekilde muamele görür. Bağlı bulunduğu grup ve bu grubun kültürel değerleri kadına hasta vasfını vererek kadından bu değerlere göre uygun davranması ve bu rolü üstlenip buna göre hareket etmesini bekler (Örnek, 1995, s. 135).

Elmalı ve çevresinde özellikle yeni evlenen kadınlara “Günün geçti mi, yüklü müsün?” gibi sorularla hamile olup olmadığı sorulur ya da hamilelik beklentisi içinde olduklarının işaretlerini verirler. Hamile olan kadınlara gebe, yüklü, iki canlı, gibi isimler verilir (K46, K48, K57). Bir kadının ilk gebeliğini sormak için de “Yerikli misin?” diye sorularak ilk gebeliği olan kadına “yerikli” denir. Yerikli kelimesi, aşeren hamile kadın anlamında kullanılır. Halk arasında “Canım şu yemeği, şu meyveyi çekti.” diyen kişilere “Yerikli misin?” diye sorularak şakalaşılır (K48).

Elmalı köyü ve çevresinde kadının gebe olduğunu düşünmesine neden olan belirtilerin başında aybaşı (regl) gününün gecikmesi gelir. Gebelik düşüncesi oluşturan diğer durumlar ise şunlardır: İstifra eder. Bazı yiyeceklerle karşı midesi bulanır. Kırpikleri üst üste biner, top top olur. Rengi sararır. Sürekli uykusu gelir. Ağzının tadı değişir. Günümüzde beklenen regl günü geçmesi ile birlikte eczanedeki testlerle veya hastanede yapılan kan testi ile gebelik öğrenilir (K12, K16, K18, K36).

3.1.1.4. Aşerme

Aşerme gebeliğin belirli bir döneminde hamile kadında yemeye içmeye yönelik ilgi, hâldir. Hamileliğin bu döneminde hamile kadına her canının istediği verilir. Hamile kadının istediği şeyler uygun olmayan şeyler olsa da verilmeye çalışılır (Boratav, 1984, s. 146).

Geçmiş dönemlerde hamile kadınlar canı bir şey çektiğinde söyleyemez, söylendiğinde ayıp olacağı korkusuyla aşerdiği belli edilmezdi. Günümüzde hamile kadının canı ne çekiyorsa genelde getirtilir ve hamile kadının yemesi sağlanır. Mevsimi olmayan bir sebze ya da meyve istediğinde araştırılır, getirtilir. Eğer bulunamazsa “Avucunun içini yala.” diyerek hamile bayana kendi avuç içi yalatılır (K48, K49). Gebe kadın aşerdiği yiyeceği yiyemezse bebeğin bir uzvunun eksik olacağı düşünülür veya gebe kadının aşerdiği yiyeceği yiyemezse neyi aşerdiyse bebeğin vücudunda aşerdiği yiyeceğin izi kalır. Vücudunda izle doğar (K23, K34, K45, K50).

Türkiye’de farklı bölgelerde aşerme ile ilgili inançların benzer şekilde olduğu görülmektedir. Örneğin Mersin’in Erdemli ilçesinde de hamile kadının aşerdiği yiyeceği yiyemediği takdirde aşerdiği yiyeceğin izinin çocukta olacağı çocuğun bu şekilde doğacağı inancı vardır (Coşar, 2019, s. 17).

3.1.1.5. Gebe kadının kaçınmaları

Gebe kadın doğuma kadar karnını saklar. Gebeliği açık bir şekilde söylenmez. Gebeliği kadınlar arasında yayılır. Baba veya kayınbabadan utanılır, saklanılır. Günümüzde nazar ve düşük ihtimaline karşı ilk üç ay gizlenir. Üç aydan sonra açıkça söylenir. Kişilerin tercihine göre öğrenildiği andan itibaren yakınları ile de paylaşır. Gebe kadın kapı eşiğine oturtulmaz. Bebeğin eşi boynuna dolandır denilir (K15, K29). Gebe kadına maymun ayı gibi hayvan fotoğrafları ve hayvanlar gösterilmez. Çocuğun baktığı şeye benzeyeceği düşüncesi doğar (K46, K47). Gebe kadın normal dönemden daha çok helale harama dikkat eder. Harama bakar ya da el uzatırsa çocuğun günaha meyilli olacağı düşüncesi vardır. Hamile kadın birinin sevmediği bir özelliğini kınarsa doğacak çocukta da aynı özelliklerin olacağı düşünülür. Hamile kadını kimseyi kınamaması için uyarırlar (K45, K48, K53).

Hamilelikte bazı kaçınmalar da çocuğun vücudunda herhangi bir olumsuzluk olmamasıyla ilgilidir. Ankara ili Bala ilçesi Afşar yöresinde hamile kadın ciğer yerse doğacak çocuğun vücudunda lekeler olacağı düşüncesi vardır (Coşan, 2017, s. 19).

3.1.1.6. Üst üste bebeği, çocuğu ölen kadınlar için yapılan uygulamalar

“Adların en önemli büyüklük işlevi, çocuğun yaşamasını sağlamasıdır. Üst üste birkaç çocuğu ölmüş veya düşmüş olan ana baba, çocuğa yaşatma gücü taşıdığına inanılan şu adlardan birini koyar: Dursun, Durmuş, Durdu, Duran, Yaşar... Ad çocuğun yaşamasını sağlamak için başvurulmuş başkaca işlemleri güçlendirme yahut tanıtlandırma niteliğini de taşır: doğumdan az sonra çocuğu sokağa, çok defa cami önüne, bırakırlar; oradan birisi alıp evine götürür; ana baba yalancıkta onu satın alırlar; böylece çocuk, geçici olarak ana baba değiştirmiş sayılır; erkek ise adı Satılmış, kız ise Satı olur.” (Boratav, 1984, s. 89).

Mardin ve çevresinde çocuğu yaşayamayan aileler, yeni doğan bebeklerinin yaşaması için birtakım pratiklerde bulunurlar. Doğumdan birkaç gün sonra büyücek bir kalburun içine bir yemek bıçağı konur. Kalburun etrafı siyah bir iple dolunur. Bebek yedi gece boyunca bu hazırlanan kalburun içinde kalır. Yedi gün geceli gündüzlü yalnız bırakılmayan bebeğin cin çarpmasından korunacağı inancı vardır. Yedinci gecede bir mevlit okutulur. Gün doğmadan sabaha karşı bir yemek verilir. Çocuk kalburdan çıkarılıp beşiğine konur ve beşiğine onu cin ve periden koruması için bir dikiş iğnesi geçirilerek tamamlanan bu uygulamaya “haftak” denir (Kalafat, 2010, s. 261-262).

Ağrı ve çevresinde çocukları ölen, uzun süre yaşayamayan aileler, özellikle erkek çocuğunun yaşaması için kötü ve siyah iyeleri kandırma amaçlı erkek çocuğu ise kız çocuğu kıyafetleri, kız çocuk ise erkek çocuk kıyafetleri giydirilir. Erkek çocuklarının kıza benzetme amaçlı saçları uzatılır (Kalafat, 2010, s. 272-273).

Hamile kaldıktan sonra düşük yapan ya da bebeği dünyaya geldikten sonra bebeğinin büyüdüğünü göremeden toprağa veren kişiler birtakım pratiklere başvurmuştur. Üst üste evlat acısı yaşayan çocuklarının büyüdüğünü göremeyen kişilerin üzerlerinde nazar olduğu ve çocuklarına nazar değdiği için vefat ettiği düşünülür. Bunun için hocaya gidilir. Kadın gebe kaldığında bebeğinin ölmemesi bundan sonraki çocukların yaşaması için güvercin kanıyla hamayıl denilen koruyucu olduğuna inanılan dualar yazılır. Hamileliği boyunca hamayıla yazılan dualar günlük olarak okunur. “Doğacak olan çocuğum yaşarsa yedi kurban keseceğim.” gibi adaklarda bulunur. Doğan çocuk

yaşarsa bu adaklar yerine getirilir. Günümüzde doktora gidilmekte ilaç tedavisi ile çocuk sahibi olunmaya çalışılmaktadır (K15, K16).

3.1.1.7. Çocuğun cinsiyetini belirleme

Hamileliğin öğrenilmesinden itibaren bebeğin cinsiyeti merak konusu olur. Elmalı köyü ve çevresinde anne adayının hareketlerinden, yediği yiyeceklerden, karnının şeklinden bebeğin cinsiyeti ile ilgili yorumlar yapılır. Ülkemizin farklı bölgelerinde konuyla ilgili benzer ya da farklı pratikler bulunmaktadır.

Alanya ilçesinde çocuğun cinsiyetini belirleme amaçlı gebe kadının kafasından tuz serptirilir. Gebe kadın ilk alnını kaşırsa oğlu, burnunu kaşırsa kızı olacağı düşünülür (Yücesan, 2022, s. 11).

Afyon'un Sinan Paşa ilçesi Düzağaç kasabasında hamile kadının vücut şekline göre bebeğin cinsiyeti hakkında tahminlerde bulunulmaya çalışılır. Hamile kadının karnı sivri ise bebeğin cinsiyeti erkek, hamile kadının kalçasının yuvarlaklaşması bebeğin kız olacağına işaret sayılır (Şahin, 2020, s. 25).

Elmalı yöresinde ise kadın hamileyken güzelleşirse çocuk erkek, çillenir yüzünde lekeler oluşursa doğacak bebeğin kız olacağı düşünülür. Kız bebeğin annenin güzelliğini aldığı için annenin gebelikte çirkinleştiği düşünülür (K5, K52). Hamile kadının karnının şekli cinsiyet belirleme yöntemlerinden biridir. Karnı sivri olursa doğacak bebek erkek karnı yaygın olursa doğacak bebeği kız olacağı anlamına gelir. Kız bebeğin annenin kasığına yakın yerde durduğu, erkek bebeğin annenin karnının üstünde durduğu söylenir (K43,K45,K66). Hamile kadının hareketlerinden cinsiyet belirlenmeye çalışılırdı. Hamile kadın fazla zorlanmadan daha rahat oturup kalkıyorsa bebeğin erkek olacağı düşünülürdü. Hamile kadın oturup kalkarken zorlanırsa bebeğin kız olacağı düşünülürdü. Hamile kadının canı tatlı yiyecekler çekerse bebeğin erkek olacağı, canı ekşi çekerse doğacak bebeğin kız olacağının işareti olarak görülür (K58, K65). Gebe kadın ortama girmeden iki minder atılır. Minderlerinin birinin altına makas diğerinin altına ayna konulur. Ayna olan minder üstüne oturursa kız, makas olan minder üstüne oturursa erkek olacak anlamına gelir (K8, K46).

3.1.2. Doğum sırası gelenekler

Hamile kadının kolay doğum yapmasını sağlamak, doğum sırasındaki güçlükleri gidermek için bir dizi inanç, çare ve uygulamalar vardır (Örnek, 1995, s. 139).

3.1.2.1. Doğum hazırlıkları/doğum

Gebe kadın gebeliğini öğrendikten sonra özellikle ilk üç ay düşük tehlikesinin azalmasıyla yavaş yavaş bebeğin giyeceği kıyafetleri, kullanacağı eşyaları hazırlamaya başlar. Bebek için kundak, bez, iç ve dış kıyafet dikilir ya da alınır. Cinsiyetini öğrenmek mümkün olmadığı için renk ayrımı olmadan elde bulunan malzemelerle kıyafetler elde dikilir. Kışlık patik, yelek, ceket örülür. Köy ebelerinin malzemesi olmadığı için doğum anında kullanılacak olan malzemeleri de gebe kadın hazırlamaya başlar. Bu konuda tecrübeli annelerle görüşülür, hazırlıklar yapılır. Doğum anında kullanılmak üzere makas, ip, tuz, sabun önceden hazır hâlde bekletilir. Yörede çocuk toprağı denen beyaz toprak getirilir. Toprak elenir, temizlenir. Bu toprak hem doğum anında anne için kullanılır hem de doğum sonrası bebek için kullanılır. Doğum sancıları başladığında köy ebesi çağırılır. Önceden hazırlanan naylon serilir. Bebek toprağı denen toprak ısıtılır. Sancılarının azalması için doğum yapan kadının altına serilir. Üzerine temiz bir bez serilir. Bir berdel yastığı ya da minder konulur, hamile kadın oturtulur (K8, K15, K42, K46, K48). Zor olan doğumlarda ebe kadın abdestini alarak bir suyun içine Fatıha, İnşirah, İhlas ve Vel Asr surelerini okur. “Allah’ım zorlaştırma kolaylaştır.” diye dualar ederek suya okur. Doğum anında sancı geldikçe Hz. Muhammed Mustafa’ya salavat getirerek dualar okunan su, doğum yapan kadına içirilir (K46).

Günümüzde doğum hazırlıkları hamile kadın tarafından bebeğin cinsiyetinin öğrenilmesiyle birlikte başlar. Bebeğin cinsiyeti kız ise daha çok pembe renkler tercih edilirken erkek bebek için mavi kıyafetler tercih edilir. Anneanne ve babaanne bebek battaniyesi ile bebek yorganı hazırlar. Hamile kadın doğuma yakın doğum çantasını hazırlar. Doğum çantasında bebek kıyafetleri, bezi, anne için pijama takımları pişik kremine kadar önceden her şey hazırlanır ve sancılar başladığında hastaneye gidilir. Doğum öncesi annenin göğsü yara olmasın diye önceden soğan kesilip soğan sürülür. Doğum öncesi hamile kadının annesi, kardeşi gibi yakınları gelir temizliğini yapar. Doğum sonrası misafirlere ikram etmek için yaprak sarma, poğaça, kurabiye gibi ikramlıklar yapılır, buzluğa atılır (K10, K12, K47).

3.1.3. Doğum sonrası gelenekler

3.1.3.1. Göbek kesme/ çocuğun eşi/çocuğun Göbeği

Doğumdan sonra bebekle eşi ve göbeği arasındaki bağın devam ettiği düşüncesi vardır. Bu yüzden bebeğin eşi ve düşen göbek bağı gelişigüzel atılmaz. Aile bebeği ile ilgili temennilerini göbek bağı veya eşi ile yaptığı pratiklerle de dile getirmiş olur.

Gaziantep'in İslahiye ilçesinde yapılan pratiklere baktığımızda göbek kordonu ip ile kesilir ve bağlanır. Göbek bağı düşünce bebeğe göbek adı konulur. Bebek 2-3 günlükken tuzlanır, şekerlenir. 15-20 dakika bu şekilde bekletildikten sonra yıkanır, temizlenir. Bebek 40 gün boyunca sömeleğe sarılır. Elleri ve ayakları dümdüz yapılarak 40 gün boyunca sımsıkı sarılır (Seçinti, 2014, s. 24).

Bitlis Mutki yöresinde çocuğun göbeği düştüğü zaman yağ sürülür. Göbeğin yerine sürülen yağın tuzsuz olmasına dikkat edilir. Düşen göbek bir beze sarılarak saklanır. Göbeğin ağırlığı ölçüsünde para ölçülür ve bu para fakirlere sadaka olarak verilir. Göbek yerinde yaralanmalar olması durumunda merhem sürülür (Ergöz, 2019, s. 120).

Elmalı yöresinde çocuk doğduğunda anne ile bebeğin bağı olan göbek bağı makasla ebe tarafından kesilir. Bazı aileler göbek bağı düşene kadar bebeği yıkamaz ılık su ve temiz bir bezle bebek temizlenir. Bebek doğduktan sonra eşi (plesantası) hemen çıkarılmalıdır. Bebeğin eşi çıkarıldıktan sonra gömülür. İleride evine bağlı olması için özellikle kız çocuğunun eşi evin bahçesine gömülür. Ahırcılığı sevmesi hayvanlara bakmaya devam etmesi için çocuğun eşi ahıra gömülür. Çocuğun eşi ortalık yere bırakılmaz, boş bir tarla veya araziye gömülür ya da bir akarsuya bırakılır (K15, K29, K36, K46).

Günümüzde hastanelerde çocuğun eşi çöpe atıldığı için gömme durumu yoktur. Çocuğun göbeği üç ile on gün arasında düşer. Düşen göbek (et parçası) saklanır. Öğretmen olması isteniyorsa çocuğun göbeği okul bahçesine, doktor ya da hemşire olması isteniyorsa hastane ya da sağlık ocağı bahçesine, imam olması isteniyorsa cami avlusuna çocuğun göbeği gömülür (K2, K3, K5, K23).

Çavdarlı köyünde çocuğun düşen göbeği hacca veya umreye gidenlere verilerek kutsal topraklara gömülmesi sağlanarak çocuğun hacı olması temennisinde bulunulur (K43).

3.1.3.2. Tuzlama

Çocuğun geleceğini olumlu etkileme, olumsuzlukları engelleme, koruma amacıyla birtakım pratikler ve inançlar vardır. Bebeğin göbeğini kesme, yıkama ve tuzlama işlemleri sırasında bu pratikler uygulanır. Bu pratikler uygulanırken takip edilmesi gereken işlemler ve kuralları vardır (Artun, 2011, s. 158).

Mardin'in Midyat ilçesinde bebek ev içinde yıkanır. Yıkama sırasında yıkandığı kaba bıçak bırakılır. Odada Kur'an-ı Kerim bulundurulur ve ayetler okunur. Bu işlemler bebeğin kırkı çıkana kadar devam eder (Uygur, 2008, s. 32).

Elmalı yöresinde ılık suyun içine bir çimdik tuz atılır. Tuzlu suda yıkama işlemi çocuğun vücudunun kokmaması veya tuzsuz (lüzumsuz) konuşmaması için yapıldığı söylenir (K8, K13, K46).

3.1.3.3. Beleme

Bebek tuzlama işlemi gerçekleştikten sonra ısıtılmış bebek toprağı ile belenir. Buradaki amaç çocuğun gaz sancısı çekmesini önlemektir. Bebek bu işlemlerden sonra anne kucağına verilir. Annesinin ilk sütünü alabilmesi için yanında bulunan tecrübeli anneler tarafından yardım edilir, özellikle ilk bebeğini dünyaya getiren annelere bu konuda yardımcı olunur (K49, K50).

Günümüzde doğum, hastanelerde yapıldığı için doğum anında yapılan tüm işlemler hastanede yapılmaktadır. Bebeği tuzlama ve toprağı beleme gibi işlemler artık yapılmamakta doktor önerisi ile sağlıklı koşullarda bebekler büyütülmektedir (K46, K53, K57).

3.1.3.4. Loğusa bakımı/loğusa ziyareti

Bebeğini yeni doğurmuş, doğumdan sonra henüz yataktan kalkmamış kadına, dıgaskesen, emzikli, nevse, lohusa veya loğsa gibi isimler verilir (Acıpayamlı, 1974, s. 65).

Bursa yöresinde loğusa ziyareti sırasında cenazeden gelen kişi çocuğun yanına sokulmaz. Çocuğun yanına girerse çocuğun hasta olacağı inancı vardır (Kaya Çakı, 2022, s.135).

Bu dönem hamileliğin başından itibaren geçen sürede en hassas olunması gereken dönem olarak görülür. Doğumdan sonra lohusa kadına tereyağlı yumurta pişirilip yedirilir. Günümüzde bu uygulama artık görülmemektedir (K8, K46). Lohusa kadın özellikle ilk üç gün yatağından kaldırılmamaya çalışılır. Üşümemesi, bilhassa ayaklarını sıcak tutması gerekir. Üşütürse bebeğinde de gaz sancıları olacağı düşüncesiyle dikkat edilir. Lohusa kadının fiziksel ve ruhsal olarak daha hassas olduğu bu dönemde birtakım tedbirler alınır. Elmalı köyü ve araştırma dâhilindeki Çavdarlı, Yarhisar ve Himmetli köylerinde de “Lohusa kadının kırk gün mezarı açık olur.” sözünden yola çıkan yöre halkı lohusa kadına başta ailesi olmak üzere yardımcı olunur. Doğum gerçekleştikten sonra bir hafta özellikle ilk üç gün lohusa kadın yalnız bırakılmaz (Kadın kaynakların hepsi). Burada hem ruhsal olarak bunalıma girmesini engellemek ve görünmeyen varlıklardan korumak amaçlanırken hem de yorgun düşen lohusayı fiziksel olarak rahatlatma amacı vardır. Lohusa kadın terletilir, terledikçe yüzü temiz bir bezle ya da yazmasıyla silinir. Hamilelikte oluşan lekelerin bu şekilde geçeceği inancı vardır (K8, K46, K44, K53).

Bir hafta on gün boyunca lohusaya geçmiş olsun ziyaretinde bulunulur. Komşu ve yakın akrabalar çorba yapıp gelir. Lohusa kadına içirir. Yöresel olarak yapılan kesme çorbası yapılan çorbaların başında gelir. Bunun dışında ilk ziyarete gelirken süt, meyve suyu, bisküvi gibi yiyeceklerle lohusa ziyareti yapılır (K15, K46, K49).

Lohusa kadın kırk gün boyunca yalnız bırakılmamaya çalışılır. Gündüz vakti yalnız bırakılsa bile uyurken ya da gece vakitlerinde yanında biri bulunur al basmasını önlemek için yapılan bir pratiktir (K8, K15, K25, K46, K48).

Lohusa kadının sütünün bol olması için de farklı uygulamalarda bulunulur. Bol bol ılık su içirilir. İncir ve sütün kaynatılmasıyla yapılan incir uyutması yedirilir. Kuru soğan yemeklerin yanında yedirilir. Bulgur pilavı, tahin helvası, süt gibi ürünlerin süt yaptığı düşüncesiyle lohusa kadına yedirilir (K45, K46, K57).

Lohusaya ikinci ziyaret olarak hayırlı uğurlu olsun demek için gidilir. Bu ikinci ziyarette genellikle bebek için kıyafet, battaniye gibi hediyeler alınarak gidilir. Yakın akrabaları altın bileklik, isimlik, çeyrek altın gibi hediyeler de getirir. Uzak olan akrabalar ve tanıdıklar sadece bir ziyaret yapar (K8, K15, K48, K49, K50, K57).

Lohusa kadını ziyarete âdet döneminde olan kadın gidemez. Gittiğinde yeni doğan bebeğe al basacağı inancı vardır (K46, K48, K50).

3.1.3.5. Al basması

Ülkemizde al karısı, alanası, albastı, al, al kızı deyişleriyle genellikle kırklı lohusa ve çocuklara, nadir olarak da gebe kadın, gelin, damat, erkek, yolcu ve atlara musallat olan hastalık veya ruh olarak ifade edilmektedir (Acıpayamlı, 1974, s. 75).

Lohusa ile çocuğuna al basmaması için farklı çarelere başvurulmuştur. Bunlardan bazıları: Lohusa ve bebeğin yastıklarının altına kama, orak, bıçak, maşa, kurgu, ocaklı kılıcı, demir, makas, ekmek, soğan, Kur'an, Enam, erkek pantolonu ve yeleği konur (Örnek, 1995, s. 145).

Halk inançlarında alkarısının lohusa ile bebeğinin ciğerlerini suya çalmak veya yemek biçiminde ölümlerine neden olduğuna inanılır. Bu sebeple elinde ciğer bulunan kadını ya da varlığı gören kişi hemen yakalamalıdır. Alkarısını yakalamak için bir yerine çuvaldız, iğne batırmak ya da al karısı olarak tabir edilen bu cadının üzerine zift dökmek gerekir (Acıpayamlı, 1974, s. 76).

Diyarbakır'ın Terkan yöresinde al karısından, al basmasından korunmak için lohusa kadın ve bebeğinin bulunduğu odada Kur'an-ı Kerim ve demir parçası bulundurulur (Tanrıkulu, 2017, s. 46).

Ordu ili Akkuş ilçesi Akpınar köyünde al kesmesi pratiği uygulanmaktadır. Alcı kadın eve getirilir. Selamünaleyküm der, karşılığında aleykümselam denir. Nereden geldiği ve ne yaptığı sorulur. "Al kesmeden geliyorum." der. "Kes gitsin." denir ve bu şekilde al kesmesi pratiği yapılır (Öztürk, 2017, s. 39).

Al basması olarak kötü niyetli üç harflilerin (cinlerin) lohusa kadına farklı şekillerde görünerek lohusa kadını korkutması, kimi zaman lohusa kadının dilinin tutulmasına sebep olan varlık olarak Elmalı yöresinde bilinmektedir.

Elmalı köyü ve çevresinde eski yerleşim yerlerinde ya da yıkık dökük evlerin yakınlarında evi olan kişilerin al basması, kırk basması gibi hastalıkları yaşadığı düşünülmektedir (K17, K46, K48).

Al basmasını önleme amacıyla bölgede farklı önlemler alınmaktadır. "Lohusa kadının kırk gün mezarı açık olur." denilerek lohusa kadın özellikle ilk üç gün yalnız bırakılmaz. Derin bir şekilde uyumasına izin verilmez. Yanında bulunan kişi ara ara uyandırarak al basmasına izin vermemeye çalışır. Lohusa kadın kırmızı renkte bir yazma örtme, al rengi bulunan bir kıyafet giyer ya da odada bulundurulur. Yanında bulunan kişinin başka bir yere gitmesi gerekiyorsa bebeğin ve annenin bulunduğu odaya ayna, Kur'an-ı Kerim ve makas konulur. Bu şekilde bebeğin beşiğine ve anneye şeytan, üç harfli yaklaşamaz. Lohusa kadın uyuduğunda yanında eşi de uyursa bu varlığın lohusaya ve bebeğe yaklaşamayacağı düşüncesi vardır. Yeni doğan bebek, besmele ile alıp besmele

ile bırakılır. Besmelesiz bırakıldığında bebeğin değiştirileceği ya da al karısı varlığının bebeğe zara vereceği inancı vardır (K2, K4, K8, K15, K35, K46, K50).

Bu uygulamalar dışında Yarhisar köyünde Lohusa kadına ve bebeğine zarar veren bu varlığın erkeklerden korktuğu inancı vardır. Yarhisar köyünde erkek kıyafeti lohusanın odasına konulur. Bu şekilde al basmasından korunduğuna inanılır (K35, K36).

Çavdarlı köyünde farklı uygulama olarak bir aileden bez parçası alınır. Bez alınan aile herhangi bir aile değildir. Bu aile al basan varlığı yakalamış ve bu ailenin soyundan kimseye dokunmayacağına dair yemin almış bir ailedir. Söylenenlere göre lohusa bir kadın evde odasında uyurken al karısı ya da üç harfli olduğu düşünülen varlık gelir tam lohusa kadının üstüne doğru giderken kadının kocası gelir bu varlığı boğazından yakalar ve bu aileden bu ailenin soyundan gelecek kimseye dokunmayacağına zarar vermeyeceğine dair yemin ettirir. Çavdarlı köyünde bulunan diğer köylüler de lohusalık durumunda al basmaması için bu aileden bir bez parçası alarak bu varlığın kendilerine de zarar vermeyeceği düşüncesi lohusanın ve bebeğin bulunduğu odaya koyarlar (K42, K43).

Çavdarlı köyünde yapılan başka bir uygulama ise ekin biçmek için kullanılan orağa kuru soğan takılarak doğum yapan kadının penceresinin önüne asılmasıdır. Bu şekilde al basmasından korunacağına inanılır (K43).

Lohusa kadın rüyada iken üç harfliler davulla zurna ile sesli bir şekilde düğüne çağırırlar. O anda yanında biri yoksa uyandırmazsa arkalarından giderse bayılır ya da dili lal olur. Lohusa kadın baygın, kendinden geçmiş bir hâlde bulunursa al basan kişinin yatağına kaz getirilir. Kaz yatağa işerse kişi kurtulur (K46).

Bir yakınımı lohusayken al basmış. Dili tutulmuş, konuşamaz olmuş. Bu durumunun geçmesi için birilerinin tavsiyesi üzerine lohusa olan başka bir kadının bakır bir eşyasını gizlice almasını akarsuya götürmesini söyler. Kadın lohusa olan başka bir tanıdığının bakır bir eşyasını gizlice alır köyde bulunan dereye götürür. Derenin içine bakır kabı koyar içine taşları doldurur. Su bakır kabın üstünden aktıkça dili tutulan kadının dili çözülür (K15).

Fotoğraf 3.1. Al basması ve sarılığa karşı alınan önlemler (K47)

3.1.3.6. Kırk basması/kırk karışması/et basması/ev basması

Lohusa ile lohusanın bebeğine kırk gün içinde gelen hastalıklara genellikle kırk basması denir. Bazı yerlerde lohusa bastı, kırk düştü, kırk karışması gibi isimlendirmeler de yapılmıştır (Acıpayamlı, 1974, s. 85).

Nevşehir'in Derinkuyu ilçesinde kırk basan çocuk kuşburnu ağacının yanından, sağından ya da solundan geçirilir ve kuşburnu ağacının dalına bez bağlanır. Çocuktaki hastalığın bağlanan bezde kalacağına inanılır (Çifcibaşı, 2018, s. 47).

Tunceli'de kırk basmasını engelleme yapmak amacıyla uygulanan tedbirlerden biri de kırklı bir birey, aniden eve gelir ya da kapıdan girerse o kişiye bir parça ekmek yedirilmesi ya da su içirilmesidir. Bu şekilde kırkı yuttuğu ve zararsız hale geldiği inancı vardır (Taş, 2019, s. 134).

Elmalı yöresinde doğumdan sonraki kırk gün içinde lohusa kadının ve bebeğin zayıflaması, güçsüz düşmesi ve hastalanmalarına verilen isim “kırk basması” olarak genellenir. Kırk basan çocuk bir yaşına gelmesine rağmen yaşıtlarına göre gelişimi geride kalır, emekleyemez, yürüyemez, kilosuna yaşıtlarına oranla zayıf olur. Sürekli ağlar. Doktora götürmelerine rağmen çocuktaki bu hâl devam eder. Hocalara götürülür (K15, K35, K37, K50, K52). Kırk basan çocuğun iyileşmesi için uygulanan yöntemlerden biri şu şekildedir:

“Mehmet isimli kırk farklı kişinin evinin anahtarı getirilir. Kırk tane buğday tanesi seçilir. Üzerinde cenaze yıkanan taştan kırk küçük parça getirilir. Çocuğun düşen

göbek bağı, iğne ve para suyun içine konur. Bu su ile çocuk yıkanır. Çocuktan dökülen sular yere dökülmez. Bir kovada ya da leğende tekrar toplanan su ölü yıkanan sal taşına dökülüp gelinir. Suyu döken kişi suyu döktükten sonra arkasına hiç bakmadan gelmesi gerekir. Çocuğu yıkamadan önce suyun içine atılan para yetim bir çocuğa verilir. Bu uygulamalardan sonra çocuk iyileşir. İki ay içinde yürümeye de kilo almaya da başlar, iyileşir.” (K46).

Yörede bebeğin ve lohusa kadının doğumdan sonraki ilk kırk gün içinde evden çıkmaması gerektiği gibi eve gelen hatta evinin yakınından geçen kişilerin bile dikkatli olması beklenir. Bebek ve lohusa kadının her şeyden etkilenebileceği özellikle bebekte hastalıklara yol açacağı düşüncesi vardır.

Bebek kırklıyken düğün alayının evin önünden arkasından hatta yakınlarından bile geçirilmemesi gerektiği düşünülür. Çünkü düğün alayındaki bayrağın alı çocuğa basabilir. Al basan çocuk sürekli ağlar. Çocukta gelişim geriliği ortaya çıkar. Düğün alayında olduğu gibi Kurban Bayramı’nda kırkı çıkmayan çocuğun evinde kurban kesilmemişse başka evden kırklı eve kurban getirilmez, getirildiğinde bebeği et basacağı ve et basan bebeğin kırk basması ve bayrağın alının basmasında olduğu gibi hastalanacağı düşüncesi vardır (K6, K50, K51, K52). Et basması ile ilgili kaynak kişinin başından geçen olay şu şekildedir:

“Kızım doğduktan kısa süre sonra Kurban Bayramı oldu. O yıl biz kurban kesemediğimiz için akrabalarımız kestikleri kurban etinden bize getirdiler. Etin geldiği bayram günü ikindiden sonra kızım ağlamaya başladı, sabah ezanına kadar devam etti. Günlerce bu şekilde devam etti. Geceleri ışığı kapatamazdık. Kapattığımız anda çığlığı basardı. Doktora götürdük, ilaç verildi ama hiçbir şekilde çare olmadı. Aylar geçti, farklı doktorlara da götürdük yine ikindiden sabah ezanına kadar olan huzursuzluğu bitmedi. On aylık olmasına rağmen yaşıtlarına göre zayıf kaldı, emekleme ve yürüme gibi hiçbir gelişimi zamanına uygun değildi, gerideydi. Bir gün Çamardı ilçesinde bulunan dünürlerimiz bizi ziyarete geldi. Çocuğun hâlini görünce ne olduğunu anladı. Daha önce kendilerinin de başına geldiğini söyleyerek bu durumun sebebini anlamak için bize sorular sordu. “Çocuk kırklıyken bir cenazeye mi gittiniz, düğün mü oldu, Kurban Bayramı’na denk gelip size et mi getirdiler?” diye sorular sordu. Bizde Kurban Bayramı’nda et geldiğinden bahsettik. Daha sonra dünürümüzün tavsiyesi ile kasaptan yeni kesilmiş hayvanın akciğeri, karaciğeri ve sakatatını kanlı bir şekilde getirdik. Kızımı kapı eşiğine leğenin içine oturttuk, ciğeri kafasının üstünden suları dökerek kanlı su ile

çocuğu yıkadık. Bunları uyguladıktan sonra kızım gün be gün iyileşti. Ağlamaları durdu. İki ay sonrasında emekleyip yürümeye başladı.” (K50).

Bebeğin kırkı çıkmadan evden dışarı çıkarılmaması pratiği yörede yaygın olarak bilinmemektedir. Bebek kırklıyken ev değişikliğinde de bulunulmaması gerektiği düşüncesi yaygındır (K51, K52, K54).

Ev basması; çocuk kırklıyken bir evden ayrılıp başka eve gittiğinde ya da başka eve taşındığında evin çocuğu bastığı, hastalandırdığı düşüncesidir. (K46, K48, K51, K52, K54).

Bebeğin ev basması olduğu düşünüldüğünde uygulanan pratik şu şekildedir:

Cenaze yıkanan su kimse ile konuşmadan bir kaba alınır. Bu su ile ev basması olan çocuk yıkanır. Yere dökülmeden tekrar bir kaba doldurulan bu su yine kimse ile konuşmadan bir akarsuya dökülür ve arkaya bakmadan eve tekrar dönülür. Bu uygulama sonrası çocuğun iyileşeceği düşünülür (K52, K54).

Ev basmasında uygulanan pratikle ilgili kaynak kişinin aktardığı memorat halk edebiyatı kısmında aktarılmıştır.

Kırk basmasını önlemek amacıyla iki lohusa kırkı çıkmayan kadın yan yana getirilmez. İki kırklı kadın birbirine gidip gelmez. Düğünü yeni olan iki kırklı kadın da yan yana getirilmez. Kırkı çıkmayan iki gelin karşılaşırsa iğne değişirler. İğne değişim sırasında kim önce gelin olduysa önce o diğerine iğnesini verir. Diğer gelin de ona iğnesini verir. Bu şekilde kırk karışmaz. Kırkı çıkmayan kadının evinin önünden düğün alayı geçmemesi gerekir. Geçme durumu varsa kırklı kadın bulunduğu yerden daha yüksek bir yere çıkarılır. Evdeyse evin damına ya da birinci katta ise evi iki katlı olan komşunun ikinci katına çıkarılır (K15, K34, K46).

Araştırma bölgesinde gözlem ve görüşme yöntemiyle elde edilen bilgilere göre ev basması, et basması, kırk basması, al basması gibi isimlendirilen hastalıklar çocuğun ve annenin kırkı içinde cin ya da doğaüstü varlıkların zarar verdiği düşüncesiyle “basma” olarak isimlendirilmiş, sebebine göre basma isminin önüne sıfatlar eklenmiştir.

3.1.3.7. Kırklama/kırk çıkarma

Doğum sonrası ilk kırk gün evden çıkamayan hastalıklara ve görünmeyen ve kötü niyetli varlıkların tehlikelerine açık olan lohusa kadın ve bebek yıkanarak kırklanır veya kırkı çıkarılır.

Van ilinin Gevaş yöresinde kırklama öncesi “şeşek” olarak isimlendirilen bir banyo yaptırılır. Kırklama işleminde olduğu gibi burada da amaç bebeği ve annesini kötü ruhlardan korumaktır. Anadolu’da yarı kırklamaya benzeyen bu pratik doğumdan altı gün sonra anne ve bebeğe banyo yaptırılmasıyla gerçekleşir (Kartal, 2020, s. 57).

Lohusa kadının kırk çıkarma işleminde lohusa kadın ve bebeği yıkatılır. Bebek yıkandıktan sonra bir tazı ya da bir eşek çuluyula sarılır. Burada tazı ve eşek çulu ile sarmanın bir anlamı vardır. Eşek çuluyula sarılan bebekler uysal, tazı çuluyula sarılan bebekler yaman olur. Genellikle erkek çocuklarının tazı çuluyula, kız çocuklarının ise eşek çuluyula sarılması âdettir (Yalkın, 1977, s. 28).

Yörede kırkinci günü dolan lohusa kadın ve bebeği için genellikle anne, kayınvalide ya da abla gibi büyüklerinin yardımıyla kırklama işlemi yapılır. Banyo için ısıtılan suyun içine kırk buğday tanesi, kırk tane çakıl ya da taş parçası, bir altın yüzük bir tane de iğne atılır. Bu su ile lohusa ve bebeği yıkanır. İçindeki malzemelerde elek yardımıyla süzülür. Süzülen malzemeler altın yüzük hariç diğerleri bir ağacın dibine dökülür. Kırklama işlemi yapılan suyun bir kısmı evin köşelerine serpilir (K15, K46, K48).

3.1.3.8. Ad koyma

Yeni doğan çocuğun isminin konulmasında birçok etmen birinci derecede rol oynar. Ailesinin bazı kişilere duyduğu hayranlık, minnet, duyguları veya ailenin içinde bulunduğu gelenekler, ailenin zengin veya fakir olma durumu hatta kendinden önce doğan kardeşin yaşayıp yaşamama durumu çocuğun ismini vermekte etkilidir. Çevresel etkenlerden çocuğun doğduğu mevsim, ay veya doğduğu sıradaki olaylar, moda çocuğun isminin verilmesinde önem taşır (Örnek,1977, s. 149).

Tokat ilinin Erbaa ilçesinde dini isimlerin verilmesi yaygın olmakla birlikte Hz. Peygamber’in isminin çocuklara koyulmasında tereddüt yaşanılmıştır. Bu tereddüt Hz. Muhammed’e olan saygılarından gelmektedir. Bölgede özellikle “ Muhammed” ismini vermekten çekinilir. “Muhammed” isminin ağırlığının büyük olacağı ismi alacak çocuğun bu ağırlıkla birlikte gelen sorumlulukları kaldıramayacağı düşüncesi hâkimdir. “Muhammed” adını alan çocuğun bazı dini sorumluluklarını yerine getirmekte eksik kalması durumunda adını taşıyamadığı düşünülür. “Muhammed” adlı kişiye herhangi bir kimsenin kötü kelime kullanılması ihtimalinde Hz Muhammed’e saygısızlık olacağı

düşüncesi sebebiyle bu adı kullanmaktan kaçınılmıştır. Hz. Peygamberin “Muhammed” adı dışında diğer adlarının kullanımı yaygındır (Bolat, 2020, s. 55).

Samsun’un Çarşamba ilçesinde uygulanan ad koyma pratiklerinde çocuğun ismini dedelerinden biri koyar. Üç kök pırasa kesilir. Kesilen bu pırasalara koyulmak istenen isimler verilir. Hangi kök önce büyürse o köke verilen isim çocuğa verilir. Bu isimler Ahmet, Mehmet gibi dini yönü olan isimlerdir (Yıldırım, 2019, s. 57).

Elmalı köyü ve çevresinde doğan çocuğa isim verilirken öncelik verilen etmenlerin başında vefat eden büyüklerinin ismi gelir. Babanne, anneanne veya dedelerinden biri vefat etmişse cinsiyete uygun şekilde ismi konulur. Aile büyükleri yaşıyorsa aile içinde başkalarının ismi koyup koymamasına anne babanın tercih durumuna göre değişiklik gösterir. Hz Muhammed’in bir hadisinde “ Siz kıyamet günü kendi isimlerinizle ve babalarınızın isimleriyle çağırılacaksınız. Öyleyse güzel isimler koyun.” Sözlerinden hareketle yörede isim arayışında bulunurken Kur’an-ı Kerim’de geçsin anlayışıyla isim aranır. Peygamber isimleri, halife isimleri, Peygamberimizin çocuklarının isimleri gibi isimler konulmaktadır (K19, K20, K37, K72).

Önemli günler de isim koymada etkilidir. Böyle günlerde “Çocuk ismi ile geldi.” denir. Ramazan ya da Kurban Bayramı’nda doğan çocuklara “Bayram” ismi, Berat Kandilinde doğan çocuklara “Berat” ismi, Regaip Kandilinde doğan çocuklara “Regaip” ismi, Cuma günleri doğan çocuğa “Cuma”, Ramazan ayında doğan çocuklara “Ramazan” isimlerinin verildiği görülmüştür (K17, K18, K33).

Üst üste çocuğu ölen kişiler yeni doğan bebeklerinin yaşaması için kız veya erkek fark etmeksizin “Yaşar” ismini koyar (K23, K48).

Üst üste doğan kız çocukları için Durdu, Songül isimleri konurken üst üste erkek veya kız çocuğu olan kişilerin ortak kullandığı Dursun ismi de sıklıkla verilen isimler arasındadır (K8, K16, K22). Günümüzde anne ve babalar kendi isteklerine göre hoş buldukları isimleri çocuklarına koymaktadırlar.

3.1.3.9. Sarılık

Sarılık; yeni doğan bebeklerin üçte ikisinde görülen, genel olarak kendiliğinden geçebilen ancak ilgilenilmediği takdirde ciddi sorunlara neden olabilecek bir hastalıktır. Yetersiz beslenme, genetik faktörler geç ya da erken doğumdan kaynaklı faktörler sarılık hastalığının ortaya çıkma nedenleri arasında yer alır. Sarılığın ortaya çıkma sebepleri ve

çeşidi sarılık hastalığının uzun veya kısa sürmesinde belirleyici etkenlerdir (Sivaslı, 2009, s. 49).

Araştırma bölgesinde bebeklerde doğumdan sonra oluşabilecek sarılık hastalığını önleme amaçlı uygulanan pratiklerin başında bebeğin üstüne sarı bir yazma, örtü ya da battaniye örterek veya altın takarak önlemek gelir (K2, K42, K44, K49).

Doğan çocukların renginin sarardığı hâlde aile üyelerinin kendiliğinden geçeceği düşüncesi ile hareket ettikleri belirtilmiştir. Hastalığın geçmesi için bir çaba harcamadıkları hâlde sarılığın zamanla geçtiği de gözlemlenmiştir (K8, K46).

Günümüzde bebeğin sarılığının geçmesi için yine iki saatte bir emzirerek bebeğin sarılığının geçeceği düşüncesi hâkimdir. Sarılığın yetersiz beslenmeden kaynaklı olduğu bilgisine yönelik pratikler uygulanmaktadır. Bebeğin sarılığında artış olması durumunda hastaneye gidilerek tedavi olunur (K16, K48).

Bebeklerdeki sarılık dışında yetişkin ve çocuklarda görülen sarılık hastalığı yörede yaygın olarak bilinmekte bunun için de çeşitli pratikler gerçekleştirilmektedir.

Bebeklerde olan sarılık gibi yetişkinlerde ve çocuklarda da renginin sarı olmasıyla renginin soluklaşması sarılık hastalığı olduğunu düşündürür. “Benzin sararmış, Betin benzin atmış.” sözleriyle çevrede kişinin sarılık hastalığına yakalandığına dair söylemler artar.

“Sarılık ocağı olan kişiye gidilir. Ocak olan kişi kulaklarına jiletle çizik atar. Çizikten çıkan kanı gözlerinin önüne sürer. Bu şekilde sarılığı geçirir .”(K68).

Sarılık olunduğunda kendi idrarına ya da bir çocuğun idrarına yedi tane zerdali(kayısı) kurusunu ıslatıp yedi gün aç karnına yedirilir, yedi gün sonra sarılık geçer (K16, K29).

Yetişkinlerde cırt otu (acı kavun, eşek hıyarı) burnuna sıkılması ile geçer. Burada dikkatli olup az sıkmak gerekir (K16, K40).

3.1.3.10. Aydaşlık

Çocuklarda iştahsızlık, büyüme ve gelişmede yaşıtlarına göre geride kalma rahatsızlığı yörede aydaşlık olarak bilinir (K8, K52). Elmalı köyü ve çevresinde aydaş hastalığı çok bilinmemekle birlikte diğer köylerle etkileşim sonucu bazı kaynak kişiler tarafından aydaş hastalığı tanınmakta ve hastalığa yönelik bazı pratikler uygulanmaktadır.

“Kendi çocuğum ve tanıdıklarımın çocuklarından bazılarını yemeden içmeden kesildiğinde, zayıfladığında gelin geldiğim köy olan Çamardı ilçesinin Elek köyünde

bildiğim aydaş ocağına götürürdüm. Ocak olan kadın çocukları ortası delik olan bir taşın içinden geçirir. Geçirirken de bazı dualar okur. “Yapması benden şifası Allah’tan.” derdi. Ortası delik bir taş bulamazlarsa beş altı tane genç bekâr kız bulur, bu kızların bacaklarının arasından hasta olan çocuğu geçirirdi. Delikli taşta yapacağı duaları, hasta olan çocuk kızların bacaklarının arasından geçerken yapardı.”(K8).

3.1.3.11. Konuşamayan çocuk

Elazığ yöresinde konuşamayan çocuklar için dili açılsın, konuşabilsin diye minarede sala verilirken kilit temsili olarak açtırılır. Bu pratikle konuşamayan, dili tutulan çocukların kilit açıldıktan sonra dilinin açılacağı, konuşacağı inancı vardır (Kalafat, 2010, s. 256).

Ankara Şerreflikoçhisar’da konuşamayan çocuklar için uygulanan yöntemlerden biri de çocuğun ailesi tarafından adak adamadır. Adak şekilleri değişiklik gösterebilir. Kesilecek bir hayvan, oruç tutma veya aç doyurup çıplak giydirme şeklinde değişiklik gösterir (Ateş, 2010, s. 42).

Elmalı köyü ve çevresinde yaşlılarının konuşmaya başlamasına rağmen konuşamayan ya da kelimeleri tam olarak çıkaramayan çocuklar için birtakım pratikler uygulanır. Yörede en çok uygulanan pratik dilaltı kesmedir. Rahatsız olan çocuk ocak olan kişiye götürülür. Konuşamayan veya konuşmakta zorluk çeken çocuğun dilinin altındaki bağdan kan çıkarılır. Bu şekilde konuşabileceği düşünülür. Bunun dışında bireysel uygulamalar da yer almaktadır (K29, K34).

“Oğlum bebekken geçirdiği hastalık nedeniyle gelişimi gerideydi. Konuşamıyordu. Çocuğu bizimki gibi olan biri ak karga (sakça) kuşunu vur. Yedir dediler. Ben de uyguladım. Yedirdikten sonra dili şişti. Müdahale edip dilaltından iki damla kan akıtıp şişini indirdim. Bu olaydan sonra az da olsa konuşmaya başladı.” (K21).

3.1.3.12. Yürüyemeyen çocuk/köstek kesme

Gelişiminde sıkıntı olan yürümesi geciken ya da yürürken ayağı dolanan çocuklar için birtakım pratikler uygulanmıştır.

Bursa’da yürüyemeyen çocuğun yürümesi için cuma günü sala vakti çocuk minareya çıkarılarak “Salladım çocuğu selaya yürüsün inşallah haftaya cumaya.” sözleri söylenerek sallanır (Boratav, 1984, s. 157).

Zonguldak’ın Ereğli ilçesinde yürüyemeyen çocuklar için yapılan pratik, köstek kesme pratiğidir. Yürüyemeyen çocuğun annesi bir makas ve ip alarak bir caminin önüne gider. Çocuğunun ayaklarını ip ile bağlayıp caminin önünde camiden ilk çıkan kişiyi gözlemeye başlar. Camiden çıkan ilk kişinin yanına giderek eline makası verir. İşaret ederek çocuğun iple bağlı ayaklarını gösterir. Bu işlemleri yaparken konuşmamaya dikkat eder. Adamın ipi kesmesiyle anne çocuğunu alır ve arkasına bakmadan evine götürür. Bu uygulamadan sonra yürüyemeyen çocuğun yürüyebileceği inancı vardır. Bu pratiğe Zonguldak’ın Ereğli ilçesinde ‘köstek kesme’, ‘bebeğin kösteğini kesme’ olarak isimlendirilir (Öztürk, 2019, s. 39-40).

Elmalı ve çevresinde ise geçmiş dönemdeki insanların çocuk iki yaşını geçtiği hâlde yürüyemediğini anladıklarında çocuğu kalbura oturtup küllüğe götürürler, çocuğu küllüğe atar gibi yaparak çocuğu küllüğe oturturlar, arkalarına bakmadan küllükten uzaklaştıklarında çocuğun çocuğu bırakan kişinin arkasından yürüyerek gittiği söylenir (K6, K10, K11).

Ayağını düz tutamayan, uzatamayan ve yürümek için yeterli olgunluğa ulaşamayan çocuklar ocak olan kişiye götürülür. Ocak olan kişi üzüm çubuğunu yedi boğum olacak şekilde keser. Sübhaneke, ihlas, elham, felak, nas surelerini okur. Her okumada üzüm çubuğunun bir boğumunu kırar. Bu işlemi yedi defa tekrarlar. Daha sonra çocuğun bacaklarını sıvazlayarak enteşe menteşe göz değenin gözü düşe diyerek çocuğun üzerine dualar okur. Esner, esnedikçe üzerindeki nazar çıkar. Çocuk ayağını uzatır, yürüyebilecek olgunluğa erişir. Rahat bir şekilde bacaklarını hareket ettirir (K46, K48).

Çavdarlı köyünde Cuma günü ezan ile sala arasında üç yolun kesiştiği yerde yürümekte zorluk çeken çocuğun ayağına ip bağlanarak kesilir ardından ayakkabı ile çocuğun ayağına hafifçe vurularak yürümesi beklenir (K42,K43).

3.1.3.13. İlk saç kesme

Hayatının başlangıcında çocuğun ilk deneyimleri önemli görülmüştür. İlk saçının, tırnağının kesilmesi, yürümesi, konuşması, yürümesi kutlanarak bunlarla ilgili inanma, âdet ve uygulamalar vardır (Artun, 2011, s. 163).

Elmalı yöresinde bebek yedi günlük olunca saçı kırılır, yani hepsi kesilirdi. Kesilen saç bir kuyumcuya götürülür, tartılır. Saç kaç gram gelirse ailenin maddi durumuna göre altın, gümüş ya da bir miktar para verilir (K48, K55).

“Çocuk birinci yaşına geldiğinde saçının ucundan birazcık kesilir ve hatıra amaçlı saklanırdı.” (K15).

3.1.3.14. İlk diş/diş bulguru

Çocuğun biyolojik olarak gelişmekte olduğunu gösteren diş çıkarma sevinçli bir durum olarak karşılanmış, hediyelerle kutlanılmaya çalışılmıştır. Elmalı köyü ve çevresinde gözlem yoluyla elde edilen verilere göre diş buğdayı kaynatılıp yakın akraba ve komşulara ikram edilir. Burada yapılan pratikle hem çocuğun dişi çıktığı haberi verilmesi hem de bereketli olması amaçlanmaktadır.

Mardin ilinin Midyat ilçesinde çocuğun ilk dişi için hedik adı verilen yemek yapılır. Önceden ıslatılan, nohut ve bulgur pişirilir. Un, soğan, salça ve kekik kavrularak sosu hazırlanan yemek, hedik yemeğidir (Uygur, 2008, s. 43).

Çocuğun ilk dişini gören kişi çocuğa hediye alır (K47, K48, K50). Çocuğun anne ve babası yakın akrabalarına çocuğun halası, teyzesi, amcası gibi akrabalarına “Dişi kaşınıyor, bak bakalım gözüküyor mu?” diye sorar. Şaka yoluyla “İlk dişini gördün hediyeimizi isteriz.” denir (K22, K47).

Elmalı ve çevresinde geçmiş dönemlerde büyük bir kabın içinde bulgur kaynatılır, içine de mısır taneleri atılır. Bu karışım tabak tabak konu komşuya ve yakınlarla dağıtılır. Bulgur dağıtılan kişilerde tabağın içine para, çorap, yumurta, elbise gibi hediyelikler koyup tekrar ev sahibine tabağı verir (K13, K15).

Yörede günümüzde bulgur ve mısır kaynatılır. Gelen çocukları sevindirme amaçlı bazen üzerine şekerler koyulur. Pasta, kek, yaprak sarması gibi ikramlıklar hazırlanır. Yakın görülen kişiler davet edilir. İkramlarda bulunulur. Gelen kişiler hediye olarak: bebek takımı, oyuncak, para, çorap gibi hediyeler getirir. Dişi çıkan çocuğun önüne içinde tespih, kalem, makas, yüzük gibi eşyaların olduğu bir tepsi konulur. Çocuk ilk neyi eline alırsa mesleği o yönde olacağı düşüncesi vardır. Kalem alırsa öğretmen, tespih alırsa imam, yüzük alırsa kuyumcu veya tüccar, tornavida alırsa tamirci, kaşık alırsa aşçı gibi yorumlamalarda bulunulur. Bu pratik sonrası “Bahtı güzel olsun, ne olacağını Allah’tan başkası bilemez.” gibi sözler söylenir. Eğlence amaçlı yapılan bir uygulamadır. (K4, K11, K37, K74). Çocuğun yedi yaşında ilk çıkan dişi ineğin altına atılır (K16, K48).

Fotoğraf 3.2. Tepsi içerisine konulan çocuk (K7)

Fotoğraf 3.3. Çavdarlı köyü ilk dişleri çıkan bebek (K55)

Fotoğraf 3.4. Doğum günü ve ilk dişi birlikte kutlanan çocuk (K7)

3.2. Evlilik ve Evlilik ile İlgili Uygulamalar

Ailenin toplumsal yapının temeli olması, aile bağını oluşturan evlenme durumunu evrensel kılmıştır. Yaşamın ikinci geçiş dönemlerinden olan evlilik aileler arası bağ kurma, sosyal ve ekonomik ilişkiyi belirlediği ve düzenlediği için her yerde ve her zamanda kutsal kabul edilmiştir. Bulunulan kültüre göre farklı kalıp ve kurallara göre değişiklik gösteren evlilik; tören, töre, âdet, gelenek ve görenek bakımından zengin bir yapıya sahiptir (Örnek, 1977, s. 185).

3.2.1. Evlenme şekilleri/evlilik çağı

Görücü Usulü İle Evlenme: Gelenekselliğin ağır bastığı yörelerde görülen bir evlenme biçimidir. Bu evlenme biçiminde kız seçme girişimi, doğrudan doğruya evlenecek gencin annesi, babası veya diğer yakınları tarafından başlatılmaktadır. Gencin kızı beğenmesi yeterli değildir. Diğer aile bireylerinin de onayını alması gerekmektedir (Sezen, 2005, s. 186).

Elmalı köyü ve çevresinde on beş yıl öncesine kadar görücü usulü evlilik şekli yaygındır. Tanışıp anlaşılarak evlenme şekli geçmiş dönemlerde yok denecek kadar azdır. Kaçarak evlenme az da olsa görülür. Şimdilerde görücü usulü evliliğin yerini tanışıp anlaşılarak evlenme şekli almıştır (K2, K3, K5, K27, K36, K42, K49, K64).

Araştırma bölgesinde bunların dışında eski dönemlerde Yarhisar köyünde kayınlı evlenme şekli de görülmüştür (K35, K73).

Eskiden boyu serpiyen kızlar on üç veya on dört yaşlarında görücü usulüyle evlendirilirdi. Erkekler de askere gitmeden veya askerdeyken ailesi tarafından nişanlanır, askerden geldiğinde evlenerek çoluk çocuk sahibi olurdu (K15, K26, K28, K46).

Şimdilerde liseye özellikle üniversiteye giden gençler evleneceği kişiyi kendi belirlemektedir. Telefon ve internet aracılığıyla tanışıp evliliğe karar vermektedirler. Evlenme yaşı ise lise mezunlarında on sekiz - yirmi yaş civarında, üniversite mezunlarında yirmi iki-yirmi sekiz arası evlenme yaşı olarak değişmektedir. Eski dönemlerde de şimdiki gibi kaçarak evlenme çok az görülürdü. Şimdilerde evleneceği kişiyi genelde kişi kendi seçtiği için aile istemeyerek de olsa onaylamaktadır. Bunun yanında görücü usulü evlilik şekli de devam etmektedir. Ancak görücü usulünde de değişiklikler meydana gelmiştir. Eskiden evlenecek kız ve erkek birbirini görmeden söz kesilip aileler anlaşırken şimdilerde aileler konuştuktan sonra genç kız ve erkeğe belli bir süre verilir. Anlaşırlarsa söz kesilir. Anlaşamazlarsa evlilikten vazgeçilir (K37, K44, K45, K50, K61).

Eski dönemlerde genç kız ve erkeklerin iletişimi, genellikle birbirlerini tarlalarda görme şeklindedir. Kız, erkekten hoşlansa da bir şey yapamaz ve hoşlandığını söyleyemez. Erkek kızı beğendiğinde ise ailesini dünürücü olarak gönderir. Aralarında herhangi bir konuşma geçmeden uzaktan bakışma ile gerçekleşen bir iletişim hâkimdir. (K18, K48).

“Tarlada iş yaparken şimdiki beyim beni gördü. Ben de onu görünce içim ısındı. Bir hafta sonra bana dünürücü geldi. Gelen dünürcünün şimdiki eşim olduğunu görünce çok sevindim. Ailemde araştırdı. Bana danıştıklarında ise “Siz neredesiniz, ben oradayım dedim”. Sonra ağız tadımız yendi, evlendik.” (K18).

“Tarlada iş yapıyorduk. Rahmetli eşim de arkadaşı ile beni görmeye gelmiş, ben kim olduğumu bile bilmiyordum. Annem ‘Bunlar kim?’ diye sordu. Arkadaşını söyledim filancanın oğlu diye ama eşimin kim olduğumu bilmiyordum. Aytamaslı (Çayırlılı) bir oğlan herhâlde dedim. Birkaç gün sonra görücü geldiler. O arada iki kişi daha görücü geliyordu. Ablam eşimi kastederek ‘Eşref’in Hasan’ın oğlunun ayağından kepçe geçmiş.’ dedi. Ben de amoov yazık dedim. Ablamda gelen görücülerin arasından içimin ona ısındığını düşünmüş. Ailem gönlün var mı diye sorduğunda ben de ‘Siz neredesiniz, ben oradayım.’ dedim. Gelen görücü kısmetinse ‘dilin bağlanır hayır diyemezsin.’ derler. Bende de öyle oldu. Hayır diyemedim. Ağız tadımız yendi, evlendik.” (K48).

3.2.2. Evlenme isteğini belirtme

Ankara ili Şereflikoçhisar ilçesinde evlenmek isteyen genç erkekler, dama çıkararak evlenme isteğini belirtirler. Bunun dışında pilava kaşık sapladığında, asi davranışlarda bulunduğu evlenme isteği anlaşılır. Sergilenen bu davranışlar anne tarafından sezilir. Evlenmek isteyen genç erkek babasının ayakkabısını kapı eşiğine çakarak evlenme isteğini babasına sezdirmiş olur (Ateş, 2010, s. 49).

Elmalı köyü ve çevresinde eski dönemlerde genç kızlar hiçbir şekilde evlenme isteklerini dile getiremezdi. Genç kızların evlenme isteklerini belirtmeleri ayıp sayılır. Evlenme isteği olan genç kız veya erkeğin durgunlaştığı, yürümesinin değiştiği, dalgınlaşması konu komşu tarafından da anlaşılır. Çevredeki kişiler gencin ailesine bu isteği sezdirir, gencin evlenme çağı geldiği ya da sevdiğinin olabileceği düşünülürdü (K8, K17, K23, K33). Bazı erkekler pilava kaşık dikerek evlenme isteğini belirtirdi. Evlenme isteği olan kız ya da erkek dama çıkar damda dolanırdı (K40, K48, K52). Evlenme isteğini dile getiremeyen delikanlılar babasının ayakkabısına mih çakar, babası da anlardı (K38, K48). Evlenecek olan delikanlılar babasının ayakkabısına su döker, hayvanların yerini değiştirirdi. Sarı inekle siyah ineğin ya da eşekle ineğin bağlı oldukları yerler değiştirirlerdi. Bunu gören gencin babası şaka yoluyla verilen mesajı anlardı. Delikanlıların genellikle annesine nazı geçer. Annesine evlenme isteğini açıklar, bu istekten annesinin aracılığıyla da babası haberdar olurdu (K51, K52). Evlenme yaşına ve evlendirme durumuna aileler kara verirdi. Günümüzde gençler genellikle severek evlendiği için kız da erkek de anne babasına açık bir şekilde söylemektedir. Bunun dışında görücü usulü evlilik de eğer okuyorlarsa öncelikle kız ya da erkeğin okulunu bitirmesi beklenir. Okumuyor ise kıza da erkeğe de danışarak karar verilir (K23, K27, K49).

3.2.3. Evlilik öncesi

3.2.3.1. Gelin güvey seçimi

Evlenilecek kız veya erkekte birtakım özellikler aranır. Görücü usulü evliliklerde genellikle bu görevi aileler üstlenir. İçinde bulunduğu ailenin ve toplumun etkisi aranması gereken özelliklerin belirleyicilerindendir.

Şanlıurfa Halfeti’de evlenecek güveyin halk tarafından nasıl biri olduğu sorulur. Arkadaşlarından genç hakkında bilgi alınır. Daha önce söz veya nişan atıp atmaması ve aile ilişkilerine bakılır. İçki, kumar gibi kötü alışkanlıkları olmaması gibi genç ve ailesi hakkında bilgilere ulaşılır. Evlenecek genç kızda ise aranan özellikler edep ve ahlakının düzgün olması, el işi çabukluğu, kız ve ailesinin soyunun temiz olması gibi bilgiler araştırılır.(Karabulut, 2017, s. 53-54)

Elmalı köyü ve çevresinde genel olarak görücü usulü evlilik şekli olduğu için evlendirmeye karar veren aile kız aramaya başlar. Yakınlarına konu komşuya haber salınır. “Oğlumuzu evereceğiz, helal süt emmiş iyi bir aile kızı var mı?” diye sorulur. Erkeğin annesi, ablası düğünlere toplu ortamlara artık kız bakma niyetiyle de gider. Gelin seçiminde öncelikle aile soruşturulur. Kızın ailesinin çevre tarafından nasıl bilindiği, dini değerlerine bağlı, kavgasız gürültüsüz bir aile ortamı olup olmadığı sorulur. Daha sonra kızın oturup kalkması huyu suyu konu komşudan sorulur. Ağır başlı, hanım hanımcık oturup kalkmayı bilen biri olması önemlidir. Bu özelliklerden sonra kızın becerikli olması kocasını evini barkını çekip çevirecek güçte ve akıllılıkta olmasına bakılır. En sonda eli yüzü düzgün olup olmadığına bakılır (K4, K8, K38, K46, K50, K57).

Güvey seçiminde gelin seçiminde olduğu gibi öncelikle aileye bakılır harama el uzatmamış güvenilir temiz bir aile olmasına dikkat edilir. Güveyin başkasının helaline yan bakmayan, içki ve kumarla alakası olmayan biri olması tercih edilir. Eski dönemlerde askere gitmeden erkekler evlendirilirken daha sonraki dönemlerde “Askere gitmeyene adam denmez.” diyerek askere gitmeyen erkeğe kız verilmez. Nişanlılık döneminin uzayacağı, nişanlı çiftin arası bozulacağı düşüncesiyle askerlikten sonra nişan ve evlilik gerçekleştirilir (K8, K19, K40, K51).

Günümüzde üniversite eğitimi alan erkek ve ailesi genelde üniversite eğitimi almış kız tercih eder. Erkeğin işi gücü olup olmamasına bakılır. Kızın ve erkeğin ailesi ve ahlaki durumu iyi olup olmadığına bakılmakla birlikte maddiyata da önem verilir. Severe evlenmeleri durumunda aradıkları ölçütlere uygun olmasa da gençler kendi aralarında anlaştığı için aileler tarafından kabul edilir (K3, K4, K15, K66).

Araştırma bölgesinde ismi geçen Elmalı, Yarhisar, Himmetli ve Çavdarlı köylerinde gelin veya güvey seçimleri benzer olmakla birlikte Yarhisar köyünde diğer köylerden farklı olarak eski dönemlerde evlenecek yaşa gelen genç kızların ve delikanlıların birbirlerini beğendikleri ve evlenmek istediklerini belirten bazı işaretler verdikleri kaydedilmiştir. Delikanlı beğendiği genç kızın gözüne ayna ışığı yansıtarak dikkatini çekmeye çalışır ve genç kızda gönlü olduğunu belli eder. Genç kız ışığın geldiği

yöne doğru baktığında delikanlıyı beğenirse yüzünü eğerek gülümser. Delikanlı hoşuna gitmemişse yüzünü çevirir. Bu şekilde görücü gitmeye ya da gitmemeye delikanlı ve ailesi karar verir (K35).

3.2.3.2. Görücülük/kız isteme/söz kesme

Isparta ilinde erkek tarafı kız tarafına üç kez istemeye gitmesi ile isteme tamamlanır. Ancak ilk isteme sonrası bazı davranışlarla kız tarafının niyeti belli edilirdi. Çetince Akcaşar köyünde olduğu gibi gelen görücülerin ayakkabılarının düzensiz olması, çıkarıldığı yerde kalmaması gibi davranışlar kız tarafının gönlü olmadığını işaretidir. Şarkikaraağaç İlçesi Gedikli köyünde ve Aksu İlçesinde kızın evliliğe razı olduğunun, sonucun olumlu olduğu anlamına gelen davranış ayakkabıların ters çevrilmesidir (Genç ve Çeliker, 2019, s. 4-5).

Elmalı köyü ve çevresinde oğlunu evlendirmek için niyetlenen aile etrafa haber salar. “Şu kişinin kızı varmış.” diye erkek evine haber gider. Kızın ailesi halk arasından iyi bilinen biri ise erkek evi yanına birkaç kişi daha alır gider. Niyetlerini belli eder. Gidip gelmeler en az üç dört kez olur. Kız evi naz evidir. İlk defa gidildiğinde hemen kız verilmez. Kız evi de bu arada erkeği ve ailesini araştırıp soruşturur (K8, K13, K29, K46).

Himmetli köyünde gelen görücüler kız istemiyorsa gelen görücülerin ayakkabılarını biraz öteye ya da merdivenden aşağı atar. Evden çıkarken ayakkabılarının atıldığını gören görücüler kızın gönlünün olmadığı, bir daha gelmemesi gerektiği mesajını alır (K2, K3, K4, K44, K45).

Kız evinin gönlü olursa “Buyurun gelin.” diye haber gönderir. Erkek, kız isteme merasiminde bulunmaz. Kız ve erkeğe fikri sorulmaz. Sorulsa bile alınan genel cevap aynıdır. “Anne babam ne derse bizim için o’dur.” ya da “Anne babam nerdeyse biz ordayız.” derler. Kız istenildikten sonra kız kalkar büyüklerinin elini öper. “Hayırlı uğurlu olsun. Allah utandırmasın.” gibi dualar edilir. Erkek evinin getirdiği lokum bisküvi yenilir. Köyde büyüklerin belirlediği başlık parası adı altında -gelin kızın ihtiyaçları için harcanacak para- kızın babasına verilir (K8, K13, 46, 48).

Kız isteme merasiminde alınan başlık parası kızın çeyizi ve ihtiyaçlarını karşılamak üzere alınır. Başlık parası süt parası olarak da geçer. Kimi aileler başlık sonrası annenin oturduğu minder altına cüzi bir miktar para bırakır. Buna “süt hakkı” ya da “süt parası” denir. Kız evi kızı için istediği yün miktarını ve alınacak eşyaları erkeğin ailesiyle kimin ne alması gerektiğini konuşur. Geçmiş dönemlerde evlenecek kız için beş

cumhuriyet altını istenirdi. Aile alamayacak durumdaysa kızın kayınbabası altın yerine gelinine bir tarla verir. Bunun karşılığında senet imzalanır. Ağız tadı için eşe dosta haber salınır (K4, K8, K13, K23, K46, K48, K42).

Günümüzde Elmalı köyü ve çevresinde görücü usulü evlilikte erkeğin annesi ve çevresi kız aramaya başlarlar. Özellikle düğün gibi toplu ortamlara kız bakmaya giderler. Beğendikleri bir kız varsa kimlerdenmiş diye araştırılıp sorulur. Kızın ailesine yakın birilerini yanına alıp kızın evine çay içmeye diye gidilir. Kızın hâl ve hareketleri takip edilir. Kız beğenildiyse niyetlerini belli ederler. “Biz kızınızı gördük, beğendik, siz de bizi araştırın, soruşturun beğenirseniz buyur edin, kısımette varsa Allah yazdıysa olur.” derler ve giderler. Bu sırada aile izni varsa kız ve erkek telefon aracılığıyla birbirini tanır. Kızın ailesi araştırır, dayısına dedesine, amcasına sorulur kızın da gönlü olursa kız evi haber gönderip buyur eder. Erkek evi sonucun olumlu olacağını düşündüğü için çiçeğini çikolatasını alır. Kahveler içilir. “Allah’ın emri peygamberin kavliyle kızınızı oğlumuza istiyoruz.” derler. Kız tarafının onaylamasıyla kız ve erkek el öper. Erkek evi önceden hazırlayıp getirdiği bir veya iki tepsi baklavayı kız evine çıkarır. Orada bulunanlarla birlikte yerir (K4, K11, K12, K35, K46).

3.2.3.3. Ağız tadı

Elmalı köyü ve çevresinde sözü kesilen kız ve erkeğin artık başlarının bağlı olduğunu duyurmak ve bu mutlu olayı tatlı olan yiyeceklerle kutlamak isteyen halk söz kesiminden hemen sonra ağız tadına davet edilir.

Bilecik ilinin Gölpazarı ilçesinde söz kesmede karşılıklı olarak alınıp verilen mendillere “pullu çevre” denir. Sözlenen damat adayı mendil keşkeğini dövmek için hazırlık yapmaya başlar. Yeşil pullu çevreyi ceketinin cebine, beyaz pullu çevreyi pantolonun arka cebine koyar. Arkadaşlarını da yanına alarak dibeğe gider. Buğdayı döver. Arkasından keşkek yapılarak sözlenme olayını ahaliye duyurmak ve nişan ve düğüne hazırlık yapmak için ahaliye dağıtılır. Bu uygulamaya “mendil keşkeği” denir (Taşcı, 2021, s. 880).

Elmalı ve çevresinde kız istemeye üç- dört gün gidip geldikten sonra kız tarafı kız vereceğini belli ettiğinde önceden helvalar alınır. Yufka ekmekler sulanarak yemeye hazır hâle getirilir. Söz kesilip her şey konuşulduktan sonra akşamına yakın akraba konu komşu çağırılır. Ağız tadımız var buyurun gelin denilirdi. Ağız tadı adı verilen bu merasim kız evinde olur. Helva ve yufka ekmek erkek evi tarafından getirilir. Genel

olarak akşam yapılan bu merasim diğer günün sabahına yapılacak olan yazma örtme merasimi için gelecek olan kişilere de bir davettir (K12, K15, K16, K22).

Çavdarlı köyünde araştırma bölgesinden farklı olarak geçmiş dönemlerde bu merasime sadece erkekler katılır, bu merasimden sonra yapılacak olan nişana ise sadece kadınlar katılırdı (K37, K43).

Geçmiş dönemlerde ağız tadına ek olarak düğüne yakın tüm köye şerbet içimine çağırılır. Bu şerbet içimi sırasında bazı kayınbabalar gelin kıza söz verdiği beş cumhuriyet altını takar. Bazıları da düğüne kadar herhangi bir zamanda takardı (K13, K22, K46).

Günümüzde helva yerine baklava ve yanında içecek olarak meyve suyu ya da kola ikram edilir. İsteme sonrası o an evde bulunan kişilerle önceden hazırlanan bir iki tepsi baklava yenilir. Yakın akraba ve tanıdıklarla yenen baklava nişanda yenilir. Bu şekilde konu komşuya eşe dosta evlenecek gençlerin başlarının bağlandığı ilan edilmiş olur artık sözü kesilen kıza “gelin kız” denir (K48).

3.2.3.4. Yazma örtme

Elmalı köyü yöresinde ağız tadından sonraki gün yazma örtme merasimi olur. Damadın annesi ağız tadına gelen misafirlere uygun gördüğü kişileri “Yarın yazma örtmeye gideceğiz.” diyerek davet eder. Bu merasim kız evinde gerçekleştirilir. Yazma örtmeye erkek evinin münasipleri dediğimiz erkeğin abla, yenge, teyze, hala ve yakın komşuları davet edilir Erkek evi için takı gibi düşünülür. Kim yazma getirmişse erkek annesi de o kişilerin oğullarına yazma örtmeye gidecektir. Bu merasim sadece kadınlar arasında gerçekleşir. Ancak kız evi köy dışında uzak bir yerdense ağız tadı ile birlikte yazma örtme merasimi gerçekleştirilir ve hep birlikte gidilir (K8, K11, K22, K23, K46).

Davetliler geldikten sonra gelin kız odanın ortasına getirilir. Ayakta kıbleye döner. Erkek tarafından bir kadın ilk yazma olan kayınvalidenin getirdiği yazmayı gelin kızın başına “açık yazma” olacak şekilde dualar eşliğinde takar. Bu takılan yazmaya “nikâh yazması” da denir. Bu yazmanın içinde siyah veya çok koyu renkler olmamasına dikkat edilir. Daha sonra diğer yazmalar sırası ile gelin kızın iki omzuna atılır ve kimin getirdiği söylenir. Bu yazmalar el işi oyali yazmalardır (K16, K17, K22, K23, K46, K48).

Günümüzde artık yazma örtme ayrı bir günde yapılmayıp nişanda bohça şeklinde erkek tarafı ve kayınvalide içine lif, patik, yazma, havlu gibi eşyalarla zenginleştirerek getirir (K4, K35, K47, K50).

Fotoğraf 3.5. Gelin kıza yapılan yazma örtme merasimi (K52)

3.2.3.5. Ön açma/pırtı görme

Elmalı yöresinde kız ve erkek tarafının karşılıklı olarak yaptığı ilk alışverişe ön açma/ pırtı görme denir. Kız ve erkeğin anne babası yakınlarından birkaç kişi daha katılarak söz kesilen çifte alışveriş yapılır.

Aksaray ilinin Ortaköy ilçesinde ağız tadı merasiminden önce genç kız ve erkeğin yanlarına birer kişi alarak çıktıkları ilk alışverişe pırtı denir. Bu alışverişte kız için elbise, çanta, ayakkabı, gecelik, iç ve dış çamaşır alınır. Altın takılar, küpe, yüzük, saat gibi eşyalarda bu alışverişte alınır (Gözen, 2014, s. 41).

Elmalı ve çevresinde bu alışverişte gelin kıza saat, küpe, kolye, yüzük, bilezik gibi eşyalarla birlikte ayakkabı iç ve dış çamaşırı erkek tarafından alınır. Kız tarafı da erkeğe saat, kıyafet, ayakkabı gibi eşyalar alır. Günümüzde bu alışveriş nişan alışverişi olarak yapılır ve nişanda giyilecek kıyafetlerde alışverişe eklenir (K2, K4, K18, K36, K37, K48).

3.2.3.6. Nişan

Elmalı köyü ve çevresinde eski dönemlerde nişan ayrı bir günde yapılmaz. Pırtı görmeden sonra erkek tarafının kız evine yaptığı büyük yoklamada bohçalar nişanda verilebilecek hediyeler verilir. Daha sonra düğünün ilk günü samen geldiğinde gelin ayrı olarak bir nişanlılık giyer. Bohçalar gelir hediye olarak ise para takılır. Düğünün ilk günü öğle ve ikindi arası nişan merasimi yapılır. Bu merasimde altın, para, elbiselik kumaşlar

gibi hediyeler verilir. Kız istemede söz verilen gelin için konuşulan altın takılır ya da o altının değerinde tarla verilir (K8, K13, K38, K46).

Günümüzde nişan kız istemeden hemen sonra ayrı bir merasimle kutlanır. Kız ve erkek kuaföre gidip o güne özel elbiselerle özenle hazırlanırlar. Eski dönemlerde istemeden sonra yenilen ağız tadı nişanda yenir. Nişan alışverişinde/ pırtı görmede kızın beğendiği altın yüzük, bilezikler, künye, kolye, saat, küpe gibi takılar takılır. Dualar eşliğinde yüzükler takılarak aile büyüğü tarafından kurdele kesilir. Eski dönemlerde ayrı bir günde yapılan yazma örtme merasimi yapılmamakta onun yerine nişanda erkek evinin yakın akrabaları birer bohça yapıp nişanda gelin kıza hediye etmektedir. Eskiden yenilen ağız tadı ve şerbet içimi ve yazma örtme merasimlerini kapsayan bu merasim tek güne sığdırılarak kapsamlı şekilde kutlanmaktadır (K16, K22, K23, K35, K37, K53).

Fotoğraf 3.6. Nişanlanan çiftin yüzük takma merasimi (K52)

Batman ilinin Sason yöresinde geçmiş dönemlerde ailelerin anlaşıp olumlu bir sonuca varmalarının ardından “şîranî” olarak adlandırılan tatlı yeme töreniyle evlilik öncesi ilk adım atılmış olurlar. Şîranî erkek tarafından götürülür ve söz/nişan merasiminin sembolüdür (Demir ve Duran Gültekin, 2022, s. 31).

3.2.3.7. Yarım nikâh/dinî nikâh

Araştırma bölgesinde on beş yirmi yıl öncesine kadar ağız tadı/ nişan merasimlerinden sonra nişanlı çiftin dini nikâhı kıyıldığı kaydedilmiştir. Burada amaç

nişanlıyken dini açıdan günaha girmelerinin önüne geçmektir. Bu kısıyılan nikâh dini nikâh olmasına rağmen nişanlı çiftin cinsel anlamda yakınlaşmasını önlemek ve nişanın bozulma ihtimaline karşılık yarım nikâh denmiştir. İslam dininde kadının hakkı olan mehir de kız veya kızın babası tarafından belirlenerek nikâh akdinde belirtilmiştir. Düğünden birkaç gün önce veya düğün günü imam, evlenecek çift ile görüşür. Evlilikte dini açıdan kadının kocası üzerindeki hakları, kocasının kadın üzerindeki haklarını anlatır. Dualar okuyarak nikâhlarının tamamlandığını belirtir (K54, K72).

Günümüzde resmî nikâhın ardından dini nikâh imamlar tarafından kısılmaktadır. Yarım nikâh uygulaması artık bulunmamaktadır (K72).

3.2.3.8. Resmî nikâh

Yörede resmî nikâhı kıymaya önem verilmiştir. Düğünden birkaç gün önce ya da düğün günü resmî nikâh işlemleri yapılmaktadır. Eski dönemlerde düğünde ve öncesinde kıyılmayan resmî nikâh, çiftin ilk çocukları doğduğunda kimlik bilgileri için resmî nikâhı kıydığı durumlar da görülmüştür. Evlenecek gençler memursa resmî nikâhı düğünden aylar önce kıyarak eş durumu tayini ile aynı yerlere geldiği ve sonrasında düğünü yaptıkları da görülmüştür (K11, K22, K48, K66).

3.2.3.9. Nişanlılık dönemi

Elmalı köyü ve çevresinde eski dönemlerde evlilik yaşı oldukça küçük olduğu için erkeklerin bir kısmı askere gitmeden önce nişanlanır. Askerden sonra evlenirdi. Askere gitmeden önce nişanlanan kişilerde nişanlılık dönemi iki yıla kadar uzar. Bunun dışında altı aydan bir yıla kadar değişiklik gösterir. Düğün tarihî tarladaki mahsule göre kararlaştırıldı. Mahsulü elde eden halk satışını yapıp düğün için gerekli maddiyatı elde ettikten sonra düğün hazırlığını yapar (K15, K17, K19, K20, K49).

Günümüzde nişan süresi eskiye göre daha kısa olup kişisel durumlara göre nişanlılık süresi değişmektedir. Nişanlılık süresinin kısa sürmesi makbuldür. Nişanlılık döneminde erkek ve kızın tek başına kalmasına izin verilmez. Muhakkak yanında birileri bulunur. Nişanlılık döneminde erkek eli boş gitmez. Çerez, bisküvi, şeker sucuğu gibi yiyecekler alınır. Kızın gönlü hoş edilmeye çalışılır. Düğüne kadar erkek tarafından kız tarafına ziyaretler yapılırken boş gidilmez gelin kıza hediyeler götürülür. Bu ziyaretlere “yoklama” denir. Erkeğin yakın akrabalarının toplanarak hep birlikte gittiği büyük

yoklamada gelin kıza elbiselik kumaşlar getirir. Daha sonra bu hediyelikler etek, bluz, eşarp, yelek, ceket gibi hediyeler olarak değişmiştir. Günümüzde büyük yoklamada bazıları hediyelik alırken bazıları da harçlık vermektedir. Büyük yoklamada gelen hediyelere karşı kız evi erkek evini boş göndermez. Havlu çorap gibi hediyelikler koyar. Günümüzde kız evi hediye koymaz. Geçmiş dönemlerde olduğu gibi gelen misafirlere ikramlarda bulunur. Kız tarafı da erkek tarafına ziyaretlerde bulunur. Böylece dünürlük ilişkileri gelişir aileler birbirlerini yakından tanımış olur. Nişanlılık döneminde Ramazan Bayramı, Kurban Bayramı gibi özel günlerde gelin kız alışverişe götürülür. Maddi durumu kötü olsa bile bayramlık kıyafet, bayram harçlığı gibi ufak hediyelerle gelin kızın gönlü edilir. Düğüne yakın ikinci pırtı görülür. İlk pırtıdan farklı olarak yün, kapıt, yatak yorgan için yüz gibi eşyalar alınır. Kız için kıyafet gecelik takımları sandık gibi alışveriş yapılır. Erkek için tıraş takımı, damatlık, kıyafet, ayakkabı gibi eşyalar alınır (K6, K20, K22, K33, K38, K57, K64).

Fotoğraf 3.7. Büyük yoklama sırasında gelin kıza gelen kumaşlardan dikilen elbiseler (K64)

Çeyiz hazırlıkları nişanlılık döneminde yapılır. Eski dönemlerde birkaç mutfak eşyası ve yatak yorgan gibi eşyalardan oluşan çeyizin en önemli unsurlardan biri de yündür. Öyle ki kız isteme günü kızın ailesi ne kadar yün alınması gerektiği konuşulur. Erkek evinin hazırlanan bir odası gelinin genellikle yünden oluşan yatak, yorgan, yastık gibi eşyalardan oluşan çeyiz ile serilecektir. Günümüzde evlenecek çiftler ayrı bir evde oturacağı için düğünden önce kız ve erkek tarafı tüm alışverişini yapar. Evlenecek çiftin evi evlenmeden önce hazır olur (K13, K22, K23, K33, K38, K50). Araştırma bölgesinde

Elmalı köyü ile birlikte Çavdarlı, Yarhisar, Himmetli köylerinde de alışveriş ve düğün hazırlıklarının aynı şekilde yapıldığı kaydedilmiştir.

3.2.3.10. Yün yıkama

Düğüne yakın bir zamanda erkeğin aldığı yün akarsuya götürülerek yıkanır. Bu iş erkek ve kız ailesinin yakınları çağırılarak kadınlardan oluşan kalabalıkta yapılan bir iştir. Traktörle köyün yakınlarında bulunan akarsuda tokaç, sabun veya deterjanla yıkanan yünler çeyizlik eşyalar için temizlenip kurutulur. Burada iki dünür evden yiyecek ve içeceğini götürür. Hep birlikte eğlenilerek yapılır. Yün yıkamanın ertesi günü yıkanılan yünler kız evine serilir. Yine kalabalık eşğinde yünler kabartılıp çırpılarak yatak, yorgan ve yastık yapılır. Nişanlı çiftin yünü yıkandığında düğüne bir aydan daha az bir zaman kalmıştır. Yün yıkamadan sonra kız ve erkek tarafı düğün hazırlıklarını tamamlamaya çalışır (K16, K18, K29, K48).

Günümüzde artık hep birlikte yün yıkama uygulaması yapılmamaktadır. Genellikle kız ve erkek anneleri düğünden önce yünlerini alıp yorgancıda yastık ve yorgan yaptırır (K48, K50).

Ankara ili Bala ilçesinde yün yıkandıktan sonra çırpılırken erkek tarafı ve kız tarafı birbirlerine hayırlı olsun diye ziyarette bulunurlar (Coşan, 2017, s. 40).

3.2.4. Düğün

3.2.4.1. Okuntu/davet

Eski dönemlerde Elmalı ve çevresinde düğüne bir hafta kala yakın akrabalara davet amaçlı elbiselik kumaşlar götürülerek akrabalar davet edilir. Daha sonraki dönemlerde elbiselik kumaşların yerini yazma almıştır. Düğüne davet eden kişiye okuyucu denir. Düğünü olacak kız veya erkeğin kardeşi, ablası ya da yakın bir akrabası okuyuculuk görevini üstlenir ve kapı kapı gezer. Düğüne bir kaç gün kala da anonsla tüm köye duyurularak halk davet edilir. Yörede davet ettik yerine falanca kişiyi de “düğüne okuduk” denir (K13, K17, K46).

Günümüzde düğüne davet edilecek kişi sayısı aileler tarafından belirlenip liste oluşturulduktan sonra evlenecek gençler davetiye modellerinden beğenerek içinde yer

alacak yazı ve düğün yeri ile ilgili bilgileri belirleyerek davetiye bastırır. Düğün davetiyesi dağıtılarak düğün duyurulmaya başlanır (K10, K20, K57, K65).

Antalya ilinin Alanya yöresinde okuntu yapan kişilerin en çok kibrit hediye ettiği görülmüştür. Bunun dışında ailelerin maddi durumuna göre bardak, küçük elbiselik kumaşlar, tülbent hediye olarak verilmiştir (Yücesan, 2022, s. 31).

3.2.4.2. Düğün yemeği

Düğünden önce düğün yemekleri yapılmaya başlanır. Perşembe günü komşular, yakın akrabalar düğün evine giderek kazanlar, büyük tencerelerle pişecek olan köfte yoğurulur. Minik minik yuvarlanır. Günümüzde her düğünde yapılan köfte ile birlikte yaprak sarma yemeği de yapılır. Diğer yemekler mevsimine göre değişiklik göstererek salata, ayran aşı çorbası, yeşil fasulye, kuru fasulye gibi yemekler cuma, cumartesi, pazar günleri günlük olarak hazırlanır. Yaprak sarma ve düğün köftesi mutlaka öğünlerde pişirilir. Düğün yemekleri imece usulü yapılır. Gelin erkek evine indikten sonra erkek evi lahmacun, ayran ve tulumba tatlısı misafirlere dağıtır. Burada dağıtılan ikramlıklar hazır olarak alınır. Eski dönemlerde gelin almadan sonra da kazanlarla yemek pişirildiği kaydedilmiştir. Pişen yemekler misafirlere ikram edilerek büyük tencerelere bölünür, kız evine de bu yemeklerden gönderilerek ikramda bulunulur (K8, K13, K15, K35, K36, K37, K46).

Araştırma bölgesinde ismi geçen Çavdarlı, Himmetli ve Yarhisar köylerinde de düğün yemeklerinin Elmalı köyünde olduğu gibi imece usulü hazırlandığı köfte ve yaprak sarmasının mutlaka bulunmakla birlikte diğer yemeklerin mevsime göre çeşitlilik gösterdiği kaydedilmiştir. Çavdarlı köyünde tatlı olarak sarı burma tatlısının da düğünde ikram etmek üzere hazırlandığı kaydedilmiştir (K2, K35, K37, K48).

Erzurum ili İspir Çatakkaya köyünde düğün yemeğini yemek yapmayı iyi bilen, becerikli kadınlar yapar. Yemek olarak pilav, sarma, baklava, börek, helva, fasulye, et yemeği, kavurma, sulu köfte yemek çeşitleri yapılır (Sümbüllü, 2018, s. 70).

Fotoğraf 3.8. İmece usulü yapılan düğün yemeğinden bir kare (K50)

Fotoğraf 3.9. Elmalı Köyü düğün köftesi (K51)

Fotoğraf 3.10. Elmalı köyü bir öğün için hazırlanan düğün yemeği (K51)

3.2.4.3. Bayrak dikme

Elmalı ve çevresinde hafta sonu yapılan düğün merasimi aslında perşembe günü yatsı namazından sonra erkek evine dikilen bayraktan sonra düğünün başlanmış olduğu ilan edilmiş olur. Bayrak dikmek için yatsı namazından sonra gelen hoca, damat ve damadın birkaç arkadaşı, yakın akrabalar ile bir araya gelerek horoz keserler. Hocanın hayırlı uğurlu olması için ettiği dualar ile bayrak dama dikilir. Damadın arkadaşları, damat için kesilen horozu ve yemeği yemesi ve eğlenmesiyle gece son bulur (K28, K46, K51, K58).

Antalya ilinin Gazipaşa yöresinde bayrak, hocanın duaları eşliğinde yerden yavaş yavaş kaldırılır. Hocanın duayı bitirmesi ve mahallelinin âmin demesiyle birlikte bayrak kaldırma bitirilir. Bu uygulamalardan sonra davul-zurna çalmaya başlar. Mahallenin gençleri bayrağı evin en yüksek yerine dikerler (Uysal, 2009, s. 219).

3.2.4.4. Düğün hayırlaması

Düğünden bir gün önce yani cuma günü kız evi için de erkek evi için de hayırlı olsun ziyaretlerinin başlaması demektir. Yörede bulunan halk erkek evine giderken fasulye, nohut, çay, şeker, makarna gibi ürünler götürür. Erkek evi de lokum bisküvi ikram edip karşılık olarak poşetlerine leblebi ve üzüm ikramlıkları koyar. Kız evine

hayırlı olsun demek için giden halk kız için çeyizlikler götürür. Bardak, çerez takımları, güğüm, tencere gibi eşyalar hediye olarak verilen ürünlerdendir. Hayırlı olsun ziyaretleri düğünden bir gün önce başlayarak düğün sonuna kadar devam eder (K16, K46, K48, K50).

3.2.4.5. Düğün günü

Düğün günü erkek evinde çalgı kurulur, eğlence başlar. Kız evinde gelin pırtıda alınan elbisenin en ağır ve en güzelini kendi giyer, hazırlanır. Pırtıda alınan diğer kıyafetlerini de arkadaşlarına giydirir. Arkadaşlarının arasında giyinen kızlardan nişanlı olan kızlar gelinin elbisesini giydiğinde “gelin kız giyme” olarak adlandırılır. Giyinen gelin kızın kayınvalidesi akrabalarına haber yollar, “Bizim gelin kız filanın düğününde giyinmiş.” der. Haberi alan akrabalar gelin kıza helvalı, yumurtalı, şeker sucuklu, ballı dürümler getirir. Kendisine dürüm getiren her kişinin elini öpen gelin kız karşısında oynar. Düğün gününün akşamına doğru nişanlı olan gelin kızlar kime ne kadar dürüm geldi diye sayar. En çok dürüm gelen kızın namı yürür. Dürüm sayısının çokluğu gelin kızın gelin gideceği aile tarafından önemsendiği sevildiği anlamlarını taşır (K16, K22, K46, K48).

Günümüzde bu uygulama artık yapılmamakta bu uygulama yerine aradaki zaman dilimi kuaför ve fotoğraf çekimi için kullanılmaktadır (K2, K4, K23, K48).

Düğün sabahı kız evinde erkek evinden gelecek olan samen için hazırlık yapılır. Genellikle görümce, elti ve kayın için eğlence amaçlı hazırlıklar yapıldı. Öğle vakti erkek evi bayraktar öncülüğünde hep birlikte kız evine eğlenmeye gelir. Çalgı, davul kız evine getirilir bu gelişe “samen” denir. Bayraktar erkek evinden bekâr biri olarak seçilir. Kız evine samen olarak gidildiğinde bayraktarın direğine bir elma ya da portakal konulur. Bir de kumaş bağlanır. Bu kumaş bayraktara hediye. Samen gelirken biri de gelinin sandığını sırtında getirir. Kız evine teslim eder. Kız evi de karşılık olarak sandık getiren kişiye yün çorap verir. Samenle birlikte gelen gelinin görümcesi, eltisi için balkabağının kenarlarına güvercin tüyü ile süslenerek kavuk yapılır başlarına takılır. Patates dilimlerinden kolye yapıp boyunlarına asılır. Keven isimli dikenli bitkinin üstüne oturtulur, kucaklarına köpek yavrusu verilir emzir denilerek şaka amaçlı takılırlar. Kayınlarına da yüzlerine kara sürerler veya patates tohumlarının en küçüklerinden tespih yaparak eline verilip çekmesi sağlanır. Kız evine gelen erkek evi ve kız evi birlikte yöresel müziklerle eğlenirler. Halay olarak genellikle “üç ayak” çekilir. Oyun olarak Ankara

havaları, Konya havası, kaşık oyunu ve Niğde bağları müzikleri eşliğinde oynanır. Bu şekilde oyunlarla eğlenerek iki-üç saat geçirilir (K1, K11, K12, K16, K34, K40, K46, K48).

Günümüzde kız istemeden sonra ayrı olarak yapılan nişan merasimi, eski dönemlerde düğünün ilk günü samenin gelmesiyle birlikte yapılır. Takı töreni de bu nişan merasiminde olur. Takıyı sadece erkek tarafı takar (K46, K48, K61).

Samen erkek evine gittikten sonra kız evine damadın teyze, hala, dayı gibi yakın akrabaları kız evine hayırlı olsun gider. Daha sonrada kız evinden erkek evine aynı şekilde hayırlı olsun gidilir. Kınaya kadar iki tarafta kendi misafirleri ile ilgilenip yemek ikramlarında bulunurlar. İki tarafta da eğlenceler devam eder (K8, K15, K22, K46, K48).

Araştırma bölgesinden farklı olarak Çavdarlı Köyü'nde düğünün ilk günü ikinci namazından sonra dualar eşliğinde damat giydirme merasimi yapılarak damada para ve altın takılır (K37).

Fotoğraf 3.11. Elmalı köyü samenle birlikte gelen görünce, eltiye şaka amaçlı takılan ürünler

3.2.4.6. Kına

Niğde ilinde uygulanan kına yakma merasimlerinde gelin kına gecesinde üç etek veya bindallı denen yöresel kıyafet giyer. Başına “al” olarak isimlendirilen kırmızı duvak

örtülür. Gelin kız alkışlarla odaya alındıktan sonra annesi ve yakınları gelin kıza sarılarak sıra ile mâniler söyler (İnsel, 2020, s. 30).

Elmalı yöresinde düğünün ilk günü yatsı namazından sonra erkek evi kız evine kına yakmaya gider. Eski dönemlerde kadınlar arasında olan bu merasime damat dahi alınmaz. Daha sonraları kadın erkek birlikte herkes bu merasime katılım göstermiştir. Def çalınarak ya da güğümün arkasına vurularak türkülerle eğlenerek geçirilen bu gecede gelin berdel /halı yastığı denilen yastığa oturtulur. Özenilen kına tepsiye dizilerek üstüne mumlar dikilir gelinin etrafında türküler eşliğinde gelin ağlayana kadar dönülür. Gelin ağladıktan sonra kına yakmak için erkek evinden başı bozulmamış yani eşi ölmemiş ya da boşanmamış bir bayan kızın eline kınayı yakar. Daha sonraları damatta bu merasime katıldığı için damada da kız evinden başı bozulmamış biri kına yakar. Gelin ve damat kayıvalidelerinden çeyrek altın almadan avuçlarını açmazlar. Eski dönemlerde kadınlar arasında yapılan kına gecelerinde kadınlardan biri erkek kılığına girer. Yine kadınlardan biri kılık değiştiren erkeğin karısı kılığına girer. Diğer kızlarda erkek kılığına giren kişinin karısına sarkıntılık etmeye çalışır. Bu şekilde oynanan oyunlarla eğlenilir (K16, K22, K23, K46, K50).

Kına gecesini gelin için söylenen mâni:

Atladı eşiği
Sofrada kaldı kaşığı
İşte gidiyor
Koca evin yakışığı (K48).

Kına gecesinde söylenen bazı kına türkülleri:

Ah gelin anam
Altın tas içinde kınam
Gümüş tarak ile zülfüm taranır
Nişanlı kızlar işin aranır
Ah gelin anam
Gelin geldi kapımıza
Altın doldu küpümüze
Çamaşır var hepimize
Ah gelin anam (K16).
Kızım kınan kutlu olsun

Vardığın yer mutlu olsun
Kulağında gümüş küpe
Kız anası kız anası
Hani bunun öz anası (K16).

Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar
Aşrı aşrı memlekete kız vermesinler
Annesinin bir tanesini hor görmesinler
Uçan da kuşlara malum olsun
Ben annemi özledim
Hem annemi hem babamı
Ben köyümü özledim

Annemin yelkeni olsa açsa da gelse
Babamın bir atı olsa binse de gelse
Kardeşlerim yolları bilse de gelse

Uçan da kuşlara malum olsun
Ben annemi özledim
Hem annemi hem babamı
Ben köyümü özledim
(Şarkı sözleri, 2023).

Kına türküsü:

Leblebi koydum tasa
El vurdum basa basa
Her yerini beğendim
Birazcık boydan kısa

Çakmak çakmağa geldim
Kına yakmağa geldim
Ayşe teyze ağlama
Kızın almağa geldim

Bağçanızda gül var mı
Gül dibinde yer var mı
Bu gece buralıyam
Yatağında yer var mı

Çakmak çakmağa geldim
Kına yakmağa geldim
Ayşe teyze ağlama
Kızın almağa geldim

Evlerinde var kilim
Lal olsun benim dilim
Büyüğümü everdim
Küçüğe Allah kerim

Çakmak çakmağa geldim
Kına yakmağa geldim
Ayşe (Gelinin annesinin ismi söylenerek değiştirilir.) teyze ağlama
Kızın almağa geldim (Şarkı sözleri, 2023).

Fotoğraf 3.12. Geçmiş dönemlerde berdel yastığı üzerinde yakılan kına (K11)

Fotoğraf 3.13. Günümüzde kınası yakılan bir gelin

3.2.4.7. Gelin çıkarma

Elmalı ve çevresinde düğünün ikinci günü sabah erkenden gelini teyzesi, dayısı gibi bir yakını kendi evine götürür. Gelinin burada rahatça temizlenmesi ve giyinmesi sağlanır. Evlilik öncesi öğütlerde bulunur. Tekrar baba evine gelen gelin için işi bilen becerikli birkaç kadın “gelin başı” yapmaya gelir. Gelin başı yaparken gelinin ayağının altına demir sini konarak üzerine örtü örter. Bu pratikteki amaç gelinin ayakları yere basan, sağlam biri olması için yapılan bir uygulamadır (K46). Gelini süslerler önceleri zar denilen bir kıyafetle gelin çıkarken daha sonraları manto ile gelin çıkarma geleneği uygulanmıştır. Günümüz ve yakın geçmişte gelinlik giydirilerek gelin çıkarılır Erkek evinde damat da yine gelin gibi bir yakınının evinde banyo yapar. İmam gelir damadı dua ederek giydirir. Güzel dua ve dileklerde bulunur. Günümüzde ise bir yakının evine gitmek yerine gelin ve damat kuaföre gidip orada tüm hazırlıklarını yapar (K4, K8, K10, K13, K23, K43, K61).

Kız evinde sevincin yanında hüznü geçen bu günde gelinin erkek kardeşi yoksa babası veya dayısı gelinin kuşağını bağlar. Kuşak bağlamada üç kere gelinin belinden kırmızı kurdele çevrilir. Her çevirmede Fatıha ve İhlas Suresi okunur. Kurdeleye bir çeyrek altın veya bilezik takılarak kurdele bağlanır. Erkek evi gelene kadar vedalaşmalar başlar. Gelin; dede, amca, dayı, teyze ve hala gibi akrabalarının elini öper. Akrabaları tarafından geline ufak tefek harçlıklar verilir (K4, K15, K23, K46, K52, K61).

Fotoğraf 3.14. Gelinin abisi tarafından bağlanan kuşağı (K75)

Erkek evi öğle namazından sonra davulla, ya da müzik ekibiyle kız evine gelir. Evin önünde biraz oynadıktan sonra sandık çıkarmaya girilir. Düğünün ilk günü boş getirilen sandık gelinin el emeği çeyizi ile doldurulur. Kız tarafından biri sandığın üzerine oturur. Sandığı almaya gelen kişi, sandık parası olarak sandığa oturan kişiye verir ve sandığı çıkarır. Bu sırada erkek evinden biri kız evinin mutfağına gizlice girer. Demir tabak, demir çatal veya kaşık alır ve erkek evine götürür. Buradaki amaç kız evi ve erkek evinin demir gibi sağlam ilişkisi olması, akrabalık ilişkilerinin güçlü olup evlenen çiftlerin mutlu olması için yapılan bir uygulamadır (K16, K22, K48). Sandık çıktıktan sonra kapı kapanır. Kapıyı açtırmak için damadın abisi veya yakın akrabaları gelir para verir. Kız evi parayı beğenmezse şakalaşma yoluyla pazarlığa girilir. Kapı parası verildikten sonra gelini almak için içeri buyur edilir. Gelinin duvağı örtülür. Kırmızı duvağın örtülme amacı gittiği yerde yüz­süz olmaması içindir. Damat gelinin koluna girerek gelini evden çıkarır. İmam dua eder. Yeni yuvasında hayırlı bir nesil, mutlu bir yuva temennisi ile gelin uğurlanır. Eski dönemlerde gelinin çeyizi dama serilir. Düğüne gelenlere gösterilir. Konvoyla gelen bir kamyonu çeyizler yüklenirdi sinilere sıralanan mutfak eşyalarını taşıyan çocuklara da harçlıklar verilir. Geçmiş dönemlerde damat ve kayınvalide bu merasimde bulunmaz. Gelin evde bekler. Gelin baba evinden çıkınca işaret yoluyla önce sağ tarafını selamlayıp el öpme işareti yapar sonra aynı uygulamayı sol tarafına yaparak gelin arabasına biner (K8, K16, K22, K23, K46, K48, K57, K58).

Gelin evden çıkarılırken söylenen türkü:

Ağ gelin de indi mola yayladan (ağ gelin)
Kaşın değil gözün beni söyleden (ağ gelin)
Bu güzellik sana kadir mevladan (ağ gelin)
Alırım ahdımı koymam kız sende (ağ gelin)

Ağ gelin de oturmuş daşın üstüne (ağ gelin)
Daramış zülfünü de kaşın üstüne (ağ gelin)
Bir selamın gelmiş başım üstüne (ağ gelin)
Ölürem (de) ahdımı koymam kız sende (ağ gelin)

Yüce dağ başında da yayılır yılan (ağ gelin)
Göç etmiş ailesi evleri viran (ağ gelin)
Var mı bu dünyada sevdiğini alan (ağ gelin)
Alırım ahdımı koymam ağ gelin sürmelim (Şarkı sözleri, 2023).

Batman yöresinde erkek evi kız evine gittiğinde kapılar kilitlenir. Dayı/ ağabey hakkı olarak bahşiş alınır. Kilitli kapının açılmasıyla birlikte erkek evinden biri gizlice kız evinin mutfağına girerek tabak/kaşık vb. şeyler alır. Bazen de bahçede bulursa tavuk veya horoz çalar. Düğün alayının gelinle birlikte erkek evine dönmesiyle birlikte çalınan eşya damada verilir. Damat gelin eve girmeden önce nazar, şanssızlık gibi olumsuz durumların üzerlerinden atılması için bu eşyayı kırar (Duran Gültekin, 2023, s. 2815).

Adıyaman yöresinde gelin tekbirler eşliğinde evinden çıkarılırken evin kapısında daha önce kullanmış olduğu kaşık eline verilir. Bu kaşığı kırması istenir. Kaşık kırma o evden kismetinin bittiği anlamına gelir (Uysal, 2019, s. 187).

Oluşturulan düğün konvoyuna gelin arabasına bir seccade bir havlu, diğer araçlara da birer havlu kız evi tarafından bağlanır. Kız evinden erkek evine giden konvoyun önü çocuklar tarafından durdurulur. Zarf içinde çocuklara para verilir. Erkek evine gelen gelin araçtan inmeden önce kayınvalidesi ve kayınbabası bir inek, koyun başıslıyorum dedikten sonra gelin araçtan iner ve kayınvalidesinin kayınbabasının elini öper. Günümüzde başışta bulunma uygulaması görülmemektedir (K22, K23, K26,K33, K34, K38, K43, K46).

Gelin erkek evine girmeden yine dua edilir. Kayınvalide gelin içeri girmeden testiye kırar. Buradaki amaç gelinin gözünü korkutmaktır. Bu uygulamanın ardından bereketli olması için gelinin üzerine leblebi ve üzüm, buğday ve bozuk para gibi ürünler atılır. Atılan bozuk para çocuklar tarafından toplanır. Gelin kayınvalidesinin evine

girmeden kapıda gelinin eline bal verilir. Gelinin avucuna sürülen bu balı kayınvalide, elti veya görümcesinden biri yalar. Daha sonra gelin avucundaki balı kayınvalidesinin kapısına sürer. Buradaki amaç tatlı dilli olup gelinle iyi geçinmeleri için yapılan bir uygulamadır. Gelinin ayakkabısının içine para konulur. Gelin ayakkabısını çıkarınca bu parayı öksüz bir çocuk alır. Yine geline baba evinde verilen bir çorap bırakılır. Gelin bu çorabı da kucağına verilen bir çocuğa verir (K1, K5, K12, K18, K27, K46, K48, K50).

Gelin eve girdikten sonra misafirlere yemek ikramı yapılır. Eski dönemlerde kız evine kazanlarla yemek götürülür. Günümüzde gelin geldikten sonra pide, ayran tulumba sadece erkek evi misafirlerine ikram edilir. Kız evi kendi yaptığı düğün yemeklerini misafirlerine ikram ederler. Eski dönemlerde geline düğün yemeği yedirilmez. Boğazlı (çok yemek yiyen) olmaması için su içirilmez. Gelin ailesinin evinden getirdiği yumurtalı dürüm, tavuk gibi yiyecekleri damatla birlikte yiyerek açlıklarını giderir. (K8, K13, K46, K48).

Diyarbakır Terkan yöresinde gelin kayınvalidesinin evine girmeden kapıya yumurta atar. Atalarının ruhuna adanmış cansız kurban geleneğinin bir uzantısı olarak görülür (Tanrıkulu, 2017, s. 94-95).

Eski dönemlerde gelin kaynana ile birlikte birkaç yıl oturduğu için gelin geldikten sonra ikinci vakti gelinin yakınları “ev serme” denilen gelinin odasını hazırlamaya gelirlerdi. Düğün konvoyu ile birlikte gelen gelinin çeyizi ikinci vakti odaya yerleştirilir. Gelinin yatağına çocuk oturturlar. Günümüzde düğünden önce ayrı bir ev tutularak düğüne kadar hazır hale getirilir (K11, K16, K22, K23, K61).

Fotoğraf 3.15. Elmalı köyü erkek evine getirilen gelin (K48)

Şekil 3.16. Elmalı köyü gelin kayınvalidesinin evine girerken kapısına bal sürme uygulaması

3.2.4.8. Damat satma/gerdek

Yatsı namazından sonra “damat satma” merasimi olur. Bu merasimde bayraktar ve sağdıç ceket ortaya atar. Damadın babası ve yakın akrabaları da cekete para atar, damadı babasına satmış olur. Bu toplanan paraları da sağdıç alır. Damadın arkadaşları damadın sırtını yumruklayarak gelinin kapısına kadar götürür. İki bayan gelinin yanında bekler. Gelinin önüne namazlığı gererler. Damat namazlığı çeker alır. İki bayan dışarı çıkar. Gelin ve damat baş başa kalır. Abdest alınır. Alınan abdest suyunu odanın köşelerine bereket olması için dua okuyarak serpiştirirler. Daha sonra iki rekât namaz kılarak gerdeğe girilir (K46, K48).

3.2.4.9. Duvak açma

Elmalı ve çevresinde düğünden sonraki sabah, sabah ezanı ile birlikte gelin, kaynana ve kayınbabanın yanına gider. Baba evinden getirdiği yastık, minder, dokuma seccade ile birlikte kaynana ve kayınbabaya getirdiği kıyafetleri hediye olarak verir. Kayınbabanın ve kaynananın abdest suyunu gelin döker, namaz için hazırlanmasına yardımcı olur. İlk gün geline beyaz bir örtü örtülür. Açık yazma modeli ile örtülen bu örtü kırk gün boyunca beyaz olarak kalır. Düğün sabahı geline hamur yoğurtup kesme çorbası kestirilir, gelinin marifeti ölçülür. O gün yine gelin süslenir. Gelinin elti, görümce gibi yakınları gelir. Birlikte oynarlar eğlence devam eder. Gelin kızlık etme düğünden sonraki bir yıl devam eder. Bu süreçte gelin kayınvalide ve kayınbabasının yanında kısık sesle konuşur. Yazması ile ağzını da kapatır. Abdest sularını döker. Yanlarından ayrılırken

arkasını dönüp gidemez arka arkaya gider. Gelin ve damat birbirlerine isimleri ile büyüklerinin yanında hitap edemez. Büyüklerinin yanında çocuklarını sevemezler (K4, K12, K16, K23, K35, K43).

Gelin ve damat, damadın akrabalarına düğünden sonraki günler el öpmeye gider. Gittiklerinde gelinin çeyizi ile birlikte getirdikleri hediyelikler verilir. Gelin anne babasının evine geçmiş dönemlerde kırk gün gidemez bekler. Daha sonra bir haftaya düşen bu zaman günümüzde iki veya üç güne inmiştir. Kırk gün sonra kayınvalidesi çerezler, bohça dolusu çekilen çörek, akide şekeri gibi yiyeceklerle gelini baba evine damat ve kaynanası götürür. Bir hafta baba evinde kalan gelin bir hafta boyunca yakın akrabaları tarafından yemeğe davet edilir. Davet edildiği yerlere kayınvalidesinin koyduğu hediyelikleri götürür. Bir hafta sonra damat gelini baba evinden tekrar almaya gelir. Gelin baba evinden ayrılırken kızın babası hediye olarak kızına yeni doğmuş bir buzağı veya kuzu gibi hediyelikler vererek yuvasında bakıp geçimini sağlamaya katkı sağlayacak bir yardımda bulunmuş olur. Daha sonraki günler istediği zaman gidebilir. Genelde her gün gitmemeye çalışılır. Günümüzde düğünden sonraki günler kız ve erkek tarafı akrabaları yeni evli çifti yemeğe, çaya davet eder ya da biraz zaman geçtikten sonra evli çiftin evine hediyelikler alarak ziyarette bulunarak akrabalık ilişkileri geliştirilir (K16, K18, K23, K61).

3.3. Ölüm ve Ölümle İlgili Uygulamalar

Bütün toplumlarda olduğu gibi doğum ve evlilik gibi ölümden de birtakım âdet, inanışlar uygulanmaktadır. Diğer geçiş dönemlerinde farklı olarak korku duygusu âdet ve inanmaların şekillenmesinde rol almıştır. Din ölüm korkusunu hafifletmiştir ancak insan hayatında devam eden ölüm korkusu, ölümün kolay olması ve insanın öte dünyasında huzurlu olmasına yönelik uygulamalara yönlendirmiştir (Artun, 2011, s. 200). Ölüm başlığındaki âdet ve inanışlar ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrası olmak üzere üç bölümde incelenmiştir.

3.3.1. Ölüm öncesi

3.3.1.1. Ölümün belirtileri

“Ölüm halk inançlarında bir takım simgelerle tanımlanmış ve edebiyatımızın çeşitli alanlarına bu arada halk edebiyatımıza da yansımıştır. Bu edebiyatta “elleri kohnunda kalmak” ilahi takdir sırasında boyun eğmeği “ saç yolmak” “kara giymek” çaresizliğin, “ocağı sönmek” veya “evinin direğinin çökmesi”, “rüyada aynası kırılmak”, “rüyada ekmeğini yanar görmek” ölümü, temsil eder.”(Kalafat, 2010, s. 361).

Elmalı yöresinde genellikle yaşlı veya uzun süredir hasta olan kişilerdeki bazı belirtiler ölüme yorudur. Ölümü yaklaştığı düşünülen kişinin burnu dikleşir, sararır. Bazıları yemeden içmeden kesilir. Bazılarının da canı bir şeyler ister. Ölümüne yakın canı bir şeyler çeken kişilere “Bu dünyadaki rızkını topluyor.” denir. Dili tatalamaya (konuştuğu kelimeler anlaşılmamaya) başlar. Konuşamayacak duruma gelir. Bakışları sabitleşir. Etrafında olanları algılamamaya başlar. Yavaş yavaş bu dünya ile olan ilişkisini kesmeye başlar. Rengi sararır, göz bebekleri büyür. Ayakları bacaklarına doğru soğumaya başlar. Karnı şişer, ölmüş yakınlarını sayıklar (K3, K6, K14, K19, K41, K46, K72).

Vakitsiz bir şekilde öten baykuş yakın olan evden bir cenaze çıkacağı anlamına gelir. *“Babam kanser hastasıydı. Hastane de tedavi görüyordu. Ölüm haberi gelmeden komşumuz rüyasında babamı gördüğünü çok sağlıklı bir şekilde eve geldiğini söyledi. Akşamüzeri bir baykuş geldi elektrik direğinde bizim eve doğru ötmeye başladı. Teyzem baykuşun gelip burada ölmesi hiç hayra alamet değil diyerek baykuşu kovalamaya çalıştı. Bu olay üzerinden iki saat geçmeden babamın ölüm haberini aldık .” (K47).*

Rüyalarda görülen bazı durumlarda ölüme işaret ettiği yorumlanır. Rüya da hasta olan birini sağlıklı görmek tersine yorumlanarak öleceğinin işareti olarak düşünülür (K48).

Rüyada hasta olan bir evi kalabalık görmek hastanın vefat edeceğine yorumlanır (K22). Yine rüyada sağlıklı birini ölmüş olarak görmek o kişinin ömrünün uzayacağına yorumlanır (K18). Sağlıklı birini kabirde görmek öleceğine yorumlanır (K48).

Niğde ilinin Çiftlik ilçesinde rüyada sarı ekin biçmenin yaşlı birinin öleceğine, yeşil ekin biçmenin genç birinin öleceğinin habercisi olarak yorumlanır (Şenel, 2021, s. 62).

Ölümün yaklaştığı anlaşılan kişilerle yakınları helalleşir. Ruhunu kolay bir şekilde teslim edebilmesi için başında Kur'an-ı Kerim okunur. Şeytan su ile kandırıp imanını almasın diye dudakları pamukla ıslatılır. Geçmiş dönemlerde öleceği düşünülen kişinin el ve ayaklarına kına yakıldığı kaydedilmiştir (K13, K18, K46).

3.3.2. Ölüm sırası yapılan işlemler

Kişinin nabızı kontrol edilir. Nabzının durduğu anlaşılnca üzerindeki kıyafetler çıkarılır. Çenesi çekilip bağlanır. Ayakları çatılır. Gözü açıksa kapatılır. Elleri iki yanına konulur. Üzerine temiz bir bez ya da çarşaf örtülür. Şişmesini engellemek için bir demir parçası ya da bıçak konulur (K19, K20, K36, K41).

3.3.2.1. Ölümün duyurulması/ölünün yıkanması

Elmalı yöresinde ölü bekledikçe şiştiği veya morardığı için bir an önce defnedilmesi daha iyi olur. Ölmeden önce kişinin vasiyeti varsa ona göre hareket edilir. Eğer ölmeden önce beni bekletmeden hemen gömün demişse uzaktan gelecek çocuğu akrabası varsa beklemeden hemen gömülür. Çocuklarım akrabalarım gelmeden gömmeyin derse ölünün akrabaları bekletilir (K34, K38, K40, K54).

Ölüm durumu gerçekleştiğinde cenaze evine gelip yardımcı olabilecek yakınları aranır. Uzaktaki akrabalarına telefon edilir. Sala ile herkese duyurulur. Kişi akşam ya da gece vefat etmişse sala için sabah beklenir. Yörede akşam ve gece sala verilmez. Ölünün defin işlemleri de yine gündüz yapılır. Bazı kişiler ölümü hazırlıklı bekler. Kefenini önceden alır. İki tane lif bir paket sabun iki tane çarşafı bir bohçanın ya da poşetin içinde önceden hazırlamıştır. Hazırlıklı olmayan için de yakınları tarafından temin edilir. Ölen kişi bayansa çocukları, kardeşleri ya da işi bilen bir bayan yıkama işlemini yapar. Ölen kişi erkekse imam ya da işi bilen kardeşi, oğlu yıkar. Yıkama işlemi öncesi kazanlarla sıcak sular kaynatılır. Hayat (avlu) içinde kimsenin göremeyeceği şekilde kapatılır. Teneşir tahtasına bu işi bilen ya da imam öncülüğünde üç dört kişi tarafından çıkarılır. Eldiven giyilir. Gusül abdesti aldırılır. Cenaze yıkanırken salavat eşliğinde yıkanır. Cenaze kefenlenir. Defnetmeden önce görmek isteyen yakınlarına cenaze son kez gösterilir. Günümüzde yıkama, kefenleme gibi bu işlemler cenaze aracında gerçekleştirilmektedir (K8, K19, K20, K46, K57).

İzmir ili Dikili ve çevresinde cenazenin yıkanmasına yardım eden veya yanında bekleyen kişiler, yıkama işlemi bittikten sonra banyo yaparlar. Bunu yapmalarının nedenini ise tam olarak açıklayamamakla birlikte büyüklerinden gördükleri uygulamayı sürdürdükleri anlaşılmaktadır (Bulut, 2018, s. 126).

Fotoğraf 3.17. Cenazeyi mezarlığa götüren Elmalı köyü halkı (K74)

3.3.2.2. Ölü gömme

Kefenlenen cenaze sal taşına namazının kılınması için götürülür. Eğer cenaze evi sal taşı/ ölüm haneye yakınsa tabutla omuzlarda götürülür. Cenaze evi uzaksa cenaze aracıyla götürülür. Ölümhanede sal taşına konulan ölünün cenaze namazı kılınır. Cemaatten helallik istenir. Üç kere helal olsun sözlerinden sonra omuzlara alınan tabut mezarlığa götürülür. Tabutun üstüne yeşil bir örtü örtülür. Cenaze kadınsa yeşil bir yazma tabutun üstüne örtülür. Mezarlığa götürülür. Cenaze eğer bayansa mahremi olmayan oğlu, yeğeni, kardeşi gibi bir yakını kabre indirir. Burada da mahremiyete dikkat edilerek kabre indirene kadar battaniye ile üzeri kapatılır. Kabre indirdikten sonra battaniye alınır. Herkes gittikten sonra imamın yanında bir yakını kalır. Kabirde sorulacak sorular için imam yardımcı olmaya çalışır (K20, K23, K40, K46, K48, K72).

Fotoğraf 3.18. Elmalı köyü cenaze namazının kılındığı yer

Kahramanmaraş Pazarcık yöresinde alevi halk kış mevsiminde ölen kişiyi yorgan ve yatak ile birlikte gömer. Diğer mevsimlerde ise değerli bir halı ve battaniye ile birlikte gömer. Bu eşyaların daha önce kullanılmamış olmasına dikkat edilir. Ölen kadınsa daha önce kullandığı bir ayna, tarak, parfüm, küpe, saat ve çeyiz sandığından çıkarılan dantel veya yazma gibi eşyalarla gömülür. Ölen erkek ise sağlığında kullandığı tarak, kolonya, tıraş takımı gibi eşyalarla birlikte gömülür. Bekâr kız ölürse gelinliği ile birlikte gömülür (Karaoğlu, 2023, s. 40).

Fotoğraf 3.19. Elmalı köyü ölünün defnedilmesi (K74)

3.3.3. Ölüm sonrası

3.3.3.1. Cenaze evi

Her canlının ölümü tadacağı herkes tarafından bilinse de ölen kişiden ayrılma duygusu acı verir. Yüreği yanan cenaze sahipleri ağlar. Gözünden yaş ile birlikte dilinden ağıtlar dökülür.

Elmalı köyü ve çevresinde cenaze sahipleri yüksek sesle yırtınarak ağlar, ağıtlar yakarlar. Günümüzde ağlamanın ölüye eziyet vereceği düşüncesiyle ilk andan itibaren Kur'an-ı Kerim okunur. Taziye gelen kişilerde Kur'an-ı Kerim'den ayetler okuyarak ölen kişinin ruhuna gönderir. Yasını sessiz gözyaşları içinde tutar (K46, K48, K54).

Fotoğraf 3.20. Elmalı köyü cenaze evinde kadınların bulunduğu, Kur'an-ı Kerim okudukları oda

Yarhisar köyünde cenaze camiye getirilerek buradan kaldırılır. Cenaze sahipleri taziyenin ilk birkaç günü taziye gelenleri buradan kabul eder (K35).

Ölen eş için yakılan bir ağıt:

Yağmur yağar yavuz olur

Yalangısı tavuz olur

Ağlansana yavrularım

Bu giden de sizin neniz olur (K46).

Cenaze sahiplerine söylenen ve ölünün arkasından edilen birtakım dualar:

Rabbim günahlarını affetsin

Başınız sağ olsun.

Nur içinde yatsın.

Allah başka acı vermesin.

Allah'ım cennetinde kavuştursun.

Mekânı cennet olsun.

Allah Peygamber Efendimiz'e komşu eylesin.

Kabri geniş olsun.

Allah korktuğundan kurtarsın.

Allah kalan ömrünü sizlere bağışlasın.

Allah sabır versin.

Ölünün ayakkabısı dışarı konur. Cenaze evinde ocak yanmaz. Yasını tutan, acısını yaşayan cenaze sahiplerine konu komşu yakın akrabaları kırk gün yemek getirir. Günümüzde bu süre bir hafta bazı cenaze evlerinde üç güne kadar inmiştir. Baş sağlığına gelen kişi eli boş gelmez. Çay, şeker, mevsime göre meyve çeşitlerinden kola, gofret gibi ürünler getirir. Günümüzde cenaze evinde yemek üç gün pişmez. Gelen misafirler için semaver sürekli açık olur. Çay ikram edilir. Baş sağlığı için cenaze çıkan eve gidilir. Kadın ve erkek ayrı ayrı toplanır. Ev küçük veya müsait değilse kadın veya erkek grubu bir komşunun evinde toplanır (K4, K8, K16, K46, K48, K50).

Elazığ yöresinde ölen kişinin kendisinin ya da yakınlarından birinin evinde cenaze sahipleri tarafından taziyenin kabul edilmesine “taziyeye oturmak” denir. Taziyeye Oturma adı verilen ziyaretler cenazenin defnedilmesinden bir gün sonra başlayarak üç gün devam eder. Bu süre üç gün ile sınırlı kalmaz. Kadınlar arasında kırk güne kadar uzayabilir (Genç, 2020, s. 13).

3.3.3.2. Yas tutma/belirli günler

Cenaze çıkan evde ve yakınlarının komşularının evinde kırk gün boyunca radyo, televizyon açılmaz. Cenaze sahipleri yeni kıyafet giymez. Ölüm haberini aldığı gün üzerinde olan kıyafetler neyse onlarla uzun süre kalır. Zorunlu bir durum olmadıkça üzerindeki kıyafeti çıkarmaz. Ölünün giyilebilecek yeni kıyafetleri kardeşlerine, çocuklarına veya maddi durumu iyi olmayan kişilere verilir. Evde bekletilmez sadece hatıra için ayrılan eşyalar evde bırakılır. Yası sadece hane halkı tutmaz komşuları da yasa

sahip çıkar. Yüksek sesle müzik dinlenmez. Yüksek sesle gülünmez. Çamaşır sererken (asarken) bile cenaze evine görünmeyecek şekilde serilmeye dikkat edilir. Düğün var ise ertelenir. Yakın zamanda olacak düğün için cenaze çıkan evden izin istenir. Cenaze sahiplerinin gönlü alınır. Mümkünse çalgılı, müzikli düğün yerine mevlitli düğün yapılmaya çalışılır. Ölen kişinin yakınları eline bir-iki yıl veya ömür boyu kına yakmaz, yasını tutar (K1, K4, K15, K23, K46, K53, K57).

Günümüzde cenaze ve yasa saygı duyulmakla birlikte eskiye nazaran yas süreleri daha kısa sürmektedir. Cenaze evi ilk hafta kalabalık olup cenaze sahipleri yalnız bırakılmamaktadır. Eskiden ölü evinde çok fazla ağıt yakılır. Gelen misafirler de ağıt yakar, günlerce evde ağlanırdı. Şimdilerde sürekli Kur'an-ı Kerim okunur. Gelen misafirler de okumaya devam eder, evde Kur'an-ı Kerim yas boyunca sesli veya sessiz bir şekilde okunmaya devam eder (K3, K22, K47, K61).

Şırnak ili Güçlükonak ilçesi Gümüşyazı köyünde cenaze sahipleri koyu renkte kıyafetler giyer. Eğer ölen kişi biri tarafından öldürülmüşse yakınları siyah renkte kıyafetler giyer (Ağırman, 2009, s. 96).

Bursa yöresinde cenaze evinde gülünmez, yüksek sesle müzik dinlenmez, televizyonda sadece sesi kısık bir şekilde haberler dinlenir. İnsanların aklında sadece yas tuttuğu kişi vardır (Kaya Çakı, 2022, s.204).

3.3.3.3. Ölü yemeği/ölü aşı

Anadolu'nun genelinde yaygın olan cenaze evinde yemek verilmesi durumu Elmalı köyü ve çevresinde yoktur. Cenaze sahiplerinin acılı oldukları bu günde destek olma düşüncesiyle eski dönemlerde kırk gün günümüzde ise bir hafta ya da üç güne kadar cenaze evinde ocak yanmaz. Aş pişmez. Akraba, komşu ve köy halkı bu görevi üstlenir. Cenaze evine yemek götürülür (Kadın kaynakların hepsi).

Geçmiş dönemlerde cenazenin elli ikinci sevabı ölen kişiye bağışlanmak üzere kazanlarda yemekler pişirilir ve halka dağıtılırdı. Günümüzde cenaze sahipleri ölüyü defnettikten bir hafta sonra ya da maddi durumlarının el verdiği herhangi bir zaman diliminde genellikle cuma günleri namazdan çıkan cemaat başta olmak üzere cenaze evinde bulunan kişilere ölü hayrına lahmacun, ayran ve tulumba tatlısı dağıtımı yapılır (K13, K16, K46, K48, K50).

Fotoğraf 3.21. Cuma namazı çıkışı dağıtımı yapılan ölü yemeği (K14)

Batman merkez ve ilçelerinde ölü aşı perşembeyi cumaya bağlayan akşamlarda Kürtçe “şeve îne” cuma gecesi yemeği ya da Arapça “ışetbarra” (dışarının yemeği) adı verilen gelenekte her ev vefat eden yakınları için o gün evde pişen yemekten bir tabak da komşusuna, akrabasına götürür (Demir ve Duran Gültekin, 2022, s. 60-61).

4. BAYRAM, TÖREN VE KUTLAMALAR

4.1. Dinî Bayramlar

4.1.1. Arife Günü

Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı'ndan bir gün önce yörede “arife günü” olarak adlandırılır. Arife gününe özgü uygulamalarda bulunulur. Arife Gününe yörede bayram günü kadar önem verilir. Bayram için yapılan temizlik işleri genelde arife gününe bırakılmamaya çalışılır. Çünkü arife günü Niğde merkezden ve diğer illerden gelen halkla Elmalı köyü ve çevresi dolar. Bayram günü gibi her an bir misafir geleceği düşüncesiyle hane halkı hazırlıklı bir şekilde bekler (K16, K22, K23, K48).

Elmalı köyü ve çevresinde arife günü halkın önem verdiği en önemli uygulama mezar ziyaretleridir. İkinci ezanına kadar genelde kadınlar gidip ziyarette bulunur, dualar okur. Mezarın üzerindeki çiçeklerin, otların Allah'ı zikrettiği ve bu zikirlerin ölen kişinin affolacağı düşüncesiyle mezarlıkların üzeri sulanır. İkinci namazından sonra imamlarla birlikte çıkan cemaat mezarlıkta buluşur. Şeyh Hüseyin Türbesi etrafında toplanan erkekler imamın duasına katılır. Birlikte yapılan dualardan sonra bireysel olarak yakınlarının mezarlarına gidip dualar okunur. Mezarlık çıkışı hayır sahibi kişiler tarafından ikramlıklar dağıtılır (K6, K19, K24, K26, K28).

Bayram gününe özel sütlaç, dolaz tatlıları yapılır. Yemek olarak bazı aileler düğünlerde yapılan düğün köftesinden de yapar. İçinde nohut, buğday, mısır, çetene (kenevir tohumu) gibi ürünlerin olduğu ‘kavurga’ denilen çerezlikler bayramda gelen çocuklar ve misafirlere ikram edilmek üzere hazırlanır (K27, K30, K46, K48).

Günümüzde yaprak sarma, baklava ve farklı tatlı çeşitleri hazırlanır (K11, K27, K47, K48, K50).

Yarhisar köyünde ve Çavdarlı köyünde bayramlarda ikram edilmek üzere her evde sarı burma tatlısı yapılmaya özen gösterilir (K35, K36, K42, K43, K53).

Fotoğraf 4.1. Elmalı köyü Arife Günü ikindi namazından sonra Şeyh Hüseyin Türbesi etrafında Kur'an-ı Kerim dinleyen köy halkı (K73)

Fotoğraf 4.2. Elmalı köyü Arife Günü mezar ziyaretlerinden kareler (K73)

4.1.2. Ramazan Bayramı

Ramazan Bayramı Elmalı köyü ve çevresinde “Şeker Bayramı” olarak da adlandırılır. Ramazan ayının bitmesiyle başlayan bu bayram yörede ramazan ayının başlangıcı itibariyle bayram havası içinde geçer. Elmalı köyünde kadınlar mahallelerindeki camiye temizlemek için toplanırlar ve ramazan ayı için evlerle birlikte cami de hazır hale getirilir. Hatimler okunur. Özellikle kadınlar arasında mukabeleler yapılır. Yardımlaşmanın en üst düzeye çıktığı bu ay iftar davetleri ile devam eder. Yöre

halkı Ramazan Bayramı'nı, ramazan ayında yaşamaya başlar. Bayramdan birkaç gün önce yetişkin ve özellikle çocuklar için “bayramlık” kıyafetler alınır. Misafirlere ikram etmek üzere kolonya, şeker, lokum, bisküvi gibi ikramlıklar erkekler tarafından alınır. Kadınlar ise evdeki hazırlıkları tamamlar (K16, K22, K23, K46, K48).

Bayram sabahı evdeki erkeklerin ve erkek çocukların bayram namazına hazırlanıp gitmesiyle bayram günü başlar. Evde kadınlar kahvaltıyı, çocukları ve evi hazırlamakla meşguldür. Bayram namazı bitişinde cemaat kendi aralarında bayramlaşır. İmam önceliğinde küs olanlar varsa camiden çıkmadan barıştırılır. “Bayramda küslük olmaz.” denir. Bayram namazından sonra kahvaltı yapılır. Aile kendi içinde bayramlaştıktan sonra çocuklar poşetlerini alıp şeker toplamaya başlar. Eve gelen ilk misafirler de şeker toplamaya gelen çocuklar olur. Yetişkinler arasında küçüklerin büyüklerine gittiği ya da il dışından veya Niğde merkezden köylere gidilmesi ile bayram ziyareti yapılır. Bayram akşamları genellikle aile fertlerinin en büyüğünün evinde bayram sofraları kurulmasıyla bir araya gelinir. Bayramlaşma sırasında

“Bayramınız mübarek olsun.”

“Allah gel bayramlara eriştersin.” gibi kutlama ve dileklerde bulunulur (K1, K2, K3, K10, K37, K58).

Himmetli köyünde cenaze çıkan eve üzerinden ne kadar zaman geçse de ölünün ilk bayramı olarak Ramazan veya Kurban Bayramı ilk bayramı hangisi ise tüm köylü evde yemek yaparak bayram sabahı cenaze çıkan eve gider ve birlikte yemek yenir. Özellikle bayram günleri cenaze evleri tek tek ziyaret edilir. Bu uygulama 2020 yılındaki pandemi ile birlikte çok az kişi tarafından yapılmaya başlanılmış yok olmaya yüz tutmuştur (K2, K3, K44, K45, K62, K70).

Fotoğraf 4.3. Bayram şekeri ve bayram için hazırlanan kavurga

4.1.3. Kurban Bayramı

Elmalı ve çevresinde Kurban Bayramı'nda Ramazan Bayramı'nda olduğu gibi temizlik yapılır. Alışverişe çıkılarak ikramlıklar alınır. Kadınlar Ramazan Bayramı'nda olduğu gibi Kurban Bayramı'nda da tatlı, sarma gibi bayram ikramlıkları hazırlar. Maddi durumu yeterli olan kişiler bayramlık kıyafetler alır. Maddi durumu iyi olmayan Ramazan Bayramı'ndan kalan kıyafetleri veya evdeki en güzel en yeni kıyafetini hazırlar. Ramazan Bayramı'ndan farklı olarak kurbanlıklar önceden alınır. Yörede kurbanlık olarak genellikle büyükbaş tercih edilir ve ortak olarak kesilir. Büyükbaşın dışında koyun kurban olarak kesilir. Bayram namazına evdeki erkeklerin gitmesiyle Kurban Bayramı başlar. Evdeki diğer fertlerde kesilecek kurban için hazırlıklar yapar. Küçükbaş kurban kesilecekse evinin önünde, büyükbaş kesilecekse büyükbaş hayvanın olduğu evin avlusunda toplanılır. Büyükbaşın kesileceği evdeki aileye yük olunmaması için ekmek, çay, mevsim meyvesi gibi ürünler alınır. Kurbanlık hayvanın başı kibleye doğru çevrildikten sonra besmele ve dualar eşliğinde kurban kesilir. Kurban eti parçalara ayrılmadan önce bir parçası alınıp kavurulur. Kavurma ile birlikte kahvaltı hazırlanır. Genellikle aile büyükleri Kurban Bayramı'ndan on gün öncesi veya üç gün öncesinden oruç tutmaya başlar. Zilhicce ayının onuncu gününe denk gelen Kurban Bayramı'nın birinci gününe kadar oruç tutan kişiler bayram sabahı hiçbir şey yemez. Kurban etiyle orucunu açar. Toplu bir şekilde kahvaltı yapıldıktan sonra kurban eti pay edilir. Kurban etinin üçte biri misafirler için üçte biri kurban kesemeyen ailelere verilmek için üçte biri de ailenin kendisi için ayrılır. Aile kendi payına düşen kısmı ile kıyma, sucuk ve yemeklik olarak etini ayırır. Yıl içerisinde tüketilir (K1, K8, K22, K23, K35, K36, K48).

Kurban Bayramı'nın ilk günü kurban ibadetini yerine getirmek için uğraşan halk bayramlaşma ve ziyareti Kurban Bayramı'nın diğer günlerine bırakır. Ramazan Bayramı'ndan farklı olarak çocuklar kapı kapı şeker toplamaya çıkmaz. Sadece komşu ve akrabalarına giderler (K12, K15, K18, K23).

4.1.4. Kandiller

Kandiller, İslam âlemi için önemli bir yeri olan özel günlerdir. Yörede Regaip, Miraç, Berat, Mevlit Kandili ve Kadir Gecesi yöre halkının günahlarını affettirmek için dualarda bulundukları ibadetlerini arttırdıkları günlerdir. Kandil günleri diğer günlerden farklı olarak oruç tutulmaya çalışılır. Maddi durumu iyi olmayan kişilere sadaka verilir.

Özellikle çocuklar bugünlerde sevindirilmeye çalışılır. Çocuklara şeker, çikolata gibi hediyeler dağıtılır. Kandil akşamları bazı imamalar tespih namazı kıldırır. Camilere bugünlerde kadın, erkek, çocuklar birlikte gider. Kandil geceleri ibadetlerini devam ettirmek isteyen kadınlar komşuları ile bir araya gelir. Evi müsait olan evde erkek olmayan birinin evinde birlikte dua eder. Kaza namazlarını kılıp Kur'an-ı Kerim okurlar. Sabah ezanı ile birlikte evlerine giderler. Bazı kadınlar ise kadınlar için yapılan dergâha gidip birlikte zikir çeker, namaz kılarlar. Dergâha gelen kişilere hayır sahibi kişiler “Ölmüşlerimizin ruhuna değsin.”, “Ölmüşlerimizin ağzında bulunsun.” sözleriyle şeker, bisküvi, lokum gibi ürünler; havlu, çorap gibi eşyalar dağıtır. Bitirilen hatimler bu gecelerde teslim edilmeye çalışılır. Bugünlere özel camiler sabaha kadar açık kalır. Bazı kadın ve erkeklerde ibadetlerine camide devam eder (K1, K16, K27, K33). Çocukların hazırladıkları okulda veya Kur'an Kurslarında Mevlit Kandiline özel gösteriler ve dinletiler yapılır. Yöre halkı bu programlara katılmaya özen gösterir (K11, K61, K64).

4.1.5. Adaklar

Yörede olması istenilen bir durum için ya da başına gelen bir musibetten kurtulmak için Allah'a dua ederek adakta bulunulur. Bu adak genellikle bir hayvanı kurban etme şeklindedir.

Hastalığından şifa bulmak için, çocuğunun olması için, askerden sağ salim gelmesi için, başına gelen musibetten kurtulmak için adakta bulunulur. Bunun dışında çocuğu iyi bir bölüme veya okula yerleştiği için, okulu bitirdiği için veya iyi bir meslek sahibi olduğu için adak kurbanı kesilir. Kesilen adak ihtiyaç sahipleri ve yakınlarla dağıtılır. Adağı kesen kişi ve çekirdek ailesi bu etten yiyemez. Tamamı dağıtılmalıdır (K1, K19, K51, K52).

Günümüzde adanan kurbanlar çeşitli kurumlar aracılığıyla yurt içi ve yut dışına gönderilmektedir. Adak hayvanı kesip kendi elleriyle dağıtma uygulaması da devam etmektedir (K20, K51, K55).

4.2. Millî Bayramlar

Elmalı yöresinde millî bayramlara büyük önem verildiği kaydedilmiştir. Millî bayramlarda okullarda öğretmenler ve öğrencilerin hazırladığı programlar hazırlanır. Şiir

ve yazılar öğrencilere okumaları için verilir. Yarışmalar düzenlenir. Bayram kutlamalarında izlenmek üzere gösteri ve oratoryolar düzenlenir (K24, K30, K59).

Fotoğraf 4.4. Geçmiş dönemlerde Elmalı köyünde millî bayramdan bir kare (K59)

Fotoğraf 4.5. Elmalı köyü 2007 yılında yapılan 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nda yapılan gösteri ve törene katılım sağlayan halk (K7)

4.3. Yağmur Duası/Şükür Duası Töreni

Yağmurun yağmaması kuraklığa neden olur. Kuraklık ise kıtlığa neden olarak insanların temel gereksinimlerini karşılamalarında zorluk yaşamalarına neden olur. Dünyada hiçbir şey susuz, yağmursuz yapamaz. İnsanlar, bitkiler ve hayvanlar devamlarını sağlamak için suyun, yağmurun verdiği hayata ihtiyaç duyarlar. Bu yüzden insanlar yağmurun yağmasını isterler. Mevsiminde yağmayan kurak geçen dönemlerde yağmurun yağması için dinsel- büyüsel pratiklere başvururlar. Yağmurun değeri eski

Avrupa bilmecesinde Şu Şekilde ifade edilir: “Altın bir sabanın değeri nedir?” / Cevap: “Mayısta yağan yağmur” (Demren, 2006, s. 76).

Elmalı yöresinde mayıs ayının son haftaları ve haziran ayının ilk haftası yağmurun az yağdığı yıllar yağmur duası, yağmurun yeterli ya da çok yağdığı yıllar Şükür duası yapılır (K13, K19, K34, K40, K46, K48).

orum’da yağmur duasına çıkılmadan evvel, erkek atın kafatasına ayetler yazılır, eŐekten kurban kesilir, kurt ve kuŐun yemesi için araziye bırakılır (Kalafat, 2008, s. 367).

Eski dönemlerde bir eŐeęe heybesi atılır. Öksüz veya bir ocuk eşeğin yularından tutar ve ksz ocuğun başına da naylon geçirir. Bu seçilen çocuğa “yağmur gelini” denir. Öksüz veya yetim çocuğun yağmur gelini olarak seçilmesinin sebebi Allah’ın bu çocuklar hürmetine yağmur vereceği düşüncesidir. Diğer ocuklar da yağmur gelini olan çocuğun arkasından onu takip eder. Yağmur gelini kapı kapı dolaşıp bulgur, salça, yumurta, para gibi malzemeler toplar. Her gittiği evde heybesine malzeme koyan kişi yağmur gelininin başına kalbur tutarak başından aşağı bir tas su döker. Arkada kalan çocuklar, yağmur gelini ve ev sahibi bu uygulama sırasında:

"Yağ yağ yağmur

Teknede hamur

Bahçede amur

Ver Allah’ım ver

Sicim gibi yağmur" tekerlemesini hep birlikte söyler (K46). İlerleyen zamanlarda bu tekerleme değişiklik göstererek söylenmiştir.

"Yağ yağ yağmur

Teknede hamur

Ver Allah’ım ver

Sulu sulu yağmur" tekerlemesini söyleyerek köy içinde dolaşır (K48). Daha sonra kurbanlıklar kesilir. El birliğiyle yemekler pişirilerek halk toplanır. İmam öncülüğünde yağmur yağması için dualarda bulunulur. Yağmur/ Şükür duasının yapılacağı gün bir hafta ya da on gün önceden belirlenerek köy halkına ilan edilir. Niğde merkez ve civar köylerde bulunan halk da bugüne özel köylerinde bulunur ve bu merasime katılır (K21, K22, K58).

Elmalı köyünde yağmurun yağmadığı kurak geçen bir yılda yapılan yağmur duası ve o yıl farklı olarak yapılan uygulamaları kaynak kiŐimiz Şu Şekilde aktarıyor:

“Akşama doğru tim köylü kuzuları, koyunların yanına; tanaları, ineklerin yanına doğru saldılar(serbest bıraktılar). Kadın çoluk ocuk hep birlikte el açtılar. İnsanlar

ağladı, koyunlar meledi. Bana öyle geldi ki herkes kendi dilinde Allah'a yakardı. Öyle bir yağmur yağdı ki bu sefer yağmur durmak bilmedi. Yağmurun kesilmesi için Mahmut Hoca, Hayri Hoca hayvanların su içtiği teknelerle birlikte hayvan kellelerini gömdüler. Sonra yağmur durdu. O yağmur duası çok etkilemişti beni.” (K46).

Yağmurun bol yağdığı ya da yeterli yağdığı yıllar “şükür duası” yapılır. Yağmur duasında olduğu gibi el birliğiyle malzemeler alınır ve yemekler pişirilir. Farklı olarak o yıl ki yağmur ve diğer nimetler için şükredilir. Gelecek yıllarda da kuraklık olmaması gibi yakarışlarda bulunulur (K54).

Günümüzde yağmur gelini uygulaması bulunmamaktadır. Halk kendi arasında topladığı paralarla kurbanlıklar ve yemek için malzeme alır. Eski dönemlerde olduğu gibi el birliği ile “yağmur” ya da “şükür duası” yapılır (K40, K48, K54).

Fotoğraf 4.6. Yağmur duası sonrası verilecek olan yemek için kesilen kurbanlar (K14)

Fotoğraf 4.7. Elmalı köyü Belem mevkinde yapılan yağmur duası (K14)

Fotoğraf 4.8. Elmalı köyü mezarlık yakınlarında yağmur duası ardından birlikte yenilen yemek (K58)

4.4. Sünnet

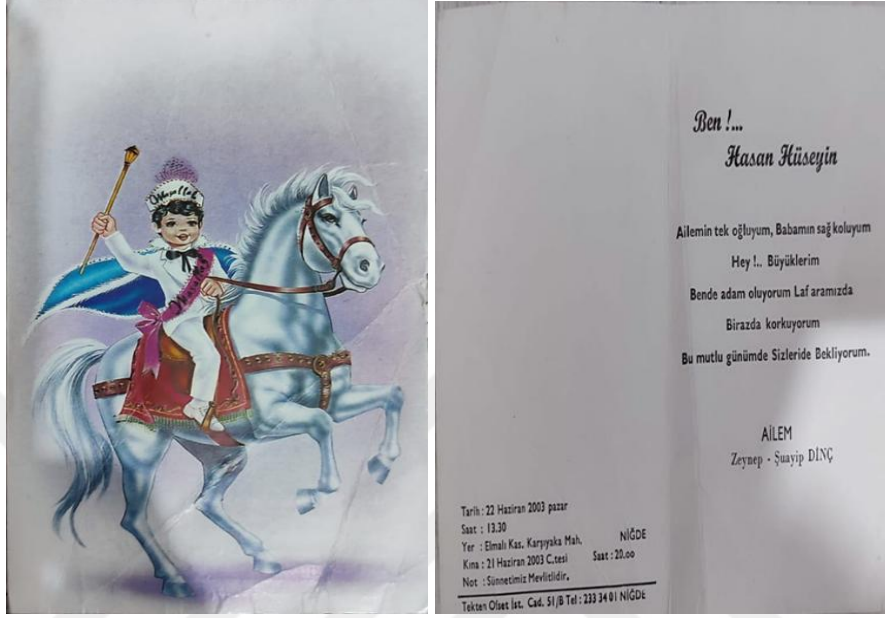
Türkiye’de en yaygın ve en sert geleneklerden biri olan sünnet çocukla ilgili geleneklerden birisidir. Dinsel ve töresel işlemler içerisinde yer alan bu geleneğin dışına hiçbir çocuk sahibi anne ve baba çıkmak istemez. Sünnet geleneğinin yaptırımı, bu konuda bir karşı koyuşa ve tartışmaya meydan vermeyecek kadar güçlüdür. (Örnek, 1977, s. 170).

Elmalı köyü ve çevresinde geçmiş dönemlerde sünnetçi gelir, çocuğu sünnet ederdi. Komşuları, akrabaları duyunca ziyarete gidilirdi. Sünnet olan çocuğa hediye olarak peşkir, para, oyuncak gibi hediyeler götürülürdü (K13, K19).

“Çocukları ilk altı ay sünnet yaptırmazdık. Altı aydan sonra yedi yaşına kadar sünnet yaptırılmazdı, psikolojisi bozulmasın diye.” (K50).

Sünnet günü belirlenir. Davetiyeler dağıtılır. Bazı aileler telefonla davet eder. Kişilerin tercihi göre çalgı tutularak eğlenilir. Ya da mevlit okutulur. Sünnet gününden bir gün öncesinde bazı aileler kına gecesi yapar. Kadınlar kendi arasında eğlenir. Sünnet çocuğunun yatacağı yatağa annenin en özel çeyiz takımları serilir, yatağın etrafı süslenir. Sünnet günü çocuk sünnet edildikten sonra mevlit okunur. Misafirlere ikram olarak lahmacun, ayran ve tulumba tatlısı verilir. İkramdan sonra düğünlerde olduğu gibi takı takılır. Altın ve para sünnet çocuğuna takılır. Hediye olarak oyuncak, kıyafet gibi hediyelikleri de dileyenler getirir (K2, K3, K4, K13, K15, K37).

Günümüzde sünnet düğünleri nadir olarak yapılır. Erkek çocukları çoğu zaman ilk aylarda ya da okul çağına gelmeden yaptırılır. Sünnet olduğunu duyan tanıdıklar sünnet çocuğuna hediye, para ya da bisküvi, gofret gibi hediyeler götürerek ziyarete gider (K37, K47, K48).

Fotoğraf 4.9. Geçmiş dönemlerde dağıtılan sünnet davetiyesi örneği (K24)

Fotoğraf 4.10. Çavdarlı köyünde yapılan sünnet düğününden bir kare (K43)

4.5. Askerlik

Kutsal bir görev olarak görülen askerlik, askerin uğurlamasından gelmesine kadar birtakım gelenekleri olan geçiş dönemidir. Askerlikte de diğere törenlerde olduğu gibi inanç, âdet, pratikler ortaya çıkmıştır (Artun, 2011, s. 260).

Manisa ilinin Demirci ilçesi Ayvaalanı köyünde askere gidecek gencin birkaç ay öncesinden asker daveti yapılır. Bu davete tüm köylüler davetlidir. Civar köylerden de katılım olan davet eğlencesiz, çalgısız ise gündüz yapılır. Eğlenceli, algılı olan davetler akşam yapılır. Sadece mevlit okutulan ve yemek verilen davet gündüz yapılır. Eğlenceli davette ise gündüz mevlit okutulur, akşamına yemek verilir. Çalgı tutulur. Al bayrak asılır. Askere gidecek gencin eğlence başlamadan önce sırtına da al takılır. Askere gidecek gençlerinde katıldığı bu davette hep birlikte eğlenilir. Köy seyirlik oyunları ve başka oyunlarında oynandığı bu eğlencede askere gidecek gencin sağ başparmağı ve işaret parmağına kına yakılmasıyla tamamlanır. Kına yakılan bu parmaklar silah tutacağı parmaklarıdır (akıroban, 2021, s. 63).

Elmalı köyü ve çevresinde askerlik şubesinden yazı geldiğinde köylerde aynı yaş grubunda bulunan en az 15-20 kişi aynı dönemde askere çağırılır. Askere gidecek genç için köyde bir ay öncesinden davetler başlar. Akrabaları, komşuları ve tanıdıkları askeri ve diğere askere gidecek gençleri yemeğe davet eder. Askere gidecekleri güne kadar bu davetler sürer. Askere gitme zamanı yaklaştıkça askerin anne ve babasına hayırlı olsun demek için gider. Hayırlı olsun demek için giden kişiler iç çamaşır, havlu, çorap, çay, şeker gibi hediyeler götürür. Askerin gitmesinden üç veya dört gün önce asker ailesi mevlit veya çalgı eşliğinde gencin eline kına yakar. Peygamber efendimizin sünneti olan kına, asker gencin şehit olması durumunda kurban olduğunun işareti sayılması için yakılır. Askere gitmeden bir gün öncesinde her asker kendi akrabası ya da tanıdıklarının ellerini öpmek için gider. Karşılıklı olarak helalleşilen bu merasimde askere gidecek gence “asker harçlığı” verilir (K19, K20, K26, K36, K43, K46, 48).

Askerin gideceğı gün ailesi bir minibüs kiralar toplu hâlde otogara asker savuşturmasına gidilir. Asker savuşturmasına giderken askere akrabaları yolluk hazırlar. Güçlü kuvvetli olması, eli iyi silah tutması için güç verici yiyecekler getirilir. Helvalı dürüm, kuru üzüm, kuru incir, bandırma sucuk gibi yiyecekler askere verilir. Omuzlarına Türk bayrağı takılan asker yine omuzlara alınarak “En büyük asker bizim asker!” sözleriyle cesaretlendirilir. Sağ salim gelebilmesi ve vatana millete hayırlı olması dileklerinde bulunarak dualar eşliğinde gönderilir (K20, K26, K28, K37, K38, K46).

Asker tezkeresini alıp tekrar evine döndüğünde “göz aydınlığına” gidilir. Yine gidilirken eli boş gidilmez. Çay, şeker, bisküvi, süt gibi ürünler götürülür (K8, K13, K16).

Araştırma bölgesinde Yarhisar köyünde bunlardan farklı olarak askere gidecek olan genç için simit şeklinde bir ekmek yapılır. Asker olacak olan gence bu ekmekten gitmeden önce ısırtılır ve evin damındaki direğe asılır. Buradaki inanç kısmetinin askeri geri getireceği inancıdır (K35, K36).

Fotoğraf 4.11. Elmalı köyü, Niğde merkez otogarı, asker uğurlama merasimi (K75).

5. HALK HEKİMLİĞİ

Halkın doktora gidemediği, doktora gitme imkânı bulamadığı veya gitmek istemediğinde hastalığının ne olduğunu anlama ve hastalığını tedavi etmek için müracaat ettiği işlemlerin ve izlediği yolların hepsine “halk hekimliği” denir (Boratav,1984, s. 122). Elmalı ve çevresinde de geleneksel halk hekimliği uygulamalarının gerçekleştiği görülmekte olup bunlar daha çok “ocak” inancı çerçevesinde uygulanmaktadır.

Fotoğraf 5.1. Elmalı yöresinde halk hekimliği uygulamalarında şifa amacıyla kullanılan bazı bitkiler

5.1. Ocaklık Geleneği

Ocaklı, ocak Türk milletinin eski dönemlerden beri gerçek tedavi edicileri olarak bilinir. Ocaklık geleneği eğitim ve öğrenme döneminin geçilmesiyle değil, aileden kan bağı olması yoluyla devam eder. Ancak ocaklının başarı gösterebilmesi için, bazı kurallara özen göstermesi gereklidir. Dikkat etmesi gereken yönlerden eğitim ve öğretime bağlı tutulan ocaklı bu bakımdan Orta Asya kamılığının günümüze ulaşan biçimi olarak görülür (Acıpayamlı, 1969, s. 5).

Bazı hastalıkları iyileştirmede daha etkili olduğu düşünülen kişilere genellikle “ocak” denilir. Farklı bölgelerde olduğu gibi araştırmaya konu olan Elmalı köyünde de farklı hastalıkları tedavi ettiği düşünülen ocaklarla ocaklık geleneğine devam edilir. Ocak dediğimiz kişilerin elinin şifalı olduğu düşünülür. “El verme” yöntemiyle aktarılıp

bugünlere gelen ocaklık, halk arasında hâlâ değer verilen bir gelenek olarak devam eder. Farklı yöntemlerle el verme işlemi gerçekleştirilir.

“Temra ve siğile hocam okurdu. Geçirmeye çalışırdı. Bir gün yan köyden okutmak için geldiler ben de yine hocama götürdüm. Artık sen de okuyabilirsin dedi ve bana okuyabileceğim duaları söyledi. O günden sonra okuyorum. Gelenlerde şifa bulduklarını söylüyorlar.” (K34).

“Göbek düşmesini dedem rahmetli yapardı. Bende ondan gördüm. El aldım. Böyle bir rahatsızlığı olanlar geldiğinde yardımcı olmaya çalışırım. Maksadımız insanlara faydalı olmak.” (K76).

“Anam ve babam sarılık ocağıydı. Ölmeden önce elini bana verdiler.” (K68).

Elmalı köyünde aynı hasatlığın tedavisi için uğraşan iki ocak varsa seçmek için iğne yöntemini kullanılır. İki kişiyi temsilen iki iğne suya atılır. Hangisi paslanırsa hastalığın paslanan iğnenin temsil ettiği kişiden geçeceğine inanılır. O kişiye gidilerek tedavi olunur (K48,K50).

Kaynak kişilerin ifadelerine bakıldığında genellikle aileden birinden veya hocasından el alma yöntemiyle ocak kültürünün devam ettiği görülmektedir. Ocak geleneği ile hastalıkların sağaltılmaya çalışıldığına baktığımızda eskiden veya günümüzde Elmalı köyünde bulunan ocaklar şu şekilde sıralanabilir.

- 1) Sarılık ocağı
- 2) Siğil ocağı
- 3) Temre ocağı
- 4) Nazar ocağı
- 5) Avsun ocağı
- 6) Kırık/çıkık ocağı
- 7) Kesme/Parpılama ocağı
- 8) Göbek kaldırma/ Yerine getirme ocağı.

Bunun dışında köstebek ocağı, gelincik ve aydaş ocaklarına gidildiği ancak bunu yapan kişilerin Elmalı köyü dışında olduğu söylenebilir.

5.2. Bağırsak Hastalıkları

5.2.1. Basur/mayasır

Bölgede basur/mayasır diye isimlendirilen hastalık bir bağırsak hastalığıdır. İyileştirmek için farklı yöntemler kullanılmıştır. Bitkisel tedavi yöntemlerinin yanında hayvanlardan da değişik şekillerde yararlanılır.

“Basur hastalığına yakalandıktan sonra oturmakta zorlandım. Acısını çok çektim. Köyde daha önce uygulayan biri katran sürmemi önerdi. Katranı pamukla değdirdim. Çok acıttı ama şifayı orda buldum. Bir daha tekrar etmedi. Ameliyattan daha iyi bir yöntem diyorlar.” (K51).

“Mayasır olduğumuzda ya da basur olduğumuzda bu bölgelere sülüğü koyardık. İçindeki mikrobu, iltihabı emer, geçirirdi.” (K67).

“Basuru iyileştirmek için kirpi eti pişirilip yenir. Geçirdiği söylenir. Köstebek eti de yenirmiş bunun için. Yaz aylarında Muğla'dan gelen arıcılardan öğrendim bunu da.” (K21).

5.2.2. İshal

Bu hastalığın tedavisinde herhangi bir ocak kişi yoktur. Yöredeki halk deneme yanılma yoluyla faydalı buldukları yöntemleri birbirlerine önermişlerdir. Bölgede baktığımızda ishalle ilgili farklı yöntemlerin uygulandığını görülür. Bu hastalığın baş göstermesiyle birlikte insanlar şifa olacağına inandıkları şeyleri denemişlerdir.

Ballı ve süt karıştırılarak içilir. (K16, K21).

Pirinç sadece su ile pişirilip yenilir (K16, K48).

İshal hastalığında leblebi yedirilir (K48, K50).

İshal olunduğunda konyak içilirse geçeceğine inanılır (K16, K29).

Kolanın içine aspirin eklenerek içilir (K22, K29, K48).

Kahve içilir, ya da kahve toz hâlinde yenir (K16, K50).

Patates haşlanarak yenir. İshale iyi geldiği söylenir (K16, K29, K48)

5.2.3. Kabızlık

Boşaltım yapmada zorluk çekilen bu hastalıkta farklı uygulamalarla tedavi olunmaya çalışıldığı görülmektedir. Genel olarak bitkisel ürünler kullanılmıştır.

“Çam ağacının kabuğunu kaynatıp içince sürdürürdü.” (K21).

“Kuşburnu bitkisini kaynatıp içince rahatlatır.” (K22).

“Alıç yemek tuvalete gitmesini kolaylaştırır.” (K40).

“Çocuklar özellikle bebeklik döneminde kabız olunca zeytinyağı bir çay kaşığı verirdik.” (K11).

Mevsiminde ise kayısı meyvesi yenir. Mevsimi değilse kuru kayısı yenir (K8, K16, K19, K22, K23).

5.3. Bel ve Omurilik Hastalıkları

5.3.1. Bel ağrıları ve bel fıtığı

Bel rahatsızlıkları ağır işler yapıldığında ani hareketlerle oluşan bir rahatsızlık olarak tanımlanır.

Bel ağrıları için şişe, kupa çekilir. Aynı işlem kulunç kalkınca da uygulanır (K8, K48, K77).

“Beş ya da altı tane bardak, ispiro, cağ ve pamukla şişe vururlardı. Cağın başına pamuğu dolardı. Üstüne ispiroyu dökerdi. Pamuğu yakıp sığağıyla bardakları ısıtıp basardık sırtına. Bu şekilde buralar kan toplar kıpkırmızı olur. Ağrımız geçer sırtımız yumuşacık olurdu.” (K8).

“Belim ağrıdığında kuşak bağladım.” (K40).

“Bel fıtığı olan kişiler sınıkçıya (Kırık, çıkıkçı) giderdi.” (K48).

5.3.2. Boyun ağrısı ve boyun fıtığı

Boyun tutulması olarak hissedilen boyun fıtığı rahatsızlığıdır.

“Boyun ağrılarında genel olarak boyun ovalanarak, sıcak tutularak yumuşatılır.” (K48).

“Uzun süren boyun ağrılarında sülük tutulur. Pis kanı emsin diye.” (K16).

5.3.3. Felç

“Felç geçiren birinin o an yanındaysak üstüne su döküp bir şeyler çarpın derler ama felç geçirirken yapılır bunlar.” (K34).

“Yaylada hayvan otlatırken yağmurda kaldım. Soğuk o kadar işlemiş ki menenjit olmuşum. Gün gün halsizleştım. Bir gün elimi ayağımı oynatamadım. Felce çevirmiş hastalık. Kayseri’ye hastaneye gittik. Orada refakatçılardan biri Kozaklı kaplıcalarını gidin. Bu çocuğun şifası orda olur dedi. Gittik sıcak suya girdim ve iki gün sonra ayak başparmağımı oynatmaya başlattım.” (K40).

5.4. Böbrek Hastalıkları

5.4.1. Böbrek taşı/böbrek kumu

“Böbrek taşı çok ağrı yapar. Brokoliyi haşlayıp suyunu her sabah aç karnına içtiğimden beri ağrı kalmadı.” (K40).

“Böbrek kumuna yavşan otu kaynatıp içerlerdi eskiler.” (K21).

5.5. Cilt Hastalıkları

5.5.1. Çıban

Deride çıkan bu hastalığı tedavi etmek için de farklı yöntemler uygulamaya çalışmıştır.

“Eskiden kara lokum denilen bir lokum türü vardı onu sarardık. Yumuşatır, kendi çıkardı.” (K16).

“Köyde çıbanı çıkaran bir kadın vardı. Gittiğimizde lokum ya da helva sar çıkar derdi. Çıkmazsa tekrar gel derdi. Tekrar gidildiğinde çonur (çalı diken) ile delerdi. Dışına iltihabı çıkarırdı.” (K29).

5.5.2. Topuk diken

“Ayak topuğunda çıkan bastıkça acı veren bu hastalık deri hastalığıdır. Eskiler topuk dikeninin çıktığı yeri ayakkabıda oyuyorlardı. Boşluğa gelip körelsin diye. Bir de sert bir cisimle bu cisim genellikle tahtayla topuk dikenine vurulurdu.” (K14).

“Topuk dikenini bir taşın üstüne değdirirler, köreltmeye çalışırlardı.” (K22).

“Tarlalarda dağlarda çökelek diken bulunurdu. Diken sökmeden dikenin üstüne ayağı sürtüyoruz. Sürterken bildiğimiz duaları okunur. Giderken çökelek diken kökünden koparılıp orda bırakılır kururdu. Topuk diken de ayakta kururdu.” (K34).

5.5.3. Saç kıran

“Saçın kısım kısım dökülüp yuvarlak şekilde yama gibi açılmasıyla olur. Oğlum berberden gelince fark ettim. Kafasının bir tarafında açılıvermişti. Sarımsağı ezip sabah akşam sürdüm. Baktım ki açık yer kararmaya başlamış tekrardan saç çıkmış.” (K34).

Saç kıran hastalığının tedavisi için sarımsak kullanılır (K21, K48, K50).

5.5.4. Uçuk

“Ağız çevresinde çıkan sulu uçuğa tahta kaşık ateşe değdirilip konurdu. Bir daha çıkmasın korksun diye.” (K50).

“Uçuk geçsin diye uçuk olan yere sülük tutulurdu.” (K29).

“Uçuğa sarımsak sürülürdü.” (K11).

5.5.5. Uyuz

“Çocukken durmadan kaşınyordum. Okuldan uyuz gelmişti. Bor’da çıkan şifalı bir su varmış. Rahmetli babam oraya götürdü. Tuzlu olan bu suyla yıkanınca uyuzum geçti” (K54).

“Kaşıntısını alsın diye vazelin sürülürdü.” (K8).

“Uyuz olan kişi tuzlu su ile yıkanır.” (K40).

“Sekiz yaş civarında uyuz olmuştum. Uluağaç’ın orda çamurlu şifalı bir su vardı kahverengi akıyordu. Annem orada yıkadı. Uyuzum geçti.” (K21).

“Eskiden uyuz olanları, ölüleri yıkadıkları sal taşına götürürlerdi. Sal taşının altından geçirip bildikleri duaları okurlardı. Uyuz hastalığı geçerdi.” (K21).

Yörede uyuz için şifalı ve tuzlu sular dışında inançsal yöntemlerde uygulanılmıştır.

5.5.6. Yanıklar

“Sıcak su, çay, yağ ya da sobada yanan bir yerimize kireç suyu sürerdik. Kirecin suyunu alıyoruz. İçine herhangi bir yağ evde ne varsa koyuyoruz. İkisini elimizle özeyerek yanık yere sürüyoruz. Hem yanığı iyileştiriyor hem de izini geçiriyor.” (K49).

“Elmayı rendeleyerek on gün sabah akşam sürdüm. Yanık izlerine iyi gelerek yeni derinin gelmesine vesile oldu.” (K48).

“Bir yerimiz yandığında yanık yere yoğurt sürerdik, şimdi yanık kremi kullanıyoruz.” (K16).

“Sarı kantaron çiçeğine mevsiminde toplayıp zeytinyağı ile karıştırdığında yanıkları iyileştirir, iz kalmasını da engeller.”(K21).

Yanık izinin geçmesi için yumurtanın sarısı yakılır yakılan yumurta sarısı yanık yerlere sürülür. Yanık izi bu şekilde geçer. (K8, K48, K49).

5.5.7. Yüzdeki kırıxıklıklar ve lekeler

“Yeni doğum yaptığımızda kendi sütümüzü sağıar, doğum lekeleri gitsin diye yüzümüze sürerdik.” (K50).

“İnek sütünü pişirdiğimizde üste çıkan kaymağı el ve yüzümüze sürerdik. Yumuşacık olurdu.” (K16).

“Tarladan gelince kızarıklığı alsın, güneş lekesi olmasın diye yoğurt sürerdik.” (K48).

Yörede yüzdeki leke ve kırıxıklıklar için süt ve süt ürünleri kullanılmıştır.

5.5.8. Yaralar

Açık yaraları kapatmak için bir çaput (bez) parçasını yakıp külünü sıcaklığıyla yaraya basılır. Yaralar bu şekilde kapanır. Buna “kav basmak” da denir (K8, K48, K54).

“Kantaron çiçeğini zeytinyağı ile ıslatıp ilaç hâline getirip süreriz. Yaraları kapatır izini de götürür.” (K21).

“Hakiki deri kemerin içini sıyıırırdık. Yara olan yere basılırdı. Yara kapanırdı.” (K9).

“Eşek fısıdığı (dışkısı) yaraya konurdu.” (K29).

“Örümcek ağını yaraya koyarlardı. Geçerdi.” (K29).

“Nazardan korumak için torunuma sağ (şap, se) takmışım. Çocuk bilmediği için sürekli yalamış. Sonradan fark ettik yaladığını hiç ağız yarası olmadı. Araştırdığımızda şapın ağız yarasını iyileştirdiğini öğrendik.” (K49).

“Dilim yara olmuştu. Komşumuzun evine gittiğimde bana sağ getirdi. Bunu em geçer dedi. Gerçekten de iki saat sonra hiçbir şeyim kalmadı, geçti.” (K76).

“Oğlum motosiklet kazası geçirmişti. Her yeri yara bere içindeydi. Bizim köye gelen Tarsuslu arıcılardan biri aspirini ezip nemlendirici kremle karıştır sür dedi. Ben de yaptım. Oğlum çok bağırdı sürerken ama iki gün sonra yaralar geçmeye başladı.” (K29).

“Köpek saldırısına uğradım. Kolumu ısırды. Isırdığı yerde kemiğim gözükiyordu. Köpeğin ısırdığı yere beyaz fasulyeyi ikiye ayırıp açık yaraya sardık. Yara kapandı.” (K21).

5.5.9. Temre

Mantar hastalıklarından biri olan termiye/temre ve mayasıl/ mayasır olarak da bilinmektedir. Vücudun değişik yerlerindeki kaşıntı ve deri dökülmeleridir. Vücutta bulunduğu bölgeler eller, ayaklar ve makatta bulunan kaşıntı şeklindeki hastalıktır (Çolak, 2015, s. 66).

“Genelde elimizin üstünde bozuk para büyüklüğünde çıkardı. Mürekkepli kalemle sınırları çizilir. Üç Çarşamba üst üste ocağa okutmaya giderdik. Felak, Nas, Ayetel Kürsi, Fatiha, İhlas surelerini okurdu. Okurken mürekkepli kalemle veya temrenin üstünü çizirdi. Ocak okumadan geçmezdi.” (K6).

“Kössü (köstebek) toprağını getirip temre çıkan bölgeye okuyan kişi tükürüğü ile birlikte sürer. Sürerken okur geçer.” (K9).

“Temre çıkan yere Yasin suresinin tamamını okurum. “Em ebremu emren fe inna mubrimun” (Zuhuf 79. Ayet) duasını okurum. Temrenin geçtiğini söylerler.” (K34).

Fotoğraf 5.2. Elmalı köyü temre hastalığının sağaltılmasında kullanılan köstebek toprağı

Fotoğraf 5.3. Elmalı köyü temre hastalığının geçmesinde kullanılan kalem

5.5.10. Siğil

“Siğil çıkınca okuyan birine gidilir. Siğil sayısınca arpa tanesi başı kesilip okunur. Arpa bir yere gömülür. Arpa kurudukça siğilde kurur.” (K22).

“Kaç tane siğil varsa o kadar kaya tuzuna “Em ebremu emren fe inna mubrimun” (Zuhuf 79. Ayet) duasını okurum nemli bir toprağa gömüyorum. Beş ila on gün arasında siğil kaybolur.” (K34).

Türkiye’de uygulanan yöntemlere bakıldığında temelde siğil hastalığının ocak kültürüne dayanılarak tedavi edildiği görülür. Okunan bazı dualarla sağaltım yapılmaya çalışıldığı görülmektedir.

“Ocaklı siğilleri iyileştirmek için siğil sayısı kadar arpa tanesi ezip sirkede bekletir. Daha sonra bu karışımı dua ile siğillere sürer.” (Karakaş, 2015, s. 329).

5.5.11. Nasır

“Elde ve ayakta sertleşen, nasırlaşan yerlere kına yakardık.” (K21).

“Tatlı, şekerli bir hamur yapılır nasır olan yere sarılırdı. Yumuşamasını sağlardı.” (K69).

5.5.12. Mantar

“Mantara kına ve katranı karıştırıp koyardık. İyi gelirdi.” (K21).

5.5.13. Dolama

“Parmakta çıkan irin şeklinde yaraya dolama derdik. Yumurtayı kaynatıp zarını dolama olan parmağa sarar akşam yatardık. Sabaha irini çıkarırdı.” (K8).

“Adana gülünü ezip içine sabun rendelerdik. Dolama olan yere sarıp bezle kapatırdık. Dolama patlar. İçindeki enfeksiyon dışarı çıkardı.” (K50).

5.5.14. Göz

“Göz şeklinde yara çıkıyor. Yeni kesilmiş koyunun gözü getirilip ezilir. Sonra kına ile özenip oraya sürülür.” (K34).

5.5.15. Çıban

“Çıban çıktığında bu işleri bilen birine giderdik. Bize sinir yaprağı ya da bir lokum sarın yumuşar çıkar derdi. Çıkmazsa tekrar gelin derdi gittiğimizde çalının dikenini ısıtarak çıbanı deler. İçini çıkarırdı.” (K29).

5.6. Çeşitli Ağrılar

5.6.1. Diş ağrısı/çürüğü

“Dişimiz ağrıdığında karanfil koyardık acısını alırdı.” (K52).

“Dişimize sarımsak koyardık iltihabı geçsin diye.” (K48).

“Tuz koyardık dişimize geçmezse köyde bir nene vardı giderdik kerpetenle çekerdi.” (K29).

“Aküye koyulan saf suyu dişimize koyardık. Uyuşturup acısını alması için yapardık ama tehlikeliydi.” (K21).

5.6.2. Diz ağrısı/eklem ağrıları

“Diz ağrılarına sülük kullanılırdı.” (K29).

“Diz ağrıları eklem ağrıları olduğunda büyüklerimiz sıcak suyun içine tuzu atıp dizleri ovalarlardı.” (K69).

5.6.3. Karın ağrısı

Ocakta ya da herhangi bir ateşte ısıtılan arpa kepeği bir keseye koyularak karın bölgesine yerleştirilir. Bu şekilde ağrının geçmesi sağlanır. Özellikle bebekler için bu uygulama yapılır (K13, K15). Karın ağrısına sıcak su torbası koyularak karının ısıtılması sağlanır. (K22, K23, K29, K48). Sobanın üstünde bir taş ısıtılır. Karnı ağrıyan kişiyi o taşın üstüne oturtularak sıcak tutulmaya çalışılır (K11, K14).

“Bebeğim doğumda ölmüştü ve günlerce karın ağrım olmuştu. Büyüklerimiz ocak sayılan bir evin ağılından kerme (koyun dışkı) getirip karnına koy dediler. Köyde karın ağrısı olanlar o evin ağılından kerme getirip koyarlarmış.” (K29).

“Karnımız ağrıdığında papatya çayı içerdik.” (K16)

“Aslanpençesi bitkisi özellikle kadınların karın ağrılarına iyi gelir.” (K21).

“Meliz çiçeği ve eşek gerdanı kaynatıp içerdik.” (K68).

5.6.4. Kulak ağrısı

“Sülük tutulurdu. İçindeki enfeksiyonu çekerdi.” (K29).

“Kına ve katranı karıştırıp boğazımıza koyardık.” (K68).

5.6.5. Baş ağrıları

“Yüzümüzü yıkar serinletmeye çalışırdık.” (K48).

“Patates dilimler yazmayla başımıza bağlardık.” (K16).

5.7. Çocuklarla İlgili Sağlık Sorunları

“Doğumdan sonra öleceği düşünülen çocukları yaşatmak için kimi adlarda, sayılarda, nesnelerde ve ziyaret yerlerinde var olduğuna inanılan dinsel, gizemsel ve büyüsel güçlere başvurulur. Örneğin kırk evden toplanan parçalardan çocuğa gömleğin giydirilmesi; çok yaşamış kimselerin adları ile Yaşar, Dursun, Durdu, Durmuş, Kaya, Demir vb. adların konulması; yaşatıcı gücüne inanılan ziyaretlerin dolaştırılması yaygın uygulamalar olarak sayılabilir.” (Örnek, 1977, s. 164).

5.7.1. Çocuklarda gaz

“Çocuğun gazı olduğunda yumurtayı pişirip bir beze koyardık. Çocuğun karnına sarardık. Isıtır, gazı geçirirdi.” (K49).

“Arpa kepeği ısıtılarak bebeğe sarılırdı, kolayca çocuğun gazı çıkardı.” (K11).

“Gaz çıkarmada zorlanmasın diye hem bebeğe hem annesine rezene çayı içirilir.” (K48).

5.7.2. Kızamık

“Çocuğu eve bırakır, dinlenmesini sağlardık.” (K67).

Çocuk yatırılır. Tatlı yiyecekler yedirilir. Evde ne varsa lokum, pekmez, bal gibi yiyecekler yedirilir (K21, K29, K69).

5.7.3. Suçiçeği

“Çocuğu eve bırakır dinlenmesini sağlardık.” (K67).

Kaşımısını engelleyip hasta dinlendirilir. Evden çıkarmayarak kendiliğinden geçmesi beklenir (K29, K48, K50).

5.8. Göz Hastalıkları

5.8.1. Arpacık/itdirseği

“Akraba olmayan biri elinin tersiyle çarpacak derlerdi. Ben de o niyetle bizim köylü birine çaptırdım, geçti.” (K14).

“Sarımsağı sürünce iyi gelir.” (K16).

5.8.2. Avsun

“Sabah uyandığımızda gözümüzün üstü şişmiş olurdu. Ocağa gider, okuturduk.” (K6).

“Ocağa giderdik. Avsunun üzerine bir Fatıha üç İhlas okurdu. El bizim elimiz değil Fatıma anamızın eli diyerek tahta kaşıkla avsuna değdirirdi. Kalbimiz temizdi. O şekilde geçileceğine inancımız tam olduğu için geçiyordu.” (K50).

“Ocak olan kişiye gidilir. Ocak olan kişi bal ve naneyi karıştırıp okuyarak bıçakla sürerek sağaltım gerçekleştirir.” (K14, K40, K50).

5.8.3. Göz ağrıları

“Eskiler gözleri ağrıyınca kendi idrarlarına yazmanın ucunu değdirip gözlerine sürerlerdi.” (K29).

“Gözümüz acıyıp kanlandığında demli siyah çayı gözümüze damlatırız.” (K9).

“Bebeklerin gözü çapaklıysa anne sütü damlatılırdı.” (K50).

5.9. Kadın Hastalıkları

5.9.1. Umma

Emziren kadın rüyasında gördüğü ya da canının çektiği bir şey yiyemezse göğsü şişer. Umma hastalığının geçmesi için de emzikli kadının haberi olmadan sırtına soğan

ya da elma vurup al umduğun bu olsun diyerek geçmesi sağlanır (K11, K13, K16, K22, K23).

5.10. Kanser

Elmalı köyünde küçük bir çocuk lösemi tedavisi için Kayseri iline gitmiştir. Bulunduğu hastanede lösemi hastası olan bir hasta yakınının kaplumbağa kanını pekmezle karıştırıp içirmesinin faydalı olacağını söylemesi üzerine bu uygulamayı çocuğun ailesinin yaptığı ve çocuğun iyileştiği görülür. Tedavisi zor olan bu hastalığın iyileşmesinde bu uygulamanın etkili olduğu düşünülmüştür. (K9,K29).

5.11. Karaciğer Hastalıkları

5.11.1. Sarılık

Sarılık hastalığına yakalandığında kişi kendi idrarına ya da herhangi bir çocuk idrarına yedi tane kayısı kurusunu ıslatıp sabahları aç karnına yemesi sağlanır (K9, K16, K29).

“Yetişkin biri sarılık olduğunda dağlardan cırt bitkisini (acı kavun, eşek hıyarı) toplanır. Burnuna sıkılırdı. Ama bunu her bünye kaldıramaz.” (K40).

“Anne ve babam sarılığı geçirmedi ocaktı. Onlar ölmeden önce ben de onlardan el aldım. Sarılık olan kişilerin kulaklarına jiletle kesik atardım. Çıkan kanı gözlerinin önüne sürerdim. Allah razı olsun geçti derlerdi. Şimdi bunlar unutuldu gitti.” (K68).

5.12. Ortopedik Hastalıklar

5.12.1. Et ezilmesi/morarma

“Moraran şişen yere zeytini çekirdeği ile birlikte ezerek moraran ya da şişen yere sarılır.” (K52).

“Tuzlu hamur yoğurur sarardık.” (K8).

“Elime çekiç değdiğinde elim morarmıştı. Babam kurutulmuş siyah üzümü çekirdeği ile ezip moraran yere bezle sardı. Morarma geçti.” (K52).

“Oğlum damdan düşmüştü. Bir saat sonra çocuğun her yeri morardı. Eşim gitti yeni kesilen koyunun derisini getirdi. Akşamdan çocuğu içine sardık. Sabaha kadar o şekilde kaldı. Sabah derinin içinden çocuğu çıkardığımızda morluğun deriye geçtiğini gördük.” (K49).

Kaynak kişiden alınan bilgilere baktığımızda aynı yöntemin deriye çekme yönteminin farklı kaynaklarda başka yörelerde de kullanıldığını görebiliriz. Temelde iki farklı yöntemle deriye çekme işlemi yapıldığı görülür.

“Hayvansal kökenli ürünler, halk hekimliği tedavi yöntemleri arasında önemli bir yer tutar. Deriye çekme yöntemi de bu başlık altındaki tedavi uygulamalarından bir tanesidir ve temel olarak iki farklı yöntemle uygulanır. İlkinde yeni kesilmiş hayvan derisi, sadece hastalıklı bölgeye ya da hastanın tüm vücuduna sarılır. Diğer yöntemde ise kesilen hayvanın batını boşaltılarak hasta hayvanın içine sokulur.” (Acar, 2018, s. 33).

5.12.2. Kırık/çıkık/çatlak/burkulma

“Bir yerimiz kırıldığında “sınıkçı” dediğimiz kırık çıkıkçıya giderdik. Kendi gücüyle yerine getirir. Bal ile sarar. Kartonla da sabitlerdi.” (K12).

“Ayağımız kırıldığında çıkıkçıya yaptırırdık eğer çıkıkçının dediği gibi dinlenmeden üstüne basarsak yanlış kaynardı. O zaman da alabalığı getirir. O kemiği tekrar kırar. Yerine getirirdi.” (K25).

“Kırık çıkık olduğunu geri yerine oturtmayı babamdan öğrendim. Babamda dedemden öğrenmiş. Birinin bir yeri kırıldığında ya da çıktığında kendi kuvvetimle oturturdum. Oturttuğum yere bal sarardım. İnce tahta parçalarıyla ya da bir kartonla ayağına bir şey değmesin tekrar çıkmasın diye engellemeye çalışırdım. Bir hafta dikkat ederse geçerdi. Dikkat etmezse geçmezdi.” (K10).

“Çatlak ve burkulmalar için hasarlanan yere balı sürerdim. Sarardım. Dura dura orayı iyileştirirdi. Elimden geldiğince geleni boş çevirmez. Elimden ne geliyorsa yapmaya çalışırdım.” (K10).

5.12.3. Kuyruk sokumu tedavisi

Kuyruk sokumunu düzeltmek için tek kullanımlık eldivenlerden alınır. Hastanın kalça kısmından parmakla düzeltilmesi sağlanır. Sabit kalsın hızlı iyileştiresin diye

önceden eczaneden ya da bakkaldan alınan yakıyı küçük küçük parçalara ayırarak yapıştırılır. Bir süre dinlenilerek iyileşmesi beklenir (K48, K66, K69).

5.13. Psikolojik Hastalıklar

5.13.1. Nazar

Bakışlarında zarar veren bir güç bulunduğuna inanılan kötü düşünceli insanların, bakışlarındaki zararlı güç nedeniyle canlı veya cansız varlıklar üzerinde olumsuz bir tesir bırakması nazar olarak halk arasında açıklanır (Çıblak, 2004, s. 103). Elmalı köyü ve çevresinde insanların başına küçük ya da büyük bir kaza geldiğinde çevredeki insanlar size “Nazar değmiş.” sözünü kullandığı görülür. Bir bardak küçük bir eşya kırıldığında yine “Nazar çıktı.” sözleri kullanılır. Günlük hayatta yöredeki halkın söz ve davranışlarında önemli bir yeri olan nazar insan hayatının geçiş dönemlerinden doğumdan ölüme kadar yer etmiş. Nazar değmesini önlemek için bazı uygulamalarda bulunulmuştur. Nazar değmesini önlemek için Elmalı köyü ve çevresinde yapılan uygulamalar:

Özellikle yeni doğan bebeklerde nazarı önlemek için çakıl taşı kadar olan şap ve iğde ağacından bir parça koparılıp delik açılarak bebeğin kıyafetine asılır. Buradaki amaç bebeğin üzerindeki dikkati takılan objeye çekmek (K51). Bahçe kapısına ya da giriş kapısına at veya eşek nalı, üzerlik otu, kaplumbağa iskeleti asılır (K8, K13, K19). Evin kapısına koyun, inek boynuzu asılır (K49, K50). Hocaya içinde nazar ayetleri olan bir kâğıt yazdırılıp bezle kapatılır, kişi üzerinde taşır (K48, K50).

“Araç aldığımızda nazar boncuğu takardık ki boncuk dikkat çeksin bize bir şey olmasın.” (K6).

Bahçedeki ürünler o yıl verimli ve dikkat çekiyorsa bahçeye ya da tarlaya dikenli çalı koyarak nazar engellenmeye çalışılır (K16, K48, K54). Nazar değen kişiye Ayetel Kürsi, Felak, Nas, Fatıha ve İhlas sureleri yüzüne okunur ya da bir suya okunup içirilir (K6, K13, K19, K51, K54). Nazar eden kişiyi tahmin ediliyorsa ya da şüpheleniyorsak o kişinin kapısından küçük bir kamga (odun parçası) alınır. Kaya tuzuna benzeyen şap ve tütün ile yakılır. Şapın kabarmasına bakarak nazarın kuvveti anlaşılır. Fazla kabardıysa nazarın çok olduğu düşünülür. Tütünün dumanı evin her yerine dağıtılır (K12, K19, K22, K23).

“Nazar değen kişi kendi idrarını veya çocuk idrarını diline değdirirdi. Bu şekilde nazar geçerdi.” (K13).

“İçinde ayetler olan muska yazılıp çocuğun üstüne asılır.” (K34).

“Tütsü yakılıp evin içinde gezdirilirdi. Eğer o kişiye üç harfli(cin) musallat olduğu düşünülüyorsa üzerine her gün cin suresi okunurdu.” (K54).

“Kaplumbağa kemiği ocak üzerine tutularak kokunun eve yayılması sağlanır. Büyü ve nazarı evden temizler.”(K25).

5.14. Diğer Hastalıklar

5.14.1. Grip/soğuk algınlığı/nezle

Nane limon kaynatılarak içilir (K10, K47, K55). Kuşburnu kaynatır içilir (K4, K10, K22).

“Kekik çayı demler içilir.” (K12).

“Adaçayı içerdik. Rahatlamamızı sağladı.” (K25).

“Nar kabuğu kaynatıp içeriz.” (K16).

5.14.2. Öksürük

Dağ kekiğini kaynatarak çayı içilir (K19, K54). Ilık suya bal, ya da pekmez ve limon katıp içilir (K16, K48). Nar, portakal gibi meyveler tüketilir (K43, K67).

“Sırtıma havlu koyardım. Sıcak tutsun diye.” (K1).

“Bir gazete parçasına bal sürerdik üstüne karabiberi atıp akşamdan öksüren kimse çocuk, kadın, erkek fark etmez. Sırtına koyar. Sabaha kadar bekletirdik.” (K48).

“Pekmez içilirdi. İşportayla şişe çekilirdi. Hafifse geçerdi. Ağırsa başka hastalıklara çevirirdi.” (K29).

“Ayva yaprağı, alıç yaprağı kaynatıp içiyoruz. Hastalığın başındaysa doktora gitmeye gerek kalmadan silip atıyor.” (K16).

5.14.3. Göbek düşmesi/göbek kayması

“Ağır bir şey kaldırıncı göbek yerinden kayar, düşer derler. İnsan bunu o anda anlayamaz. İştahın kesilir. Zayıflarsın. Sürekli su içmek istersin. Geç fark edersen sarılığa kadar gider.” (K52).

“Rahmetli dedem göbek çekerdi. Ben de ondan gördüm, öğrendim. Göbeği düşen kimse aç karnına gelir düz bir yere uzanır. Nefesini içine çeker. Parmağını göbeğinin deliğine denk getirip koyarım. Yerinde atıyorsa düşmemiş demektir. Yerinde atmıyorsa bakarım sağına mı soluna mı kaymış onu anlamaya çalışırım. Parmağımla üstüne koyar diğer elimle de tık diye vururum. Yerine gelir. Tekrar kaymaması için eski kayan yere bir kalıp sabun koyarım. İyice bezle beline sararım. Üç dört gün ağır kaldırmadan sıvı yiyecekler tüketirse iyileşir.” (K76).

Göbeği yerine getirme yöntemlerinden biri de zıplayarak veya sallayarak göbek kaldırma yöntemidir. Göbeği düşen insanın bir yerden tutunup sallanmasıyla veya bir başkasının yardımıyla sallanmasıyla, yükseğe zıplaması veya bir yerden atlamasıyla yer değiştirmiş olan göbeğinin tekrar yerine geleceğine, sağlığının düzeleceğine inanılır (Kolot, 2018, s. 143). Göbek düşmesi ile ilgili Türkiye’de yapılan birçok araştırmada farklı uygulamaların olduğu görülmektedir. Farklı yöntem ve malzemelerle göbeği yerine getirme ya da göbeği kaldırma işlemlerinin yapıldığı görülür.

5.14.4. Kesme/parpılama

“İştahsız olan rengi solan kişi parpılatmaya götürülürdü.” (K14).

Çocuklar parpılatmaya götürüldüğünde ocak olan kişi kül, tereyağı ve kırmızı toz biberi karıştırıp okuyarak bıçakla karnına karışımı dokundurur. Kalan karışımı da yumurta pişirip yemesini tavsiye eder (K8, K16, K22, K48).

6. ANONİM HALK EDEBİYATI

Anonim halk edebiyatı, tekke ve âşık edebiyatından bağımsız kendine has bir dil ve anlatımı olan söyleyeni ve düzenleyeni belli olmayan sözlü kültür olarak bilinmektedir (Oğuz vd. 2021, s. 287-288). Saim Sakaoğlu ve Ali Berat Alptekin anonim halk edebiyatını şu şekilde tasnif ederler:

1. Anonim halk şiiri (ağıt, mâni, tekerleme, türkü, ninni)
2. Anonim halk nesri (masal, efsane, fıkra, halk hikâyesi)
3. Kalıplaşmış ifadeler (deyimler, atasözleri, ölçülü sözler, bilmeceler, alkışlar-kargışlar) (Oğuz vd. 2021, s. 288).

Elmalı ve yöresinde masal, fıkra, efsane, mâni, ağıt, bilmece, memorat ve bazı anlatımlar derlenmiştir.

6.1. Masal

“Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu hâlde dinleyicileri inandırabilen bir sözlü anlatım türüdür.”(Sakaoğlu, 2010, s. 2). Köklü bir geleneğe sahip olan masallar, kollektif karakter taşıyan hayal- gerçek, somut-soyut, maddi-manevi birtakım konu, macera, vak’a, problem, motif ve unsurlar nesir dili ile vakit geçirmek, insanları eğlendirirken eğitmek düşüncesinden hareketle, özel bir üslûpla anlatılır ve yazılırlar (Elçin,2000, s. 369). Elmalı yöresinde masal türüne dair altı örnek derlenmiştir.

6.1.1. Ferman okumanın zamanı geçti

Tilkinin biri bir gazete kâğıdını ortadan deler, kafasına geçirir. Bu şekilde ortalıkta gezerken bunu bir çakal görür.

- Oooo... Tilki kardeş sendeki bu alâmet nedir?
 - Yahu çakal bu fermanıdır ferman.
 - Neye yarar bu ferman?
 - Başım dara düşerse bu fermanı okuyup kurtulurum. Öyle bir işe yarar.
- İki arkadaş birlikte gezerken çakal tilkiye:

- Tilki kardeş kaç gündür mideme hiçbir şey geçmedi, açlıktan öldüm. Hiç mi bir yiyeceğin yok?

- Yahu oğlum yiyecek bulsam ben karnımı doyururum. Yiyecek ne arar bende.

Tilki çakala kocaman bir kayayı göstererek:

- Gel çakal kardeş gel. Sana yiyecek bulabileceğin bir yer buldum. Git orda karnını doyur gel. Kayanın başında karşıda aşiret çadırı var. Bir kilometre ilerde köpeklerle kendini göstermeden gece git çadıra dal. Tuluktan peyniri, ekmekleri ne bulduysan yiyerek karnını doyur.

- Tamam tilki kardeş. İyi akıl ettin.

Tilki bir kayanın başına geçerek çakalı izlemeye koyulur. Tilki kendi kendine söylenmeye başlar. Dur bakalım bizim çakal karnını doyurmayı başarabilecek mi başaramayacak mı? Derken bizim çakal sessizce aşiret çadırına yaklaşır. Tam çadıra dalaçken dört köpek birden çakalı fark eder. Çakalı önlerinde köpekler arkada öyle bir kovalamaca başlar ki çakal son anda kendini bir kayanın kovuğuna nefes nefese atar. Kendini kayanın kovuğuna atsa da köpekler peşini bırakmaz. Kayanın önünden ayrılmazlar. Çakal yanlışlıkla burnunu çıkaracak olsa köpekler paramparça yapacaklar. Çakal tilkiye seslenerek:

- Hey tilki kardeş! Sesime kulak ver.

- Ne oldu çakal, dinliyorum.

- Yahu şu senin ferman vardı. Başımız derde düşünce okur, kurtulurduk. Oku da kurtar beni buradan.

- Tilki kardeş ferman okumanın zamanı geçti, yakayı kurtarmanın çaresine bak.

Şimdi çevir plağın arka tarafını eş, gardaş, bacı, akraba; nefis, şeytan hepsi düşman insana. İnsanın bir yerde hata yapacak olsa hepsi biner tepesine, linç ederler. İnsanın üzerinde o derece bir baskı var. Bu baskının içinde yanan insan, kurtulmanın çaresine bakmalı (K1).

6.1.2. Topal Fare ile İmansız Kedi

Bir evde yaşayan bir kedi ve bir fare ailesi yaşarmış. Kedi evde nöbet tutarak ev sahiplerinin yiyeceklerini farelere yedirmemeye çalışmış. Fareler yese bile sahiplerine belli etmeden çuvalın ağzından buğdayları almaya çalışın dermiş. Huylu huyundan vazgeçer mi hiç? Fareler yine çuvalın altından delik açmaya devam etmişler. Kedi, kendi kendine düşünüp fareleri yakalamanın yollarını aramaya koyulmuş. Bir gün farelere çağrı

yapmış. “Gelin hepiniz bir araya toplanın helalleşelim. Ben hacca gideceğim.” demiş. Fareler kendi aralarında konuşurken içlerinden topal olan fare “Ben bu kediye güvenmiyorum.” demiş. “Kedinin tartı turtu olmaz, gelin bu kediye inanıp gitmeyelim.” diye diğer fareleri caydırmaya çalışmış. Diğer fareler hacca gidecek bize bir şey yapmaz düşüncesiyle gitmeye karar vermişler. Tandırın içinde buluşmuşlar. Kedi gelmiş ve tandırın deliğini kapatmış. “Siz değil miydiniz çuvalın ağzı dururken arkasından delik açan? İşte ben de size böyle yaparım.” demiş. Farelerin içinden Topal Fare kalkıp diğer farelere “Ben size demedim mi bu İmansız Kedi’nin tartı turtu olmaz gitmeyelim.” diyerek diğer farelere kızmış. Ortada bir curcuna kopmuş. Kedi bu durumdan yararlanarak fareleri harcamış (K40).

6.1.3. Tilki ile kurt

Tilki ile kurt ormanda arkadaşlık yapan iki dosttur. Kurt kendine çok güvendiği için hava atmayı da çok sever. Kurt, önüne bir av çıktığında hava atarak tilkiye sorar:

- Tüylerim diken diken oldu mu?

Tilki:

- Oldu

Kurt:

- Kuyruğum hafif dikeldi(dikleşti) mi?

Tilki:

- Dikeldi.

Kurt:

- Gözlerim kızardı mı?

Tilki:

- Kızardı.

Tilkinin kızardı cümlesiyle kurdun avının üstüne atlaması bir olup avladığı hayvanla tilki ile kurt güzel bir ziyafet çeker. Günler kurdun kendini övdürten sözleri ile avlanması tilkinin de Kurda ayak uydurması ile geçer. Günlerden bir gün kurt ile tilki ormanda dolaşırken bir ata rastlarlar. Kurt atı av olarak gözüne kestirir. Yine aynı soruları tilkiye sorarak avlanmak için hazırlık yapar.

Kurt:

- Tüylerim diken diken oldu mu?

Tilki:

- Oldu

Kurt:

- Kuyruğum hafif dikeldi(dikleşti) mi?

Tilki:

- Dikeldi.

Kurt:

- Gözlerim kızardı mı?

Tilki:

- Kızardı.

Tilki'nin kızardı demesiyle kurt atın üstüne atlar. At arka ayaklarıyla öyle bir çifte atar ki kurt neye uğradığını şaşırır. Tilki kurdun karşısına geçer ve gülerek:

“Saydığın bütün özellikler şimdi oldu.” der (K40).

6.1.4. Tak tak takacık bizi azdıran babacık

Annesi ölen biri kız biri oğlan iki öksüz çocuk ve babaları varmış. Çocukların babası yeniden evlenmiş ve artık üvey anne ile yaşamaya başlamışlar. Üvey anne bir gün bir sütlü çorba pişirmiş. Kocasını bu çorbayı çok beğenmiş. Bu çorbadan sana her gün pişiririm demiş. Bu çocuklarını azdırırsan evde süt olmasa bile kendi sütümü sağlar yine pişiririm demiş. Çocukların babası düşünmüş ve azdırmaya karar vermiş. Çocukları yanına almış. Keven kesmeye götürmüş. Çocuklar ağacın dibinde otururken babası keven kesip at arabasına doldurmaya başlamış. Aradan biraz vakit geçince çocuklar uyuyakalmış. Uyuyan çocukları babası kavak ağacına kendirle bağlamış. At arabasını alarak oradan uzaklaşmış. Çocuklar uyanmışlar ki ortada ne baba var ne de araba. Kavak ağacında bağlı kalmışlar. Bağlı oldukları kendirden kurtulan çocuklar, “Tak tak takacık bizi azdıran babacık.” diyerek ağlamaya başlamışlar. Ayağa kalkıp etraflarına bakmışlar. Bir tarafta tütün tütüğü gözükürken diğer yandan it sesleri geliyormuş. Kendi kendilerine tütün tüten yere mi gitsek, it üren yere mi gitsek diye düşünmeye başlamışlar. Tütün tüten yere gitsek gözümüze kaçır demişler. İt üren yere gitsek it kapar diye korkmuşlar. Tütün tüten yere gitmeye karar vermişler. Tütün tüten yere doğru giderken tütün onları bir eve götürmüş. Pencereden içeri bakmışlar ki içeri de bir dev karısı varmış. Çocuklar ellerine toprağı alıp ufaltıyor. O sırada dev karısı çocukları fark etmiş. Kim var orada diye seslenmiş. Gelin buraya sizi yiyeceğim diye çocukların üstüne atlamış. Kız çocuğunu yakalayıp yemiş. Erkek çocuğu kurtulmuş. Dev karısı erkek çocuğunu yakalamaya

çalışırken erkek çocuğu dev karısını kocaman bir sandığın içine kapatmış. İçinde dev karısının bulunduğu bu sandığı, kalenin tepesine çıkarıp kaleden aşağı doğru yuvarlamış. Sandıkla birlikte dev karısı paramparça olup ölmüş (K25).

6.1.5. Akıllı Oğlan ile Deli Oğlan

Köyün birinde yaşlı bir anne ile iki kardeş yaşamış. Bu kardeşlerden biri Akıllı diğeri Deli Oğlan diye bilinirmiş. Köylü de onlara Akıllı Oğlan, Deli Oğlan diye seslenirmiş. Akıllı Oğlan gurbete gidip para kazanırmış. Deli Oğlan ise evde annesinin yanında kalıp annesine bakarmış. Bir gün Deli Oğlan ile annesi evde otururken Deli Oğlan'ın annesi düşmüş ve ölmüş. Akıllı Oğlan'ın eve gelme vaktinin de yaklaştığını bilen Deli Oğlan bir plan yapmış. Annesini kapının arkasına dayamış. Yumurta pişirip ekmeğin içine sarmış. Ölü annesinin eline ekmeği tutturmuş. Hiçbir şeyden haberi olmayan Akıllı Oğlan gelmiş. Kapıyı açtığı ile annesinin ayağının önüne yığılması bir olmuş. Bunu gören Deli Oğlan başlamış ağlayıp dövünmeye annemi öldürdün. Ben annemi yeni yıkamıştım eline yumurtalı dürümü verdim, karnını doyuracaktı, seni mahkemeye vereceğim diyerek ağlamış. Akıllı Oğlan, Deli Oğlan'a yalvarıp yakarmaya başlamış. Ne olur beni mahkemeye verme her şeyi sana veririm, yeter ki beni mahkemeye verme demiş. Bu ev, tarlalar hepsi senin olsun demiş. Deli Oğlan kardeşinin teklifini kabul edip annesinden kalan bütün mala konmuş. Deli Oğlan annesini bir eşeğin üzerine bindirip hastaneye götürmek üzere yola çıkmış. Git gide bir bostan tarlasının yanına varmışlar. Bostan tarlasının sahibi eşiği uzaklaştırmak için çüş diyerek eşiğin önüne geçmiş. Eşek ürkünce Deli Oğlan'ın annesi eşiğin üstünden düşmüş. Deli Oğlan kardeşine yaptığı gibi bostan sahibine de dövünerek seni mahkemeye vereceğim annemi hastaneye götürüyordum, senin yüzünden öldü demiş. Bostan sahibi yalvarıp yakarmış. Bilerek yapmadım, al bu bostan tarlası senin olsun yeter ki beni mahkemeye verme demiş. Bostan sahibinin teklifini kabul eden Deli Oğlan, annesini eşiğin üzerine bindirerek tekrar yola koyulur. Gide gide kayalıkların olduğu yüksek tepelere doğru çıkmaya başlar. Yüksek tepelere çıkarken yorulan Deli Oğlan, dinlenmek için mola verir. Mola verdiği yerin altında altınlarla dolu eşyaları olan zenginler vardır. Bu eşyalara ayağı takılan eşek ve eşiğin üzerindeki Deli Oğlan'ın annesi düşer. Deli Oğlan yine dövünmeye başlar. Annemi hastaneye götürüyordum. Sizin yüzünüzden düştü, öldü. Mahkemeye vereceğim sizi diyerek dövünmüş. Zengin adamlar deli oğlana yalvarıp yakarmaya başlamış. Ne olur

mahkemeye verme bizi, bütün bu altın yüklü eşyalar senin olsun demişler. Bu teklifi de kabul eden Deli Oğlan, zengin biri olmuş (K65).

6.1.6. Çiftçi ile Peri Kızı

Köyün birinde çiftçilik ile geçimini sağlayan bir aile varmış. Bu ailenin de genç bir oğulları varmış. Çiftçi, ailesine yardım etmek için tarlada çalışmış. Bu ailenin tarlası kayaların dibinde ıssız bir yerdeymiş. Ailenin oğlu delikanlı çiftçi, bu tarlayı ekip biçerek ürününü kaldırırmış. Çiftçi bir gün tarlayı ekmek için sürerken kayaların dibinde genç bir kız ile karşılaşmış. Kızı görmek için her gün tarlaya gitmeye başlamış. Çiftçi ve kız birbirlerine âşık olmuşlar. Çiftçinin tarlasının bulunduğu kayalıklar iki aşığın buluşma yeri olmuş. Çiftçi babasına bir gün bir kıza âşık olduğunu söylemiş. Babası dünürcü olarak gidelim demiş. Kızın kimlerden olduğunu, nerede oturduğunu sormuş. Çiftçi kızın evi ve ailesinin yeri olarak kendi tarlalarını ve kayalıkların dibi, suların yanı olduğunu söylemiş. Babası tarlasında öyle bir ev olmadığını ve daha önce orada öyle bir kız görmediğini de anlamış. Âşık olduğu kızın ve ailesine sadece çiftçiye gözüktüğünü anlamış. Çiftçinin ailesi oğullarının kafayı yediğini düşünmüş. Oğullarının adı çıkmasın diye kimseye de bir şey diyememiş. Hem oğullarının gönlü olması için hem de oğlunun kafayı yediğini kimse anlamasın diye oğullarının tarif ettiği yere görücü gitmişler. Çiftçinin ailesi öylece oturmuş hiçbir şey görüp duymamış. Çiftçi hem kızla hem de ailesi ile konuşarak düğün tarihî belirlemiş. Aile oğullarının hayalinde olup bittiğini aslında öyle bir durumun olmadığını düşünmüş. Yine de düğün günü kayalıkların dibine gidip kendi aralarında düğün yapmışlar ve gelini getirmişler. Çiftçi yanında artık bir karısı varmış gibi davranmaya başlamış. Ailesi bu durumu oğullarının aklını yitirmesine bağlamışlar. Günler böyle geçerken bir gün çiftçi, benim bir çocuğum olacak bana bir beşik getirin demiş. Ailesi buna da tamam diyerek bir beşik yapıp oğullarının odasına koymuşlar. Oğulları daha fazla delirmesin diye oğullarının her söylediğine inanmış gibi yapan aile günleri bu şekilde geçirirken bir gün boş beşikten gerçekten bir bebek ağlama sesi duymuşlar. O gün anlamışlar ki oğulları gerçekten baba olmuş. Evlendiği kız ise Peri Kızı'ymış. Sadece oğullarına gözüken Peri Kızı gelinleri olmuş. Aile sabah erken saatlerde evden çıkar, akşam gelirlermiş. Peri Kızı herkes gittikten sonra ortaya çıkıp evi temizler, yemekleri yaparmış. Aile geldiğinde ise kaybolurmuş. Bu durumu kabullenen aile, oğulları ve Peri Kızı ile birlikte yaşamaya devam etmişler (K40).

6.2. Fıkra

“Umumiyetle gerçek hayat hadiselerinden hareketle “hisse” kapmayı hedef tutan ve temelinde az-çok nükte, mizah, tenkid ve hiciv unsuru bulunan sözlü, kısa, mensur hikâyelere “fıkra” adı verilir.” (Elçin, 2000, s. 566).

Elmalı yöresinde yapılan derleme çalışmasında yedi tane fıkra kaydedilmiştir.

6.2.1. Bollu tarafı

Elmalı köyünde yaşayan bir kadın hasta olur. İyileşmek için Niğde merkeze hastaneye gider. Muayene sırası kadına gelir. Doktor neyi olduğunu, neresi ağrıdığını sorar. Kadın “Bollu tarafım ağrıyor doktor bey Bollu tarafım.” der. Doktor kadının ne demek istediğini anlamadığı için tekrar sorar. Neren ağrıyor kızım der. Kadın tekrar “Bollu tarafım ağrıyor doktor beyim Bollu tarafım.” der. Doktor “Bollu tarafın neresi kızım sağın mı, solun mu?” diye sorar. “İşte diyorum ya hocam Bollu tarafım ağrıyor diye sen niye anlamıyorsun diyerek doktora kızar.” Sağını solunu bilmeyen kadın, lakabı Bollu olan komşularından tarafın ağrıdığını anlatmak isterken Bollu tarafını anlamayan doktora sinirlenir (K48).

6.2.2. Mahkemelik

Elmalı köyünde iki kişi bir konuda anlaşamaz ve mahkemelik olurlar. Bu iki kişiden biri acelecı yüksek sesle konuşan biridir. Diğerı ise daha sessiz ve kurnazdır. Mahkeme salonuna girerler. Sorular sorulmaya başlanır. Kurnaz olan köylü savcı ve hâkimin kendi aralarında konuşmalarını fırsat bilip acelecı olan köylünün kulağına eğilerek “Senin ananı avradını...” diyerek küfreder. Acelecı de sinirlenip bağırarak “Ben de senin ananı avradını...” diye küfreder. Kurnaz köylünün yaptığını görmeyen hâkim ve savcılar, acelecı köylünün sesini duyar. Acelecı köylü hâkim karşısında suçlu duruma düşer (K40).

6.2.3. Öküzle Valim öküzle

Dönemin Valilerinden biri bir gün halkın içine girip teftişe çıkar. Dağ taş dolaşmaya başlar. Dolaşırken bir çobanla karşılaşır. Karşılaştıkları yerde suyun aktığı bir

göze vardır. Bu gözeden su içmek isteyen Vali etrafında bir kap kaçak arar. Bunu fark eden çoban yan tarafta öküzleri göstererek “Öküzle Valim öküzle.” der. Vali biraz sinirlenerek çobana bakar. “Nasıl öküzleyeyim.” der. Çoban, “Valim burası dağ başı kap kaçak bulamazsın, öküzleyerek iç. Öküzler gibi suya eğil de iç.” der. Çobanın ne demek istediğini anlayan Vali öküzleyerek içer (K40).

6.2.4. Akşam kabak, sabah kabak yenir mi ya Resul Allah bir ayda altmış tabak

Köyün birinde Ramazan ayında iftar davetleri yapılmış. Köye yeni gelen imam da bekâr olunca hem iftar hem de sahur için köylü anlaşıp her gün biri hocayı davet etmek üzere anlaşmışlar. Ramazanın ilk günü davet eden kişi kabak yemeği yapmış. İmam kabak yemeğini iştahla yemiş. İkinci günü sırası gelen köylü birinci günü imamı misafir alan köylüye sormuş. Hoca neyi sever. Akşama ne pişirsem diye sormuş. Birinci gün davet eden komşu “Ben dün akşam kabak yemeği pişirdim. Hoca iştahla yedi. Kabak yemeğini çok sever.” demiş. İkinci günü sahur ve iftarda yine kabak yemeği pişmiş. Üç, dört, beş... derken sırası gelen köylü bir önceki gün davet eden kişiye sorarak hoca kabak yemeğini seviyor diye kabak pişirmiş. Hocada önüne ne konulduysa yemiş. Ramazan ayının sonlarına doğru bir gün hoca minareye çıkmış. Başlamış söylemeye “Akşam kabak, sabah kabak olur mu ya Resul Allah bir ayda altmış tabak?” diye tekrar etmiş. Bunu duyan köylüler mesajı almış o günden itibaren köylüler imama kabak pişirmeyi bırakmışlar (K48).

6.2.5. Avşar Karısı’nın Çerkez Beyi’ne ağıdı

Zamanın birinde Çerkez ve Avşarların birlikte yaşadığı bir köy varmış. Çerkezlerde bir cenaze olduğunda matemle götürüp ölülerini defnederlermiş. Ağıt yakmaz, sakın bir şekilde giderlermiş. Avşarlar ise cenazelerine saya saya güzel ağıtlar yakarlarmış. Günün birinde bir Çerkez Bey’i ölmüş. Cenaze yakınları düşünüp taşınmış. Bizim cenazemiz garip gidiyor, Şuradan bir Avşar Karısı çağıralım da ölümüz muradını alsın deyip bir Avşar Karısı çağırmışlar. Bacım bu cenaze bizim beyimizin cenazesi biz ağıt yakmayı bilmeyiz. Cenazemiz garip gitmesin. Bir ağıt yak demişler. Avşar Karısı da elini kulağına vermiş.

Ne diyeyim de ağlayayım

Ölü bizim olmayınca

Çerkezler de bey mi tükenir?

Kırkı birden ölmeyince, diyerek ağıt yakmış (K1).

6.2.6. Define ararken kızdan da olduk

Elmalı köyünde üç arkadaş define aramak isterler. Bunun için duydukları bir öneri üzerine Kayseri'ye bir horoza muska yapmaya giderler. Hoca muskayı yazar. Horozun boynuna muskayı takarak “Horoza araziye salın eğer horoz hem öter hem de kanat çırparsa orada define vardır. Eğer sadece kanat çırparsa orada define vardır ama başkası almıştır.” der. Üç arkadaş muska yazılan horozu alıp köye dönerler. Köylünün dikkatini çekmemek için de defineyi gece aramaya karar verirler. Define olduğu düşünülen araziye gece yarısı horozu koyarlar. Horoz önde bizim üç arkadaş arkada başlarlar araziye dolaşmaya. Biraz zaman geçtikten sonra horoz kanat çırpmaya başlar ama ötmez. Üç arkadaş heyecanla ötsene horoz ötsene diye söylenirler. Horoz ötmez. Üç arkadaş hocanın sadece kanat çırparsa orada olan definenin alındığını söylemesine rağmen bir umut deyip başlarlar kazmaya. Kazdıkça koca koca kayalar çıkan tepede definenin yerini bulurlar ama hocanın söylediği gibi define buldukları yerden alınmıştır. Bu sırada sabah saatlerine yaklaşırlar. O sırada tarlasına giden bir adam kağı ile yola çıkar. Tepedeki ışığı fark eder. Kağısını yola bırakarak ışığa doğru tepeye çıkmaya başlar. O sırada kazı esnasında çıkan kayalardan biri tepeden aşağı yuvarlanmaya başlar. Ortalık hâlâ karanlık olduğu için de ışığa doğru çıkan adam bunu fark etmez. Yuvarlanan kaya adamın çok yakınından geçer ve adama kuvvetli bir şekilde rüzgâr çarpar. Adam görünmeyen varlıklar tarafından çarpıldığını düşünüp “Anam öldüm! Anam öldüm!” diye bağırarak köye doğru koşar. Bizim üç arkadaş da kazdıkları yeri kapatıp köye dönerler. Üç arkadaştan biri ışığa doğru yürüyüp çarpıldım zanneden adama dünürücü olur. Aralarında anlaşılan iki dünür, ağız tadı yemek için bir araya gelirler. Koyu bir sohbet başlar. Laf lafı açar. Konu “sırı” denen görünmeyen varlıklara gelir. Kağı ile tarlaya giderken ışığa doğru yürüdüğünü o sırada görünmeyen bir varlık tarafından çarpıldığından bahseder. “Öyle çok korktum ki korkumdan altıma yaptım. Bir daha ıssız yerlere tek başıma gitmeye tövbe ettim.” der. Bunun üzerine karşısındaki dünürü gülerken “Allah iyiliğini versin dünür. Define arıyorduk, görünmeyen varlıklar, sırı zannettiğin bizdik.” der. Bunun üzerine çok sinirlenen adam defineciyi evden kovar. Kızını da vermekten vazgeçer (K40).

6.2.7. Sepetçi

Yarhisar köyü eski yerleşim alanlarında kaya düşmeleri sonucu köy halkı evlerinin bulunduğu yerleri bırakıp güvenli bölgelere geçmeleri gerekmektedir. Durumu yerinde görmek isteyen Vali köye gelecektir. Vali'nin geleceği Yarhisar köyüne ve civar köylere duyurulur. Kaya düşmeleri sonucu evi zarar gören Yarhisar köyünün ileri gelenleri Vali'den yardım isterler. Bizim yeni ev yaptıracak durumumuz yok. İşimiz gücümüz yok valim diye ağlamaya başlarlar. Vali de der ki oturup işimiz gücümüz yok diye ağlamanın lüzumu yok. Alın elinize sepet örün, satın der. Aslında Vali'nin kendisi sepetçiymiş. Sanatını satmak için Yarhisar köylülerine söyler. Vali köyden gittikten sonra herkes evine döner. Yarhisar ile birlikte diğer köylerden gelen kişilerde köylülerine dönerler. Şıhlar, Aytamas gibi civar köylerden gidenler köylülerine dönünce köylüler sorarlar. Vali, Yarhisarlılara ne dedi derler. Onlarda sepet örün, sepetçi dedi diyerek konuyu anlatırlar. O günden sonra nerelisin diye sorduklarında Yarhisarlı denen kişilere “Sepetçi misin?” diye takılmaya başlanır (K10).

6.3. Efsane

Efsane; anlatıcı tarafından gerçek olayların anlatıldığı şuurlu bir şekilde iddia edilen duygusal anlatımla ifade edilen, dinleyicilere bu olayın nasıl olduğunu düşündüren, gerçek olup olmadığını merak ettiren, gerçekten haberdar olmayı isteyen, nesilden nesle aktarılan sözlü olarak aktarılan ve ayırıcı nitelikli bir biçime sahip olan türdür (Oğuz vd, 2021:305). Araştırma alanımızda efsane örneğine dair üçü Batık Şehir Göremsen varyantları olmak üzere toplamda dört örnek kaydedilmiştir.

6.3.1. Batık Şehir Göremsen varyant 1

Elmalı köyünde Göremsen mevkinde bulunan tepe yıllar önce Müslüman bir kavmin yaşadığı şehir olarak bilinir. Burada yaşayan kavim zengin bir kavimdir. Bir gün Allah bu kavmi sınamak ister. Bu şehre bir dilenci gönderir. Halk tarafından Hızır olarak bilinen bu dilenci kapı kapı dolaşır ve her evden bir şeyler ister. Kapılar bir bir kapanır. Gitmediği son bir ev kalmıştır. O evin de kapısını çalar. İçerden bir kadın çağırır. “Buyurun gelin.” der. Dilenci girer. Kadın o sırada kucağındaki bebeği emziriyordu. Beşiği üzerine kapatır. Dilenci Allah rızası için yiyecek bir şeyler istediğini söyler.

Yanındaki tabağı göstererek “Al bu tabağın içindeki kavurgadan başka yiyecek hiçbir şeyim yok.” der. Bunun üzerine dilenci “Bebeğini al. Arkana bakmadan beni takip et.” der. Kadın bebeğini alır ve dilencinin arkasından yürümeye başlar. Epeyce yürüdükten sonra merak eder ve dönüp şehrine bakmak ister. Dönüp baktığında şehrinin yerinde kocaman bir toz bulutu görür. Şehrinde taş taş üstünde kalmamış virane olmuştur. O şehirden kurtulan kadının çocukları olur ve yedi köye dağılır. Göremsen şehrinden sağ çıkan bu kıza da Göremsen kızı derler. Günümüzde de Göremsen kızının soyunun devam ettiği söylenir (K32).

6.3.2. Batık Şehir Göremsen varyant 2

Göremsen dediğimiz yerde eskilerden Müslüman bir halk yaşamış. Oraya Göremsen şehri derlermiş. Bir gün buraya sarici (dilenci) kılığında Hızır gelmiş. Koca şehri dolanmış. Hiç kimse yiyecek bir şey vermemiş. Son gittiği kapıda yeni doğum yapan bir gelin varmış. “Benim şu tabakta kavurgam var. Al ye karnını doyur.” demiş. Hızır kadına “Çocuğunu da al arkandan gel. Arkana ne olursa olsun bakma.” demiş. Bunun üstüne gelin dediğini yapmış şehirden çıkıp uzaklaştıktan sonra benim şehrim ne oldu diye bakmış. Bir bakmış ki şehrinin yerinde yeller esiyor. Şehrinin sanki altı ile üstü yer değiştirmiş, dümdüz olmuş. Bu şehirden sağ çıkan kız İstanbul’a yerleşmiş. Orada soyu sopo çoğalıp gitmiş (K25).

6.3.3. Batık Şehir Göremsen varyant 3

Göremsen şehrine Allahutaala sevdiği kullarından Hızır Aleyhisselam olduğu düşünülen zatı göndermiş. Dilenci kılığında koca şehri dolaşan bu zat bir gelin görmüş. Koca şehri dolaştım hiç kimse ekmek vermedi demiş. Kucağında yeni doğan bebeği olan gelin, “Şurada yeni suladığım yufka ekmek var. Al karnını doyur demiş.” Dilenci kılığında bulunan bu zat “Bebeğini de al arkana bakmadan beni takip et demiş.” Bunun üzerine gelin bu zatın arkasından gidip epey ilerledikten sonra benim şehrim ne oldu deyip arkasına dönüp bakmış. Toz bulutları içinde kalan şehri yıkıntı içindeymiş. Arkasını dönüp baktığı yerde taşa dönüşmüş (K21, K48).

6.3.4. Keçi Kalesi/Elmalı Kalesi

Eski zamanlarda farklı şehirlerden aşiretler Konya/ Çayan, Nevşehir gibi yerlerden gelerek yerleşmek için yer aramaya başlamışlar. Şimdi ki Elmalı köyü yerleşim alanı iki dere yatağının ortasında yeşillik, ormanlık olan bu alana yerleşip burada çoğalmaya başlamışlar. Şimdi Keçi Kalesi diye adlandırılan dağın tepesine zengin bir gayrimüslim köleleri, hizmetkârları ile yerleşmiş. Burada yerleşen Türk / Müslüman aşiretler aralarında istişare etmişler. Bu gayrimüslimi nasıl buradan yollarız diye düşünmüşler. İçlerinden birinin aklına bir fikir gelmiş. “Biz sayıca az kişiyiz. Bu adamda zengin ve adamları var. Savaşarak yenemeyiz. Ormanlık alanda bir sürü dağ keçisi var. Bu dağ keçilerine karanlık basınca boynuzlarına bezir çırası yakıp bağlayalım. Keçileri Türk ordusu zannedip kaçınsınlar.” demiş. Bulunulan koşullarda en uygun kararın bu olduğuna inan halk bir gün önceden dağın tepesinde bulunan gayrimüslime şaye (haber) bırakmışlar. “Türk ordusu gelip sizi buradan atacak.” demişler. Bir gün sonra toplayabildikleri tüm dağ keçilerini toplayıp bezir çırası ya da aydınlatmaya yarayan bir aracı yakıp dağ keçilerinin boynuzlarına takmışlar. Ormanlık alandan dağın tepesine doğru keçileri karanlıkta salmışlar. Bunu gören gayrimüslim gelenlerin Türk ordusu olduğunu düşünerek kaçmış. O günden sonra bölgenin kurtulmasına vesile olan keçilerin adı ve dağın tepesinde bulunan kale surları ile anılan bu dağ, bölge halkı tarafından “Keçi Kalesi” olarak anılmış. (K21, K22).

6.4. Diğer Anlatılar

Elmalı yöresinde diğer anlatılar başlığı adı altında dört anlatı kaydedilmiştir.

6.4.1. Hacı Yahya Camii ve Yahya Efendi

Elmalı köyünde eğitim görmek için köyünden kaçan Yahya Efendi İstanbul’da amcasından yardım ister. Medrese eğitimi aldıktan sonra iyi bir müderris olan Yahya Efendi İstanbul’da bir cami de ezan okur. Sesi öyle etkileyicidir ki Sultan II. Abdülhamit’in dikkatini çeker. Padişah ezan okuyan kişinin kim olduğunu sorar ve Hacı Yahya Efendi olduğunu öğrenir. Bu şekilde sarayda harem ağalarıyla ve Padişahla iletişime geçer ve güvenlerini kazanır. II. Abdülhamit’in halasının hayırda kullanmak istediği parası vardır. Yahya Efendi’ye güvendiği için bu durumu ona danışır. Yahya

Efendi kendi köyünden bahsederek yıkılmak üzere olan bir cami olduğundan ve bir camiye ihtiyaçları olduğundan bahseder. Padişah halasının Yahya Efendi'ye güveni tam olduğu için parayı hiç düşünmeden teslim eder. Yahya Efendi Beşiktaş'ta bulunan bir caminin planını çizdirerek aynı camiyi yaptırmak üzere müderris olarak atandığı köyüne gelerek cami inşaatına başlar. Yakın köylerden Sulucova köyünde bulunan nam yapmış Rum ustaları getirir. Sağlam olması için en sağlam taşları getirtir. Çeşitli zorluklarla başlayan cami inşaatında aksilikler olur. Caminin minaresi üç kez yapılmasına karşın çöker. Hacı Yahya Efendi suçu kendinde arar. Kendisinin bir hatası veya günahı olduğu bu yüzden minarenin çöktüğünü düşünür. Bunun üzerine Rum ustalar taşın yapısından dolayı olduğunu, gerekli olan ve civarda benzeri olmayan taşın Şıhlar köyünde olduğunu ifade ederek Şıhlardaki taşla cami yeniden inşa edilir. Çökmemesi için bu taşların arasına kavak ağacından odun parçaları yerleştirilir. Kavak ağacının da böcekler tarafından yenilmemesi için de kükürt atılır. Kurşun dökülerek dayanıklı olması sağlanan minare inşaatı bitirilir. Cami inşası yokluk, işçi ve erzak sıkıntıları nedeniyle dokuz yıl sürer. Zorluklarla tamamlanan cami de birçok hoca yetişip civar köylere giderek hizmet eder. Bu cami öyle ünlenir ki Elmalı köyünü güzergâh olarak kullanan yolcular, bu camide bir sureyi okuyabilmek için bir hafta çalışıp öyle okumaya cesaret ederler. Bu camide imamlık yapabilen hocaların Türkiye'nin en büyük ve ünlü camilerinde imamlık yapabileceği söylenir (K1, K54).

6.4.1. Söyleme bereketi kaçır

Elmalı köyünde halk arasında temiz kalpliliği ile tanınan bir kadın vardır. Nazar değen çocukları anneleri gece gündüz demeden bu kadına getirip okuturlar hatta kalplerini bu kadına bağladıkları zaman, nazarın geçeceğine tam inandıklarından kadının bahçe kapısına girdikleri anda çocuklar ağlamayı bırakıp sakinleşirler. Ramazan ayı ile birlikte üç aylar olarak bilinen Recep ve Şaban aylarını da oruçlu geçiren bu kadın, temiz kalpli olarak bilinir. Herkes için güzel duygular besleyen bu kadın bir gün evinde bulunan bir tencere sütü, süt makinasında çekip sütünü ve yağını ayırmak için makinanın kolunu çevirmeye başlar. Bir tencere sütü çekmeye başlamasına rağmen makinanın kolunu çevirdikçe yağ gelmeye devam eder. İki, üç, dört tencere yağ derken toplamda on tencere yağ çıkar. Makinadan çıkan yağları pişirir. Mayalamak için yağların sıcaklığının çıkmasını beklerken komşusuna gider. Komşusuna bir tencere süttten nasıl on tencere yağ çıktığını anlatır. Komşusu “Keşke bana söylemeseydin komşu. O yağlar senin evinin bereketi,

böyle şeyleri söyleme bereketi kaçır.” diye tembihler. Kadın eve gelir yağları mayalamak için odaya girdiğinde bütün tencerelerin içinin boş olduğunu görür. O an anlar ki kendisine verilen nimeti dillendirdiği için bereketi kaçırmıştır (K33).

6.4.3. Karayılan

Elmalı köyünde “Hallavelli” lakaplı herkes tarafından bilinen, dini konularda akıl danışılan Elmalı köyü dışında civar köy ve hatta illerde de bilinen bir adam vardır. O dönemde geçiş güzergâhlarından biri olan Şıhlar köyünde de mola veren kişiler Hallavelli olarak tanınan kişinin evinde istirahat eder, hayvanlarını yemini samanını ve kendi ihtiyaçlarını oradan karşılarlar. Âdeta gönüllü kervansaray görevini üstlenen bu evin hayvanların samanının bulunduğu samanlık bölümünde kara bir yılan vardır. Bu yılanı ev sahipleri görür, bilir ama yılanı dokunmazlar. O evdeki hayvanlara yetecek kadar saman alabilecek bu alandan gelen misafirlerin atları, eşekleri de beslenmesine rağmen bu samanlıkta hiçbir zaman saman bitmez. Bir gün samanlığa giren biri yılanı görünce korkar. O an yılanın zarar vereceği düşüncesine kapılarak yılanı öldürür. O günden sonra hiç boş kalmayan samanlık artık hayvanları yemledikçe bitmeye başlar. Anlaşılır ki o yılan, samanlığın bereketidir (K52).

6.4.4. Ekmeğin bereketi yılan

Elmalı köyü ve çevresinde yaz ve kış ayları için ilkbahar ve sonbahar aylarında yufka ekmekler yapılır. Kalabalık aileler daha çok yapar. Üst üste koyularak sıralanan yaklaşık bir insan boyuna yaklaşan her bir sıraya direk denir. Yufka ekmekler serin ve kuru bir odada muhafaza edilir. Eski dönemlerde birkaç ailenin ortak kullandığı yufka ekmeklerini muhafaza ettikleri bir oda vardır. Her gün ihtiyaçları kadar yufka ekmeği sular (Ekmek ıslamak). Yumuşak hale geldiğinde toplayıp evlerine götürürler. Ortak kullanılan bu oda da ekmeklerin yanında bir yılan vardır. Ekmeğini koyan aileler bu yılanı görürler ama dokunmazlar. Bu odada yanında yılan olan ekmek direğindeki ekmekler zaman içinde azalsa da hiç bitmez. Diğer ekmek direkleri biter. Bir gün bu odadaki yılanı öldürürler. O yılanın yanında beklediği ekmek direğindeki ekmek de diğer ekmek direkleri gibi biter. Yılan o ekmek direğindeki ailenin bereketidir. Yılanın ölmesiyle birlikte bereketi de bitmiştir (K33).

6.5. Memorat

Memorat; insanların kişisel olarak deneyimledikleri ve bu deneyimlerin dikkate değer ve unutulmaz olarak muhakeme ettikleri ve bunları nasıl tecrübe ettiklerini tasarladıkları anlatılar olarak tanımlanır. Memoratlar gelenek içerisinde efsane olasılığı taşıyan kişisel olayların anlatıldığı anlatımlardır (Hallaç, 2017, s. 13). Araştırma alanımızda memorat türüne dair bir örnek kaydedilmiştir.

6.5.1. Kul sıkışmayınca Hızır yetişmezmiş

Elmalı köyünde evlenen genç çift maddi durumları el vermediği için kadının anne ve babasının yanında, aynı evde yaşamaya başlarlar. Bu genç çiftin bir erkek çocuğu olur. Oğulları bir aylıkken henüz kırkı çıkmadan aynı evde kaldıkları aileleri artık ayrı bir eve çıkmaları gerektiğini söyler. Bunun üzerine genç çift bir aylık bebekleri ile birlikte erkeğin ailesinin yanına taşınır. Bu ev değişikliği ile birlikte bebek de huzursuzluk, ağlama başlar. Sabah saatlerinde daha sakin olan bebek akşam olduğunda başlar ağlamaya sabaha kadar devam eder. Ağlamaktan bebek fıtık olur. Ağlayan bebeğe ne yapsalar da derdine çare bulamazlar. Anne ve babası çaresiz kalır. Bebek dokuz aylık olmasına rağmen ağlaması devam etmekle birlikte dokuz aylık bebeğin yapması gereken hiçbir gelişim özelliğini de tam olarak tamamlayamaz. Çocuğun babası bir gün namazdan sonra ellerini açar ve dua eder. Çocuğun dokuz aylık olmasına rağmen bir türlü gelişemediğini, ağlamasına çare bulamadıklarını dile getirir. Allah'tan iki iyiliğin birini vermesini ister. Ya bu çocuğun şifa bulup iyileşmesi ya da canını alıp bu çocuğun acılarının son bulmasını ister. Aradan iki ya da üç saat geçer. Bir köşede otururken yanında bir adam belirir “Niye bu kadar düşüncelisin?” diye sorar. Genç baba, oğlunun durumunu anlatır. “Çaresiz kaldım ve elinden gelen bir şey yok.” diye söyler. Bu yabancı adam, genç babaya öğleden sonra köyde birinin öleceği haberini vererek “Cenaze yıkanırken hanımın gitsin, cenaze yıkanan sudan alsın. Hiç kimse ile konuşmadan ve arkasına bakmadan cenazeden aldığı su ile çocuğu yıkasın.” diye yapması gerekenleri söyler. Kullandığı bu suyu bir kaba alıp yine kimse ile konuşmadan ve arkasına bakmadan dereye götürüp dökmesini söyler. Bunu uygularsa biiznillah çocuğun iyileşeceğini söyler. Genç baba, “Allah razı olsun bir şey ikram edeyim.” diyerek arkasından yiyecek bir şeyler alır, adama doğru döndüğünde adamın saniyeler içinde yok olduğunu görür. Hiç tanımadığı bu adamın Allah tarafından gönderilen Hızır olduğunu düşünüp adamın

söylediklerini uygulamaya karar verir. O gün gerçekten de öğleden sonra köyde bir cenaze olur. Adamın karısı söylenenleri yapar. O günden sonra hasta çocuk git gide iyileşir. Eee ne demişler kul sıkışmayınca Hızır yetişmezmiş (K54).

6.6. Mânî

Anonim Halk Edebiyatı ürünlerinden biri de mânidir. Yaygın olarak kullanılan bu tür tarlalarda, düğünlerde, kadın topluluklarında ya da iş yerleri gibi yerlerde genellikle söylenen mâniler dört mısralık ve hecenin yedi veya sekizli hece ölçüsü ile oluşan manzumelerdir. Dört mısralık çok ya da az hece ve mısralarla söylenen mâniler vardır (Elçin, 2016, s. 281).

Her konuda söylenebilen mâniler hemen her konuda geniş kitlelerce söylenir. İnsan hayatının hemen her saha ve evresi ile ilgili mâniler vardır. Mânilerde genellikle kullanılan konular: aşk, ayrılık, sevgi, sitem ve gurbettir. Bunlar dışında askerlik, gelin kaynana arası çekişme, hayvanlar, bitkiler, meslekler, dini ve millî bayramlar, nazarla ilgili mâniler vardır (Oğuz vd., 2021, s. 227-228).

Elmalı ve çevresinde genellikle sevda, dünyanın geçiciliği, günlük konuşmalar konularında mâniler derlenmiş olup aşağıda örnekleriyle verilmiştir.

6.6.1. Sevda konulu mâniler

Ata vurdum yuları
İstanbul kuyuları
Helal olsun sevdiğim
Askerlik uykuları (K22).

Atlı geliyor atlı
Altında kilim katlı
Anam babam neymiş
Elin oğlu baldan tatlı (K16).

İndim dereye durdum
Yedi güvercin vurdum
Yedisinin içinde

Aradım yâri bulamadım (K16).

Çaya inesim geldi
Çadır kurasım geldi
Elin oğlu neyim olur.
İşte göresim geldi (K16)

Patlıcana su saldım
Dibine vardı sandım
Arabalar gelince
Sevdiğim geldi sandım (K16, K65).

Yük altında bulgurum
Oğlan sana vurgunum
Çek elini elimden de
Keser dövdüm yorgunum (K16)

Güvercinim süt beyaz
Yine geldi bahar yaz
Kurban olduğum Allah'ım
Sevdiğini sevene yaz (K16).

Elim bir işe ermez
Elim başka el görmez
Seni sevdim seveli
Gözüme uyku girmez (K60).

Ayrılık ateştedir of
Nazlı Yârden heç haber yok
Benim derdim dağlardan çok
Ben Nasıl yanmayayım dağlar (K60).

6.6.2. Dünyanın geçiciliğini konu alan mâniler

Hoşaf vurdum pişecek
Herkes bunu içecek
Bu dünya fani dünya
Herkes konup gidecek (K19).

Çömleğimin yüzü kara
Kaynadıkça gelir yüze
Bir insan kocadıkça
Gelir yola (K19).

6.6.3. Günlük konuşmalarda mâniler

Don dikinirik benek benek
Yaylaya çıkarık iki inek
Çayırı biçer, çayını içerik
Gör göçerik (K16).

Motor aldım tekeri yok
Şekure'nin sitili yok
İbiş Ali pıskıramaz
Göğ Talip Ilıcak'ın elmasını ısırılmaz (K16).

Ak dutlar kara dutlar
Dutlar dibinde çatlar
Yârim askerlik ediyor
Gölge edin bulutlar (K18).

Adana'yı ne muntazam yapmışlar
Kirecine ne kumundan katmışlar
Ölümünen ayrılığı dartmışlar
Elli gram fazla geldi ayrılık (K60).

Kamyon gelir hırlayarak
Aletleri parlayarak
Açın şu pencereyi de
Top kekilini sallayarak(K16).

Meşelerde meşelerde
İlaç dolu şişelerde
Gayri gelmen babam
Yattığın köşelerde (K16).

Sakallı amca ne işe yarar
Durmadan oturur sakalı tarar
Parayla gizli gizli şahitlik arar
Vaktin tamam olup gebersen olmaz mı (K60).

On iki sözümün birisi sayı
Satın alır arpayı, besler altı ayı
Şeker veresiye kaynatır çayı
Tarhana çorbası içsen olmaz mı (K60).

6.6.4. Diğer kalıp sözler

Mâniler dışında yörede mâni olarak bilinen ancak şekil özelliği açısından dört mısradan az mısra ile söylenen bazı kalıp sözler vardır. Kaydedilen bu sözler aşağıda örnek olarak verilmiştir.

Çalılar çiçek açtı
Eşek küreği görünce
Ürktü kaçtı (K16).

Şu dağın etekleri
Navşur keklikleri
Kapanmıyor hasret çiçekleri (K18).

Askerin bayrağını kuma diktiler
Benim yârımı de küçükten asker ettiler (K18).

Oturduğu ahır sekisi
Çağırdığı İstanbul türküsü (K16).

Çorba pişirdim üründen
Başımı alamam torundan (K16).

Saçlarını ben örmedim
Ömrümde böyle çocuk görmedim (K16).

Meşenin külüne bak
Koca herifin dölüne bak (K16).

Samanlık saray olsa
Avratlık kolay olsa (K48).

Samanlıklar saray oldu
Gelinlikler kolay oldu (K16).
Dağlarda olur üzerlik
Allah hep mi sana verdi güzellik (K16).

6.7. Ağıt

“Ağıt, insanların kıymet verdikleri herhangi bir şeylerini kaybetmeleri karşısında duygularını düzenli sözlerle ifade etmeleridir.” (Kalafat, 2008, s. 331). Ağıtlar konu olarak, ölüm, hasret, mutsuzluk, doğal afetlerin verdiği eziyetler, acı gibi konuları işler. Ağıtlar durum ve konularına göre şu şekilde sıralanır. İnsanlar için yakılan ağıtlar, gelin ağıtları, asker uğurlama ağıtları, hayvanlar için yakılan ağıtlar, sosyal olaylar üzerine yakılan ağıtlar, afet ve felâket ağıtları olarak sıralanır (Oğuz vd., 2021, s. 235). Elmalı yöresinde derlediğimiz bazı ağıt örnekleri şunlardır:

6.7.1. Ölen nişanlının ardından yakılan ağıt

Çalılar çiçek açmış da
Yollar götürmez demiş
Dağlar diken olmuş da
Kervan oturmaz demiş
Söylemen densiz eller söylemen
Bu gelin de gayrı
Gahir götürmez (K64).

Gökte uçan teyyare
Nere gidiyon nere
Biniversem üstüne
Beni götürün mü
Yârin olduğu yere (K64).

Odasına girdim odası ıssız
Güğümüne baktım da
Güğümü susuz
Söylemen de densiz eller söylemen
Bu gelin de artık öksüz (K64).

6.7.2. Ölen eş için yakılan ağıt

Yağmur yağar yavuz olur
Yalangısı tavuz olur
Ağlansana yavrularım
Bu gidende neniz olur (K46).

6.7.3. Genç yaşta vefat eden oğul ve geride kalan gelini ve torunu için yakılan ağıt

Kemerlerde çiçekler böyer mi Ayşanam
Memesiz çocuklarda böyer mi Ayşanam
Babasız yavrularda böyer mi Ayşanam (K46).

Gorvellerde goyun guzu gderim
Byleymiş de anam benim kaderim
Gtmem yre goyun gtmem
Gtsem de ardına gitmem
Aylar değil yıllar geçse de kuzularım
Ben sizleri unutmam (K77).

Dağlar seni de delik delik delerim
Koyun olur da sen de kuzularım
Ben de size melerim (K77).

Ankara'da yemişler yavrum taze meyveyı
Boşa innemiş de yalan dnyayı
Kahvenin içinde bir saatte sildirmişler knyeyi (K77).

Karlı dağlarda da kar kalmamış
Yastığında da tel kalmamış
Seni de ananın yanına gmyoh amma
Yanında da yer kalmamış (K77).

Ekin ekdim evlek evlek
Evleğine konu karaleylek
Yazı beraber geçirdik amma
Gze ayırdı felek (K77).

6.7.4. Annesi vefat eden gelinlerin dğnlerindeki ağıtlar

Eğilin kayalar da eğilin
Ustalar kırsın
tşn turnalar da
Avcılar vursun
Usul vurun davulcular da davulunuzu
Kara yerde anam duymasın (K22).

Çayırımız çimsiz olsun
Saçlarımız simsiz olsun
Çağırın gelin anamı da
Samenimin önüne dursun (K16).

Damınızda ot muydum
Evinizde yük müydüm
Bir ay daha dursaydım
Ekmeğinizi hep mi yerdim (K16).

6.7.5. Ölüm döşeginde bir annenin çocuklarına ve eşine yaktığı ağıt

Has bahçenin gülüyüm
Ben Allah'ın kuluyum
Bülbül olur öterim
Kuş olur uçarım
Yusuf hakkını helal et
Altı çocuğum sana emanet (K48).

6.7.6. Elmalı köyünün ilk şoförü Man marka bir aracın altında kalıp vefat etmesi üzerine yazılan bir ağıt

Adım Hakkı'dır soyadım Durak
Kardeşim Ali Osman Man'a iyi bak
Gelemem kardeşim yolum pek ırak
Hasret mahşere kaldı kardeşim

Aksaray'da duydum yatsı ezanı
Taşpınar'da gördüm dünya güzeli
Koçhisar'da devirdim Man dizeli
Aman Allah buna can mı dayanır

Vilayetim Niğde, köyüm Şıhlar'dır

Ahirette kardeşlerim kırklardır
Man altında kaldım beni kurtarın
Allah sabır versin, ana babaya

Seherinen kefenimi biçtiler
Gün doğmadan kabirini deştiler
Beş yavrunun rızkını da kestiler
Aman Allah sen yardım eyle sen bana

Cenazemi kolanya ile yudu yâr
Kabirme çiçekleri koydu yâr
Eşsiz yollara ağaçtan ata
Bindirip gelmez yere saldı yar

Jandarmadan cenazemi aldılar
Ana baba hep yanıma geldiler
Öldüğümü cümle âleme bildirdiler
Aman Allah buna can mı dayanır

Yağmur yağdı her tarafı sel aldı
Şoför Hakkı vilayete nam saldı
Yeşil boyalı evler kimlere kaldı
...

Altı kardeşlik yoktur bir bacı
Görülmemiş Allah'ım böyle büyük acı
Allah'ım nasıl kıydın Hakkı'ya
Selam olsun Zeynep Hanım'a

Adımı sorarsan Şoför Hakkı'dır
Herkesin yanında dilim tatlıdır
Altmış üç yılında adım da battı
Ya ha yalan dünya yalan olasın
Sebebim Man dizel sizlere kalsın

Bildim birini Nuh Aleyhisselam
Şoför arkadaşların hepsine selam
İnanmayın arkadaşlar, bu dünya yalan
Ya ha yalan dünya yalan olasin
Sevgili kardeşlerim Man size kalsın

Adana'dan portakalı doldurdum,
Koçhisar'da gül benzimi soldurdum
Künyemi de trafiğe bildirdim.
Arkadaşlar gelin Man'ı kaldırın
Üzerinden portakalları indirin

Gece geçtim Aksaray'ın özünü
Gitme dedi kardeşim tutmadım sözünü
Koçhisar'da yumdum iki gözümü
Hasret mahşere kaldı kardeşim
Beni unutmayın kardeşlerim

Adana'dan Ankara'ya giderim
Uyumuşum yoktur benim haberim
Man altında kaldım feryat ederim
Aman Allah yok mudur bir çare

Yağmur yağdı her taraf yaş oldu
Şoför Hakkı hepsine baş oldu
Gelin şimdi kime eş oldu
Allah yardım eyle ana babaya
Duyanlar ağlasın şoför Hakkı'ya

Man dizel Adana'dan yürüdü
Kara bulut her tarafı bürüdü
Ezdi beni yerden yere sürüdü
Aman Allah buna can mı dayanır

Koçhisar'da soyadımı sildiler
Birer birer ifademi aldılar
Künyemi de trafiğe verdiler
Cesedimi Man ile getirdiler
Aman Allah buna can mı dayanır

Man dizelim Almanya'nın yapısı
Bir bina yaptırdım sekiz kapısı
Sarışın saçlı, kıvrırcık köklü
Allah sabır versin ana babaya
Duyanlar ağlasın Şoför Hakkı'ya

Bir arabam var Man dizel
İstanbul- Ankara- Niğde gezer
Alnıma yazılmış önceden ecel
Ya ha yalan dünya yalan olasin
Beş tane yavrum yetim kalasin.

Ne ettin Allah'ım Hakkı'yı ne ettin
Altmış üç yılında yazı kış ettin
Koçhisar yolunda ezdin kul ettin
Aman Allah buna can mı dayanır
Hakkı ölmüş deseler kim inanır

Uyumuş şoförüm Man çıktı taş a
Yazılanlar gelir bu garip baş a
Benden selam olsun altı kardeş e
Gelin kardeşlerim beni götürün
Bir gecede hanemde yatırın

Mezarımı yol üstüne kazsınlar
Tarihîni başucuma yazsınlar
Kanlı gömleklerimi yıkayıp da

Ahirete salsınlar (K46).

6.7.7. Şoför Hakkı için yakılan ikinci ağıt

Adına Hakkı derler soyadı Durak
Şıhlar köyünde bir babayiğit olacak
İki hayali var inşallah biri olacak
Ne bilirdi ki bu hayaller bir gün yolda solacak

Gerçek oldu hayallerinden biri
Alıverdi koskoca dev gibi Man dizeli
Mesken tuttu şu yaban elleri
Ne bilirdi ki gurbet bir ecel olacak

Şoför Hakkı duramaz yerinde
Koşuyor herkesin yardımına kendi eliyle, diliyle
Bir güzel gördü Kızılören köyünde
Ne bilirdi ki o güzel bir gün kan ağlayacak

İkinci hayali de gerçek oldu
Şıhlar... yuvada beş yavru oldu
Ne bilirdi ki bir gün yetim kalacak
...

Bir şoför aldı yanına adı yoldaş
Ne bilirdi ki
Hepsi bir gün yılan çıkacak

Adana'dan aldı tonlarca portakalı
Koçhisar'da okundu yatsı ezanı
Eyvah dostlar şoför uykuya daldı
Ne bilirdi ki bu uyku bir gün ebedi olacak

Şafak vakti aldılar haberini

Kolanya ile yudular gencecik bedeni
Tabutuna sardılar kanlı gömleğini
Ne bilirdi ki Elmalı bir gün ona ağlayacak (K46).

6.8. Bilmeceler

“Bilmeceler, tabiât unsurları ile bu unsurlara bağlı hâdiseleri; insan, hayvan ve bitki gibi canlıları; eşyayı; akıl, zekâ veya güzellik nev’inden mücerred kavramlarla dinî konu ve motifleri vb. kapalı bir şekilde yakın-uzak münâsebetler ve çağrışımlarla düşünce, muhâkeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir.” (Elçin, 2016, s. 607). Elmalı ve çevresinde derlediğimiz bilmeceler şu şekildedir:

Çaldık, çarptık; kapı ardına attık. Bu nedir?
(Süpürge)

Kapıyı açtı, koyup kaçtı. Bu nedir?
(Gaz)

Ağzı kilitli sandık. Bu nedir?
(Ceviz)

Bilmece bildirmece dil üstünde kaydırmaca.
(Dondurma)

Bilmece bildirmece el üstünde kaydırmaca.
(Sabun)

Pazardan aldım bir tane eve geldim bin tane.
(Nar)

Ben giderim o gider önümden tin tin eder.
(Gölge)

Çocukların gece uyumadan önce birbirlerine sordukları köydeki aileleri tanımaya yönelik bilmeceleer

Beş kız, iki oğlan; bir er, bir avrat. Kimdir?

Eşrefin Hasangil

Dört kız, dört oğlan; bir er, bir avrat. Kimdir?

Hallvellingin Yusufgil

Bir sepette on iki yumurtam var. Altı çıktı kaç yumurta kalır.

(Sepetin altı çıkınca bütün yumurtalar kırılır.)

Kössü (köstebek) toprağı tepmiş. Deliğine ekmeğı basmış. Üzerine de çöğdörmüş (işemiş). Bu ne?

(Köstebek insan, deliğı ağızı, işemesi de su içmek)

Bir horoz varmış. Yolun ortasında durmuş. Sağında samanlık, solunda dere varmış. Horoz nereye yumurtlamaya gider.

(Horoz yumurtlamaz)

Küçücük fıçıcık, içi dolu turşucuk.

(Limon)

7. GELENEKSEL ÇOCUK OYUNLARI

Elmalı ve çevresinde oynanan geleneksel çocuk oyunları şunlardır:

7.1. İp Atlamaca

En az üç kişi ile oynanan bu oyunda iki kişi karşılıklı ipi sallarken diğer bir kişi veya birden fazla kişi sallanan ipte takılmadan atlamaya çalışır. Hep birlikte ona kadar tekerleme ile birlikte sayılır.

Laleli bir içeriye gir
Laleli iki ormandaki tilki
Laleli üç ormandaki güç
Laleli dört dörde eteğini ört
Laleli beş beş kardeş
Laleli altı altınımı çaldı
Laleli yedi yemeğimi yedi
Laleli sekiz seksen sekiz
Laleli dokuz doksan dokuz
Laleli on kırmızı don (K30).

7.2. Komşu Komşu

Genellikle kız çocuklarının karşılıklı konuşma şeklinde oyunlaştırarak söylediği bir tekerlemedir. Tekerleme ile birlikte oyun da biter.

Komşu komşu!
Hu hu!
Oğlun geldi mi?
Geldi geldi.
Ne getirdi?
İnci, boncuk.
Kime, kime?
Sana, bana.
Başka kime?

Kara kediye.

Kara kedi nerde?

Ağaca çıktı.

Ağaç nerde?

Suya düştü.

Su nerde?

İnek içti.

İnek nerde?

Dağa kaçtı.

Dağ nerde?

Yandı, bitti, kül oldu, gitti (K48).

7.3. Kapınızın Önünden Kaç Tavşan Geçti

İki çocuğun karşılıklı soru cevap şeklinde oynadığı tekerlemeli bir oyun çeşididir.

Kapınızın önünden kaç tavşan geçti?

Beş.

Neyle vurdunuz?

Gümüş silahla.

Neyle kestiniz?

Gümüş bıçakla.

Neyle pişirdiniz?

Gümüş tavayla.

Nereye gitti?

Kara kedi yedi.

Kara kedi nerede?

Dala çıktı.

Dal nerde?

Balta kesti.

Balta nerde?

Suya düştü.

Su nerde?

İnek içti.

İnek nerde?

Dağa kaçtı.

Dağ nerde?

Yandı, bitti kül oldu, gitti (K16).

7.4. Fış Fış Kayıkçı

İkişerli gruplar hâlinde çocukların karşı karşıya durmasıyla oyun başlar. Birlikte söylenen tekerleme ile önce karşıdaki çocuğu kendine çeker. Tekerleme bitiminde iter. Sıra karşıdaki çocuğa geçer. Aynı şekilde devam eder.

Fış Fış kayıkçı

Kayıkçının küreği

Hop hop eder yüreği

Akşama fincan böreği (K7).

7.5. Yağ Satarım

En az üç kişi ile oynanan bir oyun olmakla birlikte kalabalık grupların tercih ettiği bir oyundur. Çömelerek oturan çocuklar daire şeklini alır. Elinde bir mendil bulunan çocuk daire etrafında döner. Bu sırada diğer çocuklar tekerlemeyi tekrar eder. Tekerleme bitimiyle bir çocuğun arkasına mendili koyar. Mendili alan çocuk mendili koyan çocuğu daireye oturmadan yakalarsa mendil koyan tekrar ebe olur. Yakalayamazsa kendi ebe olarak devam eder.

Yağ satarım

Bal satarım

Ustam ölmüş

Ben satarım

Ustam kürkü sarıdır

Satsam on beş liradır

Zambak zumbak

Dönde arkana iyi bak (K30, K47).

7.6. Portakalı Soydum

Bu tekerleme genellikle çocukların grup halinde oynadıkları oyunlarda grupları oluşturmak için söylenir.

Portakalı soydum
Başucuma koydum
Ben bir yalan uydurdum
Duma duma dum
Kırmızı mum
Dolapta pekmez
Yala yala bitmez
Ayşecik cik cik cik
Fatmacık cık cık cık
Sen bu oyundan çık
Pis çocuk (K47).

7.7. Oya

Oyun başlangıçlarında ebe seçmek için söylenen tekerlemelerdendir.

O o o o Oya
Oya gitti maça
Maç bileti kaça
Biletçi amca
Beş
Bir, iki, üç, dört, beş (K7).

7.8. Üşüdüm Üşüdüm

Grup oyunlarında grup belirlemek ve ebe seçmek için söylenen tekerlemelerdendir.

Üşüdüm üşüdüm
Daldan armut düşürdüm
Armudumu yediler
Bana cüce dediler

Cücelikten çıktım
Ablama koştum
Ablam pılav pişirmiş
İçine sıçan düşürmüş
Al çık bal çık
Sen bu oyundan çık (K56).

7.9. İğne Battı

Oyun başlangıcında kullanılan tekerlemelerdendir.

O o o o o
İğne battı
Canımı yaktı
Tombul kuş
Arabaya koş
Arabanın tekeri
İstanbul'un şekeri
Hop hop altın top
Bundan başka oyun yok (K24).

7.10. Piti Piti

Genellikle grup oyunlarında grup belirlemek için kullanılır.

O o o piti piti
Karamela sepeti
Terazi lastik jimnastik
Biz size geldik bitlendik
Hamama geldik temizlendik
Baylar bayanlar
Merdivenden kayanlar (K74).

7.11. A/B Grubu

Büyük grup oyunlarda grupları belirlemek için sayısmaca olarak söylenen kısa tekerlemedir.

A grubundan olanlar

Çıksın bey ve bayanlar

B grubundan olanlar

Çıksın bey ve bayanlar (K7).

7.12. Arap Kızı

İki kız çocuğunun el ele tutuşup ellerini sallamaları ile oynanır.

Yağmur yağıyor

Seller akıyor

Arap kızı

Camdan bakıyor (K7, K30).

7.13. Hoppacık

İki kişinin sırt üstü birbirini kaldırarak bu tekerlemeyi söylemesi ile oynanır. Tekerlemenin bitmesiyle oyun diğer kişinin aynı şekilde sırt üstü kaldırması ve tekerlemeyi tekrar etmesiyle devam eder.

Yerde ne var yer boncuk

Gökte ne var göğ boncuk

Dalda ne var elmacık

Ananın adı ne Fatmacık

Kaldır beni hoppacık (K16).

7.14. Çatlak/Patlak

Çatlak patlak

Yusyuvarlak

Kıymalı börek

Sütlü çörek

Çek yavrum çek

Arabayı yoldan çek (K48).

7.15. Kutu Kutu Pense

En az üç çocuğun el ele ayakta halka şeklinde bir ters düz olarak oynaması ile oynanır. Tekerleme sonunda ismi geçen çocuğun yön değiştirmesi ile tekerleme tekrar eder.

Kutu kutu pense

Elmamı yense

Arkadaşım Asel

Arkasını dönse (K50).

7.16. El El Epelek

En az iki kişi ile oynanan bu oyunda tekerleme ile birlikte parmaklar/ eller sayılır.

El el epelek

Yoldan çıkan topalak

Topalağın yavrusu

Bittirenin karısı

İndim gittim Halep'e

Halep yolu aybadar

İçinde dede gezer

Dede beni korkuttu

Kulağımı sarkıttı

Adel budel

Su getir, sofrı götür

Yarhisar'ın kilidi

İlim ilim ilidi

Akşam gelen kim idi

Emmimin oğlu Musacık

Kolları kısacık

Aş koydum içemez

Domalıp s.çamaz

Pahla kadar biti var

Kazan kadar g.tü var (K16).

7.17. Açıl Kilit Açıl

İki çocuğun karşılıklı konuşmasıyla oynanan oyunlardandır. Bir çocuk elini yumruk yapar. Diğer çocuk da parmağıyla yumruğu açmaya çalışır. Karşılıklı konuşma bu şekilde başlayarak devam eder.

Açıl kilit açıl!

Açılmaz.

Neden açılmaz?

Anahtar yok.

Anahtar nerede?

Suya düştü.

Su nerede?

İnek içti

İnek nerede?

Dağa kaçtı.

Dağ nerede?

Yandı bitti, kül oldu! Yumruk olan el burada açılır (K11, K23).

7.18. Ay Dede

Parmak oyunlarından biri olan bu oyun dört veya beş kişi tarafından oynanır. Bu oyun için oyuncular düz bir zemine oturur. Her oyuncu iki elini de düz zeminin üzerine koyar. Oyuncular arasından seçilen ebe bir elini düz zemine koyarken diğer eliyle oyuncuların parmakları tekerleme ile birlikte tekerlemesiyle oyuncuların parmakları sayılır. Tekerleme söylenirken her bir tekerleme hecesi bir parmağa gelecek şekilde söylenir.

Ay de-de- ay -de-de senin evin nerede? (Parmak kime aitse oyuncu cevap verir. Örneğin Niğde'de.)

Niğ-de'de ki-min -var? (Parmak kime aitse cevap verir. Örneğin halam var.)

Ha-la-nın- kaç çocuğu var? (Soru kimin parmağına denk gelmişse cevap verir. Örneğin beş.)

Bir, iki, üç, dört, beş (Parmaklar sayılır. Beş sayısı hangi parmağa denk geldiyse o parmak kapanır.) Tekerleme oyuncuların verdiği cevaplara göre değişerek devam eder. Her

tekerleme sonunda bir parmak kapanır. Oyun sonunda parmağı açık kalan oyuncu birinci olur. Oyunu kazanır (K30).

7.19. Toprağa Gömme Oyunu

Oyun kız çocukları arasında oynanır. En az üç kişi ile oynanan bu oyunda oyuncular toprağın yumuşak olduğu geniş bir alanda oynar. Her oyuncu kendisine ait küçük bir nesne bulundurur. Bu nesneler boncuk, tel toka, çıtçıtli toka, tepis (çatallı iğne) olarak oyuncuların elindeki malzemeye göre değişiklik gösterir. Malzemelerin ortak noktası kolay saklanabilir, küçük boyutta olmasıdır. Oyuncular arasından biri gönüllü olarak kendi eşyasını toprağa saklar. Bu arada diğer oyuncularda gözlerini kapatır veya arkasını döner. Eşyayı saklayan oyuncu saklama işlemi bittiğinde diğer oyunculara söyler. Oyuncular saklanan eşyanın nerde olduğu ile ilgili tahminlerde bulunurlar. Saklanan eşyanın yerini doğru tahmin eden kişi saklanan eşyanın sahibi olur ve eşya saklama sırası ona geçer. Oyun eşyanın yerini tahmin eden oyuncunun saklanan eşyayı alması ve saklama sırasının ona geçmesi ile devam eder (K15).

7.20. Gıdı Gıdı Leyla

Küçük yaş grubundaki çocukların gıdık, dudak, burun, göz, alın ve saçlarında benzetme yapılarak oynan oyun çeşididir. Genellikle aile büyüklerinin çocukları ile oynadıkları tekerlemeye dayalı bir oyundur.

Gıdı gıdı Leyla (Çocuğun çene altı hafifçe gıdıklanır.)

Hakkâriya (Oyunu oynatan kişi sağ elinin başparmağıyla çocuğun dudağına dokunur.)

Hor hor çeşme (Oyunu oynatan kişi sağ elinin başparmağıyla çocuğun burnuna dokunur.)

Düz bayır (Oyunu oynatan kişi sağ elinin başparmağıyla çocuğun alına dokunur.)

Bitli çayır (Oyunu oynatan kişi sağ el başparmağıyla çocuğun saçları ile oynayarak oyunu bitirir.) (K48).

7.21. İstop

En az 4-5 kişi ile oynanan bu oyun açık alanda elinde top olan bir ebenin ortaya geçmesiyle başlar. Diğer çocuklarda etrafına daire biçiminde toplanırlar. Ebe topu havaya atarken “O gelen bu gelen Şeyda.” (Ebe olmasını istediği kişiyi söyler.) der. İsmi söylenen

kiři topu yere dūřmeden yakalamaya çalışır. Dięer ocuklar o sırada kaışır. İsmi söylenen ocuk topu tuttuğu anda bir renk söyler. Dięer ocuklar çevrelerinde veya birbirlerinin üzerindeki kıyafetten o rengi bulmaya çalışır. Ebe olan ocuk arkadaşlarından birini rengi bulmadan topla vurarak ebelemeye çalışır. Top ile vurulan ocuk yeni ebe olur. Oyun aynı şekilde devam eder. Eęer bütün çocuklar renkleri bulursa oyuna aynı ebe devam eder. Oyunda renkleri bulan ebelenmeyen en son ocuk, oyunu kazanır (K30, K47).

7.22. ktrm Eşek (Uzuneşek) Oyunu

Kalabalık bir oyuncu grubu ile oynanan bu oyunda oyuncular iki gruba ayrılır. Bir grup yastık olur. Diğer grup ise atlayacak olan gruptur. Bir oyuncu bir tane bozuk parayı eline alır. Karşı gruptaki bir oyuncuya sorar. “Yazı mı, tura mı?” karşı grup cevabı söyledikten sonra paranın yere hangi yönde düştüğüne bakılır. Eğer cevap doğruysa cevabı bilen grup ilk olarak oyuna başlar. Söylediğinin tersi yönde para düşmüşse bu kez oynamaya diğer grup başlar. Oynamaya başlayan grup yastık olan diğer gruptaki arkadaşının bacaklarından tutarak başını arkadaşının bacaklarına doğru eğer. Grup arkadaşları da aynı şekilde eğilen arkadaşlarının arkasına durur. Diğer grup arkadaşları eğilen arkadaşlarının sıra ile üstüne atlar. Arkadaşlarının üstüne atlayan çocukların ayakları yere değmemeli ve birbirlerine srtnmemelidirler. Nasıl atlanmışsa aynı şekilde kalmalılar. Bu kurallar ihlal edildiğinde sıra diğer gruba geçer. İlk atlayan oyuncu son yatan oyuncuya parmaklarını diğer arkadaşlarına göstererek “Tek mi, çift mi?” diyerek sorar. Arkada eğilen ocuk soruyu doğru bilirse atlama hakkı yer değiştirir. Bilemezse aynı grup yastık olmaya devam eder (K4, K8, K26).

7.23. Yangın Var Oyunu

İki grup hâlinde en az altı kişi ile oynanan bu oyun kız çocukları tarafından oynanır. Aralarında bir veya iki metre olan iki grup karşılıklı “gelin- görümce” atışmaları şeklinde oynanır. Grubun biri gelin diğeri görümce şeklinde gruplara ayrılarak oynanır.

Gelin:

Abini alacağım.

Sana yenge olacağım.

şimşekleri akacağım.

Ohh oh oh! (Sağ ayak bir adım öne atılarak kıskananlar çatlasın der gibi iki elini yumruk sekline getirip bir birinin üzerine vurarak ve ohh ohh der.)

Görümce:

Abimi alamazsın,

Bana yenge olamazsın,

Şimşekleri çakamazsın

Ohh oh oh. (Sağ ayak bir adım öne atılarak kıskananlar çatlasın der gibi iki elini yumruk sekline getirip bir birinin üzerine vurarak ve ohh oh der.)

Gelin:

Abini aldım bile,

Sana yenge oldum bile,

Şimşekleri çaktım bile

Ohh oh oh. (Sağ ayak bir adım öne atılarak kıskananlar çatlasın der gibi iki elini yumruk sekline getirip bir birinin üzerine vurarak ve ohh oh der.)

Görümce:

Abimi almış bile,

Bana yenge olmuş bile,

Şimşekleri çakmış bile

Of of, der. (İki grup karşılıklı yüzleri birbirine göremeyecek şekilde kol kola girerler. Hep birlikte yangın var sözlerini ezgili şekilde söylerler.)

Yangın var, yangın var

Ben yanıyorum

Yetişine dostlar

Tutuşuyorum

Hey!

Yangın var, yangın var

Ben yanıyorum

Yetişine dostlar

Tutuşuyorum, der. Oyuncular kollarını birbirinden ayırır. Oyun biter (K16, K22, K47).

7.24. Bezirgân Başı Oyunu

Genellikle kız çocukları tarafından oynanan bu oyun kız- erkek karışık grup hâlinde de oynanabilir. Oyuncu sınırı olmamakla birlikte kalabalık bir grupla oynanır. Oyunculardan iki tanesi karşılıklı ellerini birleştirerek köprü şeklinde yukarı kaldırır. Gruptaki diğer oyuncular ise köprüden sıra ile geçer. Oyuncular köprüden geçmeden önce köprü olan iki oyuncu kendilerine isim verirler. Gül, Papatya gibi çiçek isimleri olabilir. Geçiş sırasında hep birlikte “Aç kapıyı bezirgân başı kapı hakkı ne verirsin. Bir sıçan, iki sıçan, üçüncü deliğe kaçan.” diyerek o sırada köprüden geçen oyuncunun geçmesi engellenerek oyuncu yakalanır. Yakalanan oyuncuya sorulur: Papatya mı gül mü? Hangi grubun adını söylerse o gruba köprü olmak için bir önceki köprünün yanına durur. Bütün oyuncular köprüden geçip tarafını seçene kadar oyun devam eder. Oyun sonunda ortaya bir çizgi çekilir. Gül ve Papatya grupları uzun kalın bir ip ya da kendirin ucundan tutarak karşılıklı çekişmeye başlar. Çekişmede başarılı olan diğer grubu çizginin ötesine çekmeye başaran grup başarılı olur (K50, K53).

7.25. Kızım Seni

Oyun iki kişinin konuşması şeklinde oynanır. Kız ve erkek çocuklarının birlikte oynadığı bir oyundur. Oyunculardan biri baba bazen anne diğeri kızı şeklinde rol dağılımı yapılır. Karşılıklı konuşma şeklinde oynanan bu oyun oyuncuların duruma uygun jest ve mimiklerini kullanılmasıyla zenginleştirilir.

Baba: Kızım seni Ali’ye vereyim mi?

Kızı: istemem babacım istemem.

Onun adı Ali, eder beni deli.

İstemem babacım istemem.

Baba: Kızım seni Ömer’e vereyim mi?

Kızı: İstemem babacım, istemem.

Onu adı Ömer, alır beni döver.

İstemem babacım istemem.

Baba: Kızım seni Yaşar’a vereyim mi?

Kızı: İstemem babacım istemem

Onun adı Yaşar, alır beni boşar.

İstemem babacım, istemem.

Baba: kızım seni Engin’e vereyim mi?

İsterim babacım, isterim

Onun adı Engin babası zengin

İsterim babacım, isterim, denilmesiyle oyun biter (K10, K16, K48).

7.26. Çingen Aliler Oyunu

Oyun kalabalık iki grup tarafından oynanır. Genellikle kız çocukları tarafından oynanmakla birlikte kız ve erkek karışık olarak da oynanır. Grupları oluşturan birer kişi diğer çocukları grubuna almak için “Sen benden ol.” diyerek kendi gruplarını oluştururlar. İkinci bir grup belirleme şeklinde sayışmaca yoluyla gruplara ayrılırlar.

A grubundan olanlar

Çıksın bey ve bayanlar

B grubundan olanlar

Çıksın bey ve bayanlar

Sayışmacasıyla iki grup oluşur. İki grup karşılıklı yan yana dizilirler ve kendi grup arkadaşlarının elini tutarlar. Aralarında üç veya dört metre olan iki grup sıra ile oyun sözlerini söylerler. Sözcükleri söyleyen grup diğer gruba doğru giderken diğer grupta geri geriye gider. Oyun bu şekilde devam eder.

Aliler Aliler, çingen Aliler

Ne istersin, ne istersin

Bizim saraydan

İçinizde bir güzel var onu isteriz

O güzelin ismi de mismi de nedir

O güzelin ismi de mismi de Ebrar

Ebrar da olsa Mebrar da olsa vermeyiz onu

Ebrar da olsa Mebrar da olsa alırız onu, diyerek ismi geçen oyuncu karşı tarafta kolları sıkıca bağlanan iki kişinin kollarını açmak için ellerinin üzerine tüm ağırlığını verir. Açabilirse ikinci grup oyunu başlatır. Karşı gruptan birini ister. Açamazsa birinci grup gelen kişiyi gruba alır. Oyuna aynen devam eder (K23, K47).

7.27. Kapıcı Memo

Kız ve erkek çocuklarının karışık olarak oynadığı bu oyunda kişi sayısı en az üç kişi olmakla birlikte kalabalık bir grup hâlinde oynanır. Kapıcı kılığına giren bir urt ve ebe seçilir. Diğer çocukların her birine ebe tarafından bir renk ismi verilir. Kurt kapıya gelir.

Tık tık tık

Kim o

Ben kapıcı Memo

Ne istersin

Yumurta

Hangi renk

Yeşil

Çocuklar arasında yeşil renk ismini alan yoksa kurt, var olan rengi bulana kadar renk isimlerini sayar. Var olan rengi kurt söylediğinde Ebe var olan rengi söyler. O rengi alan çocuk kurttan kaçmaya başlar. Kurt kaçan çocuğu yakalarsa yakalanan çocuk ebe olur (K47, K48).

7.28. Eski Minder Oyunu

Oyun kız ve erkek oyuncular tarafından en az dört kişi ile oynanır. Açık alanlar tercih edilmekle birlikte yeterli genişlikte olan her yerde oynanabilir. Genellikle kalabalık gruplarda oynanan bu oyunda bir ebe seçilir. Ebe yere dizlerinin üzerinde başını eğerek ve elleri ile gözlerini kapatır. Diğer oyuncular ebenin etrafında daire şeklini alır. Ebenin etrafında el çırparak hep birlikte şu tekerlemeyi tekrar ederler.

Eski minder, yüzünü göster.

Göstermezsen bir şey söyle.

Güzellik mi?

Çirkinlik mi?

Havuz başında heykellik mi?

Hangisi?

Tekerleme bittikten sonra oyuncular ebeden cevap bekler. Ebe; güzellik, çirkinlik, Havuz başında heykellik seçeneklerinden birini seçer. Ebenin cevabına göre oyuncular şekle girer. Girdikleri şekilde kıpırdamadan dururlar. Ebe oyuncuları güldürerek hareket

ettirmeye çalışır. İlk hareket eden oyuncu ebe olur. Diğer oyuncular ebenin etrafında dolaşarak tekerlemeyi söyler. Oyun bu şekilde devam eder (K7, K24, K30).

7.29. Sessiz Film

En az dört kişi ile oynanan bu oyun, erkek ve kız çocukları tarafından iki grup hâlinde oynanır. Gruplar karşı gruba hangi filmi soracakları konusunda bir karara vararak karşı tarafta filmi anlatacak kişinin kulağına kısık sesle söylerler. Filmin adı kulağına söylenen oyuncu, filmin adını jest ve mimiklerini kullanarak anlatır. Grup arkadaşları anlatılmak istenen filmi tahmin etmeye çalışır. Ardından diğer grup aynı işlemi tekrar eder. En çok film tahmin eden grup oyunu kazanır (K23, K47).

7.30. Gece Gündüz Oyunu

Kız ve erkek çocuklarının birlikte oynadığı bir oyundur. Kalabalık bir grubun oynadığı bu oyun bir kişinin yönlendirmesi ile oynanır. Genellikle okulda oynanan bu oyun öğretmenin “gece” demesiyle kolları birbirine kenetleyerek kafasını kollarının arasına alması, “gündüz” denildiğinde başını yukarı doğru kaldırması şeklinde oynanır. Karıştırması için aynı direktifi iki veya üç kez söyleyebilir. Karıştırarak çocuklar elenir. Oyunu yöneten öğretmen ya da çocuk oyunu gittikçe hızlandırarak karıştırmayan bir çocuk kalana kadar devam eder. Karıştırmadan oynayan en son öğrenci oyunu kazanır (K24, K30).

7.31. Deve Cüce Oyunu

Deve Cüce Oyunu, Gece Gündüz Oyunu gibi kız ve erkek çocuklarının kalabalık bir şekilde oynadığı okulda oynanan oyunlardan biridir. Direktif veren öğretmenin “deve” demesiyle öğrencilerin hep birlikte ayağa kalkması, “cüce” deyince hep birlikte oturması şeklinde oynanır. Öğretmen ya da oyunu yöneten çocuk, çocukların karıştırması için aynı direktifleri tekrar eder ve hızlanır. Yetişemeyen ya da karıştıran çocuklar elenir. Oyunda hiç karıştırmayan veya gecikmeyen son öğrenci oyunu kazanır (K10, K11).

7.32. Kulaktan Kulağa

Kalabalık bir grupta oynanan bu oyunda oyuncular sıra ile yan yana oturarak oynamaya hazır hale gelirler. İlk sırada bulunan çocuk bir cümle bulur. Oyun zorlaştırmak istenildiğinde bu cümledeki kelimeler az duyulan söylenmesi zor olan kelimelerden bir cümle kurulur. Hemen yanındakinin duyabileceği bir şekilde söyler. En önemlisi duyduğu cümlelerin sadece yanındakinin duyabileceği yükseklikte söylemesidir. Sıra ile cümleyi duyan yan tarafındakine söyler. Sıranın en sonundaki cümleyi yüksek sesle söylemelidir. Sıranın başındaki oyuncunun söylediği cümle ile sıranın sonundaki oyuncunun söylediği cümle karşılaştırılır. Sıranın sonunda cümle değişmişse cümleyi kimin yanlış aktardığı bulunarak yanlış aktaranın sıranın sonuna geçmesi sağlanır. Bu oyunda oyuncular kelimelerin kulaktan kulağa nasıl değiştiğini duyarak eğlenirler (K52).

7.33. Don Ateş Oyunu

Kız ve erkek çocukları tarafından karışık şekilde oynanan bu oyun, en az beş oyuncu tarafından oynanır. Oyunculardan biri ebe olur. Diğer oyuncular ebe olmamak için kaçarlar. Ebenin yakalamaya çalıştığı oyuncu kaçamayacağını anladığında ebe olmaktan kurtulmak için kollarını bağlayarak “don” der ve kıpırdamadan sabit kalır. Diğer oyunculardan biri don diyen oyuncuyu tekrar hareket edebilmesi için dokunarak “ateş” diyerek açar. Bu sırada ebe don olan oyuncunun etrafından ayrılmaz. Don olarak bekleyen oyuncuyu ateş diyerek açmaya çalışan oyuncu ebe ile mesafesini koruyarak yakalanmamaya çalışır. Bu arada diğer oyuncular da ebenin dikkatini dağıtmaya çalışır. Ebe oyunculardan birini oyuncu don demeden yakalarsa yakaladığı oyuncu ebe olur (K52, K53).

7.34. Köşe Kapmaca Oyunu

Kız ve erkek öğrencilerin ortak oyunu olan bu oyun beş oyuncu tarafından oynanır. Oyunculardan biri ebe olarak seçilir. Açık bir alanda oyuncuların kendi aralarında koşabilecekleri büyüklükte bir kare çizilir. Her bir oyuncu karenin bir köşesine geçer. Oyuncular yerlerini ebeye kaptırmadan kendi aralarında yer değiştirir. Ebe yer değiştirme sırasında karenin köşesine oyuncudan önce geçerse ebe olmaktan kurtulur. Boşta kalan oyuncu ise ebe olur (K48, K50).

7.35. Yerden Yüksek Oyunu

Oyun en az üç kişi ile oynanır. Oyuncular oyun başlamadan önce “Ebe değilim.” diyerek bulundukları yerden uzaklaşmaya başlarlar. Ebe değilim cümlesini söylemekte diğerlerine göre geç kalan oyuncu “ebe” olarak seçilir. Diğer oyuncular bulundukları alandan yüksek bir yere çıkmak için alan ararlar. Bu alan merdiven, taş gibi yerden yüksek bir alandır. Ebe yerden yüksek alanda olan oyuncuya dokunamaz. Yerden yüksekte olan oyuncularda aynı yerde uzun süre duramaz. Yeni bir alan bulmaları gerekir. Ebe yer hizasında olan oyuncuların peşinde koşar ve dokunduğu kişi ebe olur (K47, K48).

7.36. Kovalamaca Oyunu

Kız ve erkek oyuncular tarafından birlikte oynanabilen bir oyundur. Oyundaki oyuncu sayısının fazla olması oyunu zevkli hâle getirir. Oyunda tekerlemeler kullanılarak oyuncular eşit sayıda iki gruba ayrılır. Ebe olan grup üyeleri diğer grup üyelerini yakalar. Son oyuncu yakalandığında ebe olan grupla yakalan grup yer değiştirir. Oyun aynı şekilde devam eder (K51, K55).

7.37. Sinmeç/Saklambaç Oyunu

En az iki oyuncuyla oynanan bu oyun kız ve erkek oyuncuların birlikte oynayabileceği bir oyundur. Oyuncu sayısında bir sınırlama yoktur. Açık veya kapalı bir ortamda oynanabilir. Oyunculardan biri “ebe” olarak seçilir. Genellikle bir duvar, telefon direği ya da ağaç gibi bir yerde oyuncu sayısına göre elliye kadar yüze kadar gibi ifadelerle sayılır. Ebe sayarken elini saydığı duvara ya da alana koyar. Sayma işlemi biterken ebe “Önüm arkam sağım solum sobe saklanmayan ebe.” diyerek sayma işlemini bitirir. Kafasını yaslayarak diğer oyuncuları görmemesi sağlanır. Diğer oyuncular da bu sürede saklanır. Ebenin sayma işlemini yaptığı alan sobeleme alanıdır. Ebe bu alandan uzaklaştığında oyunculardan biri ebeden önce bu alana dokunarak sobe derse ebe olmaktan kurtulur. Ebe oyunculardan birini saklandığı alanda bulduğunda oyuncunun adını söyleyerek sobeler ve yeni ebe bulduğu kişi olur (K15, K26, K48).

7.38. Körebe Oyunu

En az üç kişi ile oynanan bu oyun kız ve erkek çocuklarının oynadığı ortak oyunlardandır. Oyunda bir ebe vardır. Oyunun başlangıcında saymaca yoluyla ebe belirlenir. Ebinin gözlerini kapatmak için bir yazma ya da bez parçası, kumaş kullanılır. Diğer oyuncular ebeye “Sesime gel, sesime gel.” diyerek ebinin yönelmesini sağlarlar. Ebe herhangi bir oyuncuyu yakalar ya da dokunursa dokunduğu kişi ebe olur. Oyun yeni ebinin de başka bir oyuncuya dokunmasıyla devam eder (K51, K52).

7.39. Gıdık Oyunu

Erkek çocukları tarafından oynanan bu oyun altı veya sekiz kişi ile iki grup hâlinde oynanır. Sayışmaca yöntemiyle oyuna başlayacak grup belirlenir. Sivri şekilde olan taşlar dizilir. Gıdık denilen yassı taşla bütün taşlar vurulmaya çalışılır. En çok vuran grup oyunu kazanır (K40).

7.40. Gazoz Kapağı Oyunu

Erkek çocukları tarafından oynanan bu oyun genellikle iki oyuncu ile oynanır. Oyuncu sayısı artabilir. Oyun açık alanda genellikle bir duvar yakınlarında oynanır. Bu oyunun temel aracı gazoz kapaklarıdır. Gazoz kapakları bir taş yardımıyla ezilerek dümdüz edilir. Duvara yakın bir daire çizilir. Gazoz kapakları duvara vurulur. Vurulan gazoz kapaklarından biri çizilen dairenin içine düşerse vuran oyuncu diğer oyuncunun kapağını alır. Vurulan gazoz kapakları çizilen dairenin dışına düşerse vuran oyuncu gazoz kapaklarından birini diğer oyuncuya verir (K14).

7.41. Duvara Para Vurma Oyunu

Bu oyun en az iki kişi ile erkekler arasında oynanır. Yaş grubu sınırlaması yoktur. Önceden belirlenen bir duvarın belirli bir noktasına sırada birinci olan vurur. Daha sonra sıra ile diğer kişiler vurur. Oyun başlangıcında bir çubuk yardımıyla belirlenen ölçü vardır. Parayı duvara vuran ilk kişinin vurduğu yere ikinci vuran kişi belirlenen ölçüye göre yakınsa ikinci vuran ilk vuranın parasını alır. Oyundaki diğer oyuncular da belirlenen ölçü çerçevesinde yakın yere vurmaya çalışırlar. Oyun bu şekilde devam eder (K14).

7.42. Topal Tavuk

Erkek çocukları tarafından oyuncu sayısının fazla olduğu açık bir ortamda oynanır. Oyun başlangıcında ebenin yuvası olarak seçilen alan daire içine alınır. Ebe olarak seçilen kişi tek ayak üzerinde diğer oyuncuları yakalamaya çalışır. Ebenin yakaladığı oyuncu yeni ebe olur ve diğer oyuncular ona vurmaya başlar. Ebe yorulduğunda ayağının üzerine basarsa diğer oyuncular ebeye vurur. Mevcut ebe, tekrar ebe olur. Ebe yorulduğunda kimse vurmadan yuvasına döner ya da yuvasında ayağına basarsa ebeye kimse dokunamaz (K40).

7.43. Beş Taş Oyunu/Bali Oyunu

En az iki kişi ile oynanan bu oyun, beş küçük taşla oynanan çocuk oyunudur. Yere karşılıklı oturarak oynanır. Kurayla belirlenen ilk oyuncu oynamaya başlar. Taşlardan birini eline alır, havaya doğru atar, o havada iken diğer taşlardan birini eline alıp havadaki taşı tutması gerekir, bunu yaparken hızlı olması gerekir. Taşları önce birer birer, sonra ikişer, üçer ve dörderli gruplar hâlinde toplar ve bir sonraki aşamaya geçer. Bir sonraki aşamada, oyuncu işaret parmağını orta parmağın üzerine koyarak elini köprü yapar. Öteki oyuncunun seçtiği taşla değdirmeden tüm taşları bu köprüden geçirir. Bu şekilde de taşları toplarsa bir sonraki aşamaya geçer. Son aşamada ise taşların tümünü havaya atıp elinin tersiyle tutar ve bunları da fırlatılıp bu kez avuçla yakalar. Avucunda ne kadar taş varsa o kadar sayı kazanır. Bu aşamalardan herhangi birinde yanlış yaparsa sıra diğerine geçer (K12,K15, K18, K37).

7.44. Kaymak Oyunu

En az iki kişi ile oynanan bu oyun kalabalık gruplarla oynanır. Daha çok kız çocukları tarafından tercih edilir. Sertleşmiş bir toprağa bir dal parçasıyla ya da beton zemin üzerine tebeşirle birbirine bağlı beş dikdörtgen çizilir. Oyun için düz ve yassı bir taş bulunur. Oyuncuların her biri birey olarak oynar. Sayışmaca yoluyla oyuncuların oynama sırası belirlenir. İlk oyuncu taşı birinci dikdörtgene atar ve herhangi bir çizgiye denk gelmemesi sağlanır. Bir çizgiye denk gelirse oyun sırası diğerine geçer. Tek ayağıyla çizgilere denk getirmeden tek tek iki, üç, dört ve beşinci dikdörtgene sıra ile tek ayağıyla ilerletir. Tekrar başa dönerek taşı ikinci dikdörtgene atar. Kendisi de ilk

dikdörtgene basmadan ikinci dikdörtgene atlar aynı şekilde taşı iletir. Oyun bütün dikdörtgenlere taşı atıp yanmadan bitirmesiyle devam eder. İlk bitiren birinci ikinci bitiren ikinci olacak şekilde sıralanır. Son kalan kişi oyunun kaybedenidir (K11, K16, K22). Oyunlar dışında söylenen tekerlemeler de vardır.

Enişte:

Çocukların kendi kendine eğlenmek ya da bir büyüğü ile şakalaşmak amaçlı tekrar edilen tekerleme.

Eniştem keçi, şık şık eder kıcı

Eniştem koyun, hiç bitmez oyun

Eniştem eşek, palanı gevşek

Eniştem deve, hiç gelmez eve (K48).

Yağmur:

Yağmur duasında ve çocukların kendi aralarında oynarken söylediği yağmur tekerlemesi:

Yağ yağ yağmur

Teknede çamur

Ver Allah'ım ver

Sulu sulu yağmur (K22).

8. HALK MUTFAĞI

Yörede görüşme yapılan 50 yaş ve üzeri kadın kaynak kişilerle yapılan görüşmelerde mutfak kültürünün un, bulgur, patates, baklagiller gibi kış aylarında rahat bir şekilde muhafaza edilebilecek yiyecekler ve yörede mevsimsel yetişen ürünlerin yemeğe dönüştürülmesi üzerine bir mutfak kültürü oluştuğu görülmektedir.

8.1. Yiyecek Türleri ve Yapılışları

8.1.1. Yemekler

8.1.1.1. Düğün köftesi

Malzemeler:

1 kg kıyma

1 kg düğürcük(köftelik bulgur)

2 yumurta

2 yemek kaşığı un veya buna karşılık parçalanmış kuru yufka ekmek

1 tatlı kaşığı kırmızı toz biber

1 çay kaşığı kimyon

Yapılışı:

Geniş bir leğen ya da yoğurma kabına yumurta hariç bütün malzemeler eklenerek yoğurulur. Bütün malzemeler özdeşleştikten sonra son olarak yumurtalar da eklenerek tekrar yoğurulur. Dağılmayacak kıvama geldiğinde bilye büyüklüğünde parçalara ayrılarak daire şekli verilir. Düğünlerde muhakkak yapılan bu yemek bayram, davet ve özel günlerde de tercih edilir (K48, K51).

Fotoğraf 8.1. Şekillendirilip pişirmeye hazırlanan düğün köftesi (K51)

8.1.1.2. Boz sulu

Malzemeler:

2 kg kemikli et

1 litre su

1 tatlı kaşığı tuz

50 gr kuyruk yağı

2 yemek kaşığı sıvı yağ

4 diş sarımsak

2 orta boy soğan

2 orta boy domates

3 tane yeşilbiber

1 tane kırmızıbiber

İsteğe göre baharat

1 tatlı kaşığı pul biber

1 çay kaşığı kimyon

1 çay kaşığı karabiber

Yapılışı:

2 kg kemikli et, 1 litre su ve 1 tatlı kaşığı tuz düdüklü tencerede haşlanır. Geniş bir tencerede kuyruk yağı eridikten sonra soğan, biberler ve kabukları soyulmuş domatesler kavrulur. Üzerine haşlanmış et suyu ile birlikte eklenir. İsteğe göre baharatlar

ve sarımsak da eklenerek yarım saat orta ateşte pişirilir. İsteğe göre pişirme aşamasında su ve tuz eklenebilir (K48).

8.1.1.3. Patates yemeği

Malzemeler:

3 adet patates

1 adet kuru soğan

2 yemek kaşığı sıvı yağ

2 diş sarımsak

2 adet yeşilbiber

1 adet domates

Yarım yemek kaşığı salça

1 çay kaşığı tuz

İsteğe göre pul biber, karabiber.

1 su bardağı su

Yapılışı:

Patatesler kabuklarından soyulup yıkandıktan sonra küçük küçük doğranır. Biber ve domateslerde küçük küçük doğrandıktan sonra tabağa alınır. Uygun bir tencereye iki yemek kaşığı sıvı yağ eklenerek üzerine kuru soğan ince ince doğranır. Yağda kavrulan soğanın üzerine salça eklenerek karıştırılır. Üzerine hazırlanan patates, biber, domates ve sarımsak da eklenerek iki dakika birlikte kavrulur üzerine tuz ve 1 su bardağı su eklenir. Yaklaşık otuz dakikada ara sıra karıştırarak pişirilir (K8).

8.1.1.4. Yeşil fasulye yemeği

Malzemeler:

1 kg yeşil fasulye

1 adet kuru soğan

Yarım çay bardağı sıvı yağ

3 diş sarımsak

1 adet büyük boy domates

2 adet yeşilbiber

1 yemek kaşığı salça

- 1 tatlı kaşığı tuz
- 1 tatlı kaşığı pul biber
- 1 çay kaşığı karabiber

Yapılışı:

Fasulyeler uçlarından temizlenerek üç- dört parçaya ayrılarak kırılır. Kırılan fasulyeler iki kez yıkanarak süzeğe alınır. Biber ve domateslerde doğranarak bir tabağa alınır. Uygun bir tencereye ince ince doğranan soğanın üzerine sıvı yağ eklenerek kavrulur. Kavrulan soğanın üzerine fasulyeler ve salça eklenerek beş dakika birlikte kavrulur. Üzerine sarımsak, domates, biber, tuz ve baharatlar eklenerek karıştırılarak pişmeye bırakılır. Yörenin kendine özgü fasulyesi kendi suyuyla pişeceği gibi ihtiyaç duyulduğunda su da eklenebilir (K66).

8.1.1.5. Kırmızı fasulye/barbunya yemeği

Malzemeler:

- 2 bardak kırmızı fasulye
- 1 litre sıcak su
- 1 büyük boy kuru soğan
- Yarım çay bardağı sıvı yağ
- 1 yemek kaşığı salça
- 1 çay kaşığından biraz fazla tuz
- İsteğe göre pul biber, karabiber

Yapılışı:

Bir gün önceden ıslatılan fasulyeler yıkanarak süzülür. Dödüklü tencereye sıvıyağ ve küp küp doğranan soğanlar alınarak kavrulur. Üzerine kırmızı fasulyeler ve salça, tuz ve baharatlar eklenerek karıştırılır. Son olarak suyu da eklenerek dödüklü tencerede yaklaşık kırk beş dakika veya bir saat pişirilerek servise hazır olur (K65).

Fotoğraf 8.2. Kırmızı fasulye yemeği

8.1.1.6. Patates köftesi

Malzemeler:

5 adet patates

1 litre su

1,5 su bardağı düğürcük (köftelik bulgur)

Yarım su bardağı sıvı yağ

2 adet orta boy kuru soğan

Yarım bağ maydanoz

1 tatlı kaşığı tuz

1 çay kaşığı karabiber

1 tatlı kaşığı kırmızıbiber

1 tatlı kaşığı kuru nane

2 yemek kaşığı salça

Yapılışı:

5 adet patatesin kabukları soyularak 1 litre su ve tuz düdüklü tencerede haşlanır. Geniş bir kaba ince bulgur koyulur. Düdüklü tencerede haşlanan patates ve suyu ince bulgurun üzerine eklenir ve üzeri bir kapakla kapatılır. 10 dakika bu şekilde bekletilir. Bu sürede 2 orta boy soğan ince ince doğranır. Yarım su bardağı sıvı yağ tavaya eklenerek soğan kavrulur. Üzerine 2 yemek kaşığı salça eklenerek kavrulmaya devam edilir. Üzerine baharatlar da eklenerek karıştırılır ve ocağın altı kapatılır. Yıkanan yarım bağ maydanoz ince ince doğranır. Dinlenen ince bulgur ve patates yoğurulur. Tavada

hazırlanan ince bulgur ve patates karışımına eklenerek tekrar yoğurulur. Son olarak ince ince kıyılan maydanozlarda eklenerek karıştırılır. Şekil verilerek yemeye hazır hale getirilir. Genellikle kadınlar arasında misafirliklerde ikramlık olarak hazırlar (K23).

8.1.1.7. Sirken otu kavurması

Malzemeler:

300-400 gram sirken otu

1-2 yumurta

1 çay kaşığı tuz

1 bardak su

2 yemek kaşığı sıvı yağ

1 çay kaşığı pul biber

Yapılışı:

Doğada kendiliğinden yetişen sirken otu toplandıktan sonra köklerinden ayrılır. Bol su ile temizlenen ot küçük parçalara bölünür. Bu sırada 1 su bardağı su tencerenin içine alınarak kaynayana kadar beklenir. Kaynayan suyun içine hazırlanan sirken otları atılır ve haşlanır. Haşlanan sirken otu bir süzek yardımıyla süzülür. Bir tavanın içine iki yemek kaşığı sıvı yağ alınır. İsteğe göre bir veya iki yumurta çırpılarak pişirilir. Pişen yumurtanın üzerine haşlanıp süzülen sirken otu eklenir. 1 çay kaşığı tuz ve isteğe göre pul biber de eklenerek karıştırılır. Servise hazır hale getirilir (K16).

8.1.1.8. Cilbir

Malzemeler:

4 büyük boy kuru soğan

Yarım çay bardağından biraz fazla sıvı yağ

Yarım çay kaşığı tuz

1 çay kaşığı pul biber

1 çay kaşığı toz biber

Yarım çay kaşığı karabiber

Yapılışı:

Dört tane orta kalınlıkta doğranır. Yarım çay bardağından biraz fazla olan sıvı yağ bir tavaya alınarak ısıtılır. Isınan yağın üzerine soğanlar eklenerek kavrulur. Soğanın üç-

dört dakika kavrulmasından sonra baharatlar ve tuz eklenerek bir dakika daha tekrar kavrulur. Kavrulma işleminin bitmesiyle cilbir yemeği yemeğe hazır hâle gelir (K48, K64).

8.1.1.9. Tirit

Malzemeler:

300 gr kırmızı et

2 büyük boy kuru soğan

Yarım çay bardağından biraz fazla sıvı yağ

1 yufka ekmek

2 yumurta

2 litre su

Tuz

İsteğe göre baharatlar

Yapılışı:

300 gr kırmızı et ve iki litre su düdüklü tencereye alınarak yaklaşık otuz beş dakika haşlanır. Geniş bir tava ocağa alınarak sıvın yağ eklenir. Kuru soğanlar orta büyüklükte doğranarak yağda kavrulur. Kavrulan soğanların üzerine çırpılmış yumurtalar eklenerek pişirilir ve ocağın altı kapatılır. Bu sırada isteğe göre baharatlarda karışıma eklenebilir. Yufka ekmeğin sığacağı büyüklükte bir tepsiye yufka ekmek alınır. Üzerine haşlanan etin suyu eklenerek yufka ekmek ıslatılır. Islanan ekmeğin üzerine tavada hazırlanan karışım eşit bir şekilde dağıtılır. Son olarak haşlanan kırmızı et küçük parçalara bölünerek eşit bir şekilde ekmeğin üzerine dağıtılarak yemeğe hazır hâle getirilir (K13, K33).

8.1.1.10. Erişte pilavı

Malzemeler:

1 kâse erişte

Yarım çay kaşığı tuz

1,5 su bardağı sıcak su

2 yemek kaşığı tereyağı veya yarım çay bardağından biraz fazla sıvı yağ

Yapılışı:

Uygun bir tencereye tereyağı alınarak eritilir. Üzerine bir kâse eriştenin bir kısmı eklenerek rengi koyulaşınca kadar kavrulur. Eriştenin kalan kısmı da tencereye eklenerek karıştırılır. Yarım çay kaşığı tuz, bir buçuk su bardağı sıcak su eklenerek erişteler suyunu çekinceye kadar pişirilir. Pişen erişteler servise hazır hâle gelir (K48).

Fotoğraf 8.3. Erişte pilavı

8.1.1.11. Yoğurtlu mantı

Malzemeler:

- 1 su bardağı mantı
- 1,5 su bardağı su
- 2 diş sarımsak
- 2 su bardağı yoğurt
- 1,5 yemek kaşığı tereyağı
- 1 tatlı kaşığı kuru nane
- 1 yemek kaşığı salça
- 1 çay kaşığı toz biber
- 1 çay kaşığı tuz

Yapılışı:

Bir buçuk su bardağı tencereye alınarak kaynamaya bırakılır. Kaynayan suyun üzerine bir su bardağı mantı eklenerek haşlanmaya bırakılır. İki su bardağı yoğurdun üzerine iki diş sarımsak ezilerek eklenir. Yoğurdun üzerine tuzu da ekleyerek karıştırılır. Uygun bir tavada tereyağı, salça, nane ve toz biber karıştırılarak mantının sosu hazırlanır.

Haşlanan mantının suyunun yarısı içinde kalacak şekilde bir kısmı süzülür. Üzerine sarımsaklı yoğurt ve sos eklenerek servise hazır hâle getirilir (K11).

8.1.2. Hamurlu yiyecekler

8.1.2.1. Hamur kızartması/börek kızartması

Malzemeler:

3 su bardağı un

1 su bardağından biraz fazla ılık su

1 çay kaşığı tuz

1 yemek kaşığı maya veya 1 çay kaşığı karbonat

1 su bardağı sıvı yağ

İsteğe göre peynir

Yapılışı:

Hamur kızartması isteğe göre karbonatlı veya mayalı yapılır. Üç su bardağı un, isteğe göre karbonat veya maya, bir çay kaşığı tuz ve bir su bardağı ılık su uygun bir kaba alınarak yoğurulur. Hamurun sertliğine göre bir miktar daha su eklenebilir. Yarım saat dinlenmeye bırakılan hamur bezelere ayrılır. Oklava yardımıyla açılarak daire şekli verilir. İsteğe göre içerisine peynir eklenerek hamur iki ucundan parmak yardımıyla kapatılır ya da daire şeklinde sade bir şekilde önceden ısıtılmış sıvı yağda kızartılarak servise hazır hâle getirilir (K48).

Fotoğraf 8.4. Peynirli börek kızartması

8.1.2.2. Börek/şepe

Malzemeler:

3 su bardağı su

5,5 su bardağı un

1 tatlı kaşığı tuz

İsteğe göre 1 yemek kaşığı maya

150 gr tereyağı

İsteğe göre peynir, ıspanak, yumurta, patates

Yapılışı:

Beş buçuk su bardağı un, üç su bardağı su, bir tatlı kaşığı tuz ve isteğe göre bir yemek kaşığı maya geniş bir kaba alınarak yoğurulur. En az yarım saat dinlenen hamur bezelere ayrılarak oklava yardımıyla açılır. Daire şeklinde açılan hamur sac üzerinde pişirilerek tahta üzerine alınır. Üzeri tereyağı ile yağlanarak katlanır. Yapılan bu ürüne şepe denir. Daire şeklinde açılan hamur içerisine isteğe göre peynir, patates veya isteğe göre hazırlanan börek içi eklenir. Hamur iki ucundan birleştirilerek parmak yardımıyla kenarlarına bastırılarak kapatılır. Sac üzerinde pişen börekler tekrar tahta üzerine alınarak üzeri tereyağı ile yağlanır. Börekler servise hazır hâle gelir (K22).

Fotoğraf 8.5. Sac üzerinde yapılan börek

8.1.2.3. Çekme çörek

Malzemeler:

1.5 Kg un

1litre su

1yemek kaşığı tuz

1 yemek kaşığı kuru maya

İsteğe göre çörek otu

Yapılışı:

Bütün malzemeler geniş bir leğene alarak yoğrulur. En az bir saat önceden yoğurulan hamur mayalandıktan sonra büyük bezelere ayrılır. Soba fırınında yapılan bu çöreğin pişeceği tepsi yağlanarak fırında ısıtılır. Üzerine bezelenmiş hamurdan bir tane alınarak tepsi üzerine yayılır. İsteğe göre üzerine çörek otu atılır. Soba fırınında kontrollü bir şekilde pişirilir (K16).

8.1.3. Çorbalar

8.1.3.1. Sütli Çorba

Malzemeler:

1 su bardağı bulgur

2 su bardağı süt

2 su bardağı su

Bir tatlı kaşığı tuz

İsteğe göre bir tatlı kaşığı kuru nane

Yapılışı:

2 su bardağı su tencereye alınır ve kaynamaya bırakılır. Kaynayan suya bulgur eklenerek haşlamaya bırakılır. Haşlanan bulgurun üzerine 2 su bardağı süt eklenerek karıştırılır. 1 tatlı kaşığı tuz eklenen karışım on dakika boyunca ara ara karıştırılarak pişirilir. Pişen çorba üzerine isteğe göre kuru nane eklenerek servis edilir. Günümüzde pirinç veya arpa şehriye ile pişirilebilen bir çorba çeşididir (K48).

8.1.3.2. Ayranlı çorba

Malzemeler:

Yarım kg aşlık

2 su bardağın süzme yoğurt

2 litre su
1 litre buzlu su
1 yemek kaşığı nane

Yapılışı:

Yarım kg aşlık ve iki litre su uygun bir tencereye alınır ve aşlık suyunu çekip haşlanana kadar kaynatılır. Kaynayan aşlık soğumaya bırakılır. Uygun bir kaba alınan iki su bardağı süzme yoğurdun üzerine bir litre buzlu su yavaş yavaş eklenerek ayran kıvamına getirilir. Soğuyan aşığın üzerine yapılan ayran eklenerek karıştırılır. İsteğe göre üzerine nane eklenerek servise hazır hâle getirilir (K50).

8.1.3.3. Erikli çorba

Malzemeler:

2 su bardağı kuru erik
1 su bardağı ince bulgur
6 su bardağı su
1 tatlı kaşığı tuz

Yapılışı:

Çorbayı hazırlamaya başlamadan dört saat önce 2 su bardağı kuru erik ıslatılır. 6 su bardağı su tencereye alınarak kaynatılır. Üzerine 1 su bardağı ince bulgur eklenerek haşlanır. Haşlanan bulgurun üzerine önceden ıslatılmış erik eklenir. 1 tatlı kaşığı tuz eklenerek erikler pişinceye kadar ara ara karıştırılarak pişirilir. İsteğe göre sıcak veya soğuk şekilde tüketilebilir (K64).

8.1.3.4. Yemlik otu çorbası

Malzemeler:

300 gram yemlik otu
1 su bardağı ince bulgur
3 su bardağı su
3 su bardağı süt
1 tatlı kaşığı tuz
1 tatlı kaşığı nane

Yapılışı:

3 su bardağı su tencereye koyulur ve kaynamaya bırakılır. Kaynayan suyun üzerine 1 su bardağı ince bulgur eklenerek haşlamaya bırakılır. Haşlanan ince bulgurun üzerine 3 su bardağı süt eklenerek karıştırılır. Yıkayıp temizlenen yemlik otları doğranarak tencerenin içine eklenir. 1 tatlı kaşığı tuz ve 1 tatlı kaşığı nane eklenen çorba on dakika daha kaynatılarak servise hazır hâle getirilir. Köyde bulunan ürünler değerlendirilerek yapılan bu çorba gençler tarafından bilinmemektedir. Genellikle altmış yaş ve kadınlar tarafından nadiren pişirilen unutulmaya yüz tutmuş lezzetlerdendir (K16).

8.1.3.5. Dügürcüklü yeşil mercimek çorbası

Malzemeler:

- 1 su bardağı düğürcük
- 1 su bardağı yeşil mercimek
- 2 litre su
- 1 tatlı kaşığı tuz
- 1 çay bardağından biraz eksik sıvı yağ
- 1 yufka ekmeğin gevrek, sert kenarları
- 2 yemek kaşığı salça
- 1 tatlı kaşığı pul biber
- 1 çay kaşığı karabiber

Yapılışı:

Bir su bardağı yeşil mercimek ve bir su bardağı düğürcük düdüklü tencereye alınır. Üzerine iki litre su ve tuz da eklenerek yarım saat haşlamaya bırakılır. Bu sırada geniş bir tavaya sıvı yağ eklenerek ısınması beklenir. Isınan yağın üzerine yufka ekmeğin gevrek yerleri küçük parçalar hâline getirilerek yağda kızartılır. Üzerine iki yemek kaşığı salça ve baharatlar eklenerek karıştırılır. Haşlanan düğürcük ve yeşil mercimek üzerine hazırlanan karışım eklenerek homojen hâle getirilerek yemeğe hazır olur (K13).

8.1.3.6. Kesme çorba

Malzemeler (hamuru için):

- 9 su bardağı un
- 5 su bardağı su
- 3 tatlı kaşığı tuz

Malzemeler (sosu için):

Yarım çay bardağı sıvı yağ

2 yemek kaşığı salça

1 yemek kaşığı kuru nane

Yapılışı:

Bütün malzemeler geniş bir kaba konarak hamur sert bir şekilde yoğrulur. Oklava ile açılan hamur kibrit çöpü kalınlığında ve büyüklüğünde ince ince kesilir. Bu sırada tencereye alınan 3 litre su kaynamaya bırakılır. Kaynayan suya kesilen hamurlar atılarak 10 dakika suda pişmesi sağlanır. Hamurlar suda pişerken tavaya yarım çay bardağı sıvı yağ alınır. Aynı hamurdan kare şeklinde kesilen bir çay bardağı kadar hamur yağda kızartılır. Bu kızaran hamur parçalarına mangır denir. Kızaran hamur parçalarının üzerine iki yemek kaşığı salça ve bir yemek kaşığı nane eklenerek karıştırılır. Kaynayan hamurun üzerine dökülerek hazır hale getirilir (K18).

8.1.4. Tatlı çeşitleri

8.1.4.1. Sütlaç

Malzemeler:

1 litre süt

1 su bardağı pirinç

1 su bardağı toz şeker

3 su bardağı su

1 çay kaşığının ucuyla tuz

Yapılışı:

Bir su bardağı pirinç iki veya üç defa yıkanarak tencereye alınır. Üzerine üç su bardağı su eklenerek pirinçler tenceredeki suyu çekene kadar kaynatılır. Suyunu çeken pirinçlerin üzerine bir litre süt eklenerek karıştırılır. Sütün kaynaması beklenir. Kaynayan sütün içine bir su bardağı toz şeker eklenerek tekrar karıştırılır. Üzerine bir çay kaşığının ucuyla tuz atılır. Kıvam alana kadar kaynayan sütlaç suyunu tam çekmeden kapatılır. Servis tabaklarına alınır. Bu tatlı özellikle Elmalı ve çevresinde yapılan bayram tatlılarındandır (K23).

8.1.4.2. Dolaz

Malzemeler:

1,5 su bardağı sıvı yağ

3,5 su bardağı un

1 su bardağı pekmez

İsteğe göre üzerine fındık veya ceviz

Yapılışı:

Bir buçuk su bardağı sıvı yağ geniş bir tavaya alınarak ısıtılır. Üzerine üç buçuk su bardağı un eklenerek ısınan yağ ile kavrulur. Kavrulan unun üzerine bir su bardağı pekmez eklenerek karıştırılır. Kıvam alan servis tabağının üzerine alınarak isteğe göre ceviz ve fındık eklenerek sunulur. Bu tatlı özellikle Elmalı köyü yöresinde bayramlarda yapılan tatlılar arasındadır (K48).

8.1.4.3. Sarı burma tatlısı

Malzemeler (Orta boy yuvarlak bir tepsi için ölçü):

1 yumurta

Yarım çay bardağı sıvı yağ

3-4 damla limon suyu

1.5- 2 su bardağı süt

5-6 su bardağı un

1.5 su bardağı küçük parçalar hâlinde dövülmüş ceviz

1 su bardağı buğday veya mısır nişastası

Malzemeler (şerbeti için):

1 kg şeker

1 litre su

Malzemeler (üzeri için):

1,5 su bardağı sıvı yağ

Yapılışı:

Orta büyüklükte bir yoğurma kabına bir yumurta, yarım çay bardağı sıvı yağ ve beş su bardağı un alınarak karıştırılmaya başlanır. Ardından bir buçuk su bardağı süte üç-dört damla limon suyu eklenir. Bu karışım yoğurma kabına yavaş yavaş hamurun kıvam alması için eklenir. Kulak memesi kıvamında olması gereken hamur için yarım su bardağı

süt veya bir su bardağı un eklenebilir. Yaklaşık on beş dakika yoğurulan hamur bir saat dinlendirilmeye bırakılır. Bu sırada bir litre su ve bir kg şeker bir tencereye alınarak 8 dakika kaynatılır. Kaynayan şerbetin soğuması beklenir. Bir saat dinlenen hamur ceviz büyüklüğünde parçalara ayrılarak yuvarlanır. Yuvarlanan hamur düz ve geniş bir tahta üzerinde nişasta yardımıyla ince bir şekilde açılır. Tahtanın üzerine tamamen serilen yufka iki elle büzüştürülerek ortada birleştirilir. Kıvrılan kısma ceviz parçacıkları serpiştirilir ve zikzak şeklinde kıvrılır. Tepsinin ortasına daire şeklinde yerleştirilir. Her bir beze için aynı işlem uygulanarak tepsiye eklenir. Bu işlem bittikten sonra tepsi üzerinde şekil almış yufkaların üzerine bir buçuk sıvı yağ eşit şekilde dökülür. 180 derecede üzeri kızarıncaya kadar pişirilir. Pişen tatlının ilk sıcaklığı beş dakika çıktıktan sonra soğuyan şerbet eklenir. Yaklaşık iki saat dinlenen tatlı servise hazır hale gelir. Sarı Burma tatlısı Yarhisar ve Çavdarlı köylerinde bayram ve özel günlerde yapılan tatlılardandır (K37, K53).

Fotoğraf 8.6. Yarhisar köyünde yapılan sarı burma tatlısı

8.1.5. Diğer yiyecek türleri

8.1.5.1. Kabartma

Malzemeler:

2 yumurta

Yarım çay bardağı un

Yarım ay kaşığı tuz

Yapılışı:

İki yumurta, yarım çay bardağı un ve yarım çay kaşığı tuz bir tabakta karıştırılır. Önceden ısıtılan sacın üzerine dökölerek pişirilir (K48).

8.1.5.2. Öme

Malzemeler:

2 yemek kaşığı tere yağ

2 yumurta

Yarım yufka ekmek

Yarım ay kaşığı tuz

Yapılışı:

Yarım yufka ekmek küçük parçalara ayrılır. Geniş bir tavaya iki yemek kaşığı tere yağ eklenerek eritilir. İki yumurta küçük bir kâsenin içinde tuz eklenerek çırpılır. Eriyen tere yağda pişirilir. Üzerine önceden parçalara ayrılmış yufka ekmek eklenir. İki veya üç dakika birlikte harmanlanarak servise hazır hâle getirilir. İsteğe göre yumurtasız bir şekilde tere yağ ve yufkanın harmanlanmasıyla da yapılabilir (K47).

8.1.5.3. Çemen

Malzemeler:

2 baş sarımsak

Yarım kg çemen unu

Yarım kg toz biber

100gr çemen tozu

1kg tavuk eti

2 yemek kaşığı tuz

2 litre su

Yapılışı:

Bir kg tavuk iki litre su ile birlikte düdüklü tencereye alınarak haşlanır. İki baş sarımsak soyularak ezilir. Çemen unu, toz biber, çemen tozu, tuz ve ezilen sarımsaklar bir kaba alınır. Haşlanan tavuklar küçük parçalara ayrılarak hazırlanan karışımın içerisine eklenir. Haşlanan tavuk suyu azar azar eklenerek yoğurulur. Kıvam alıncaya

kadar tavuk suyu dökülmeye devam edilir. İsteğe göre acı veya tatlı olması için baharatlar azaltılıp artırılabilir (K50).

Fotoğraf 8.7. Elde yapılmış çemen (K50)

8.2. Kış İçin Hazırlanan Yiyecekler

8.2.1. Yufka ekmek

Sonbahar ve ilkbaharda yapılan yufka ekmekler kışlık ekmek ve yazlık ekmek olarak genelde yılda iki kez yapılmaktadır. Ekmeğin yetmediği herhangi bir dönemde de yapılabilir. Büyük oranda yapılan yufka ekmek komşu ve akrabaların birbirlerine yardım etmesi usulüyle yapılır. Beş veya altı kişinin karşılıklı birbirlerinin ekmek yapmasına yardım etmesine keşik denir. Yufka ekmeğin temel malzemeleri un, tuz ve sudan oluşur. Büyük leğenlerle yoğurulan hamur, önceden hazırlanan savan veya büyük örtülere alınır. Alt ve üstü temiz örtülerle kapatılan hamur üzerine üç veya dört kişinin çıkmasıyla çığnenir. Yaklaşık otuz dakika çığnenen hamur bezelemeye hazır hâle getirilir. Yoğurma ve çığneme işlemleri geceden başlar. Bezeleme işlemi için sabah ezanıyla komşular yardıma çağırılır. Tandır evi denilen ekmeğin yapıldığı yer önceden hazırlanarak ekmek tahtası oklava ve minderler yerleştirilir. Ekmeği pişirmek için kullanılan genel malzemelere yakacak denir. Yakacak olarak kullanılan malzemeler arasında saman, talaş, çıtırgı denilen ince odun ve dal parçaları ile gazel denilen kuru yapraklar kullanılır. Yufka ekmeği açacak olan ekmekçi ve yufka ekmeği pişirecek olan pişiricinin gelmesi ile ekmek yapılmaya başlanır. 70-80 cm açılan ekmekler pişirilerek direk olarak isimlendirilen ölçü birimiyle ekmekler üst üste sıralanır. Ev sahibi ya da evin kızı, gelini ekmek yapan kişilerin çay, su yemek gibi ihtiyaçlarını karşılamak için akşama kadar hizmet eder. Buna

arayı görmek denir. Ekmek yapımı bitimiyle ev sahibi ekmek yapan kişilere böreklik beze veya meleklik denen bezeler bırakarak pişirip evlerine götürmeleri için verilir (K22, K48).

Fotoğraf 8.8. Yufka ekmek yapımı (K22)

Fotoğraf 8.9. Ekmeklerin üst üste sıralanarak konulması/ekmek direği

8.2.2. Bulgur/düğürçük

Temel besin kaynaklarından olan buğday temmuz ve ağustos aylarından itibaren hasadın yapılmasıyla bir kısmı ile un yapılırken bir kısmı da kış boyunca kullanılacak bulgur ve düğürçük için ayrılır. Elde edilen buğdaylar taş ve arpa gibi karışan maddeleri ayırmak için tek tek ayıklanır. Ayıklanan buğdaylar toz ve pislikten arınması için en az

üç defa yıkanır. Büyük kazanların içine alınan buğdayların üzerine su eklenerek yumuşayınca kadar kaynatılır. Bu sırada buğday kaynatan kişi bir tas veya kâse ile komşulara ikramda bulunur. Kaynayan bulgurlar çuvallara koyularak suyunun süzülmesi sağlanır. Temiz geniş bir kumaşa veya savana yayılarak kuruması sağlanır. Beş veya altı gün ara sıra karıştırılarak kuruyan buğdaylar çuvallara doldurularak değirmende veya seyyar gezen öğütücülerde bir kısmını iri taneli olarak bulgur olarak öğütülür. Bir kısmı ise daha ince öğütülen köftelik bulgur yöredeki adıyla düğürcük olarak öğütülür. Eski dönemlerde sohu ismi verilen taştan dövülerek yapılan öğütme işlemi günümüzde yerini değirmenlere ve seyyar öğütücülere bırakmıştır (K11, K61).

Fotoğraf 8.10. Kaynatılıp kuruması için serilen buğday (K14)

8.2.3. Tarhana

Malzemeler:

Aşlık, süzme yoğurt, su, tuz.

Tarhana yapımından üç gün önce mayalanan yoğurtlar bez keselere dökülerek suyunun süzülmesi sağlanır. Suyu süzülen yoğurt geniş bir leğene alınarak üzerine su eklenir. Yoğurt elle karıştırılıp özenerek koyu ayran kıvamına getirilir. Ocak üzerine geniş bir kabın içinde aşlık, özenen yoğurt ve tuz eklenerek karıştırılır. Tarhana küreği yardımıyla aşlık pişene kadar karıştırılır. Pişen tarhana soğuması için ocağın üzerinden alınarak soğumaya bırakılır. Bu sırada tarhanayı şekillendirip koymak için çiğ ismi verilen tarhana kurutmaya yarayan aracın yeri hazırlanır. Genellikle balkon veya dam gibi yüksek yerlere hayvanların zarar veremeyeceği bir yere konur. Soğuyan tarhanalar şekillendirilerek çiğ

üzerine dizilir. Bu işleme tarhana sıkma denir. Sıkılan tarhanalar üzerine bir tül örtülerek kurumaya bırakılır. Günümüzde tarhana sıkma işlemini çok az kişi yapmakta olup bunun yerine tarhanayı sıcak hâlde kavanozlara koyup ağzını kapatarak vakumlama işlemi yapılmaktadır (K34, K64).

Fotoğraf 8.11. Elmalı köyü çiğ üzerine kuruması için bırakılan tarhana (K58)

8.2.4. Erişte/mantı

Malzemeler:

Un, yumurta, tuz, su

Malzemeler geniş bir kaba alınarak sert bir hamur elde edilene kadar yoğrulur. Yoğurulan hamur bezelere ayrılır. Bir kısmı erişte bir kısmı da mantı olmak üzere ayrılır. Ayrılan bezeler oklava yardımıyla açılarak sac ya da tava üzerinde çok az pişirilir. Açılan hamurların yarı pişmiş olmasına dikkat edilir. Yarı pişmiş hamurlar kibrit çöpü büyüklüğünde bıçak yardımıyla kesilir. Kesilen erişte hamurları temiz bir örtü üzerine serilerek kurumaya bırakılır. Kesilen bu erişte ile kış aylarında erişte çorbası veya erişte pilavı yapılır. Mantı için ayrılan bezeler de erişte gibi oklava yardımıyla açılarak çok az pişirilir. Bıçak yardımıyla küçük kare şeklinde kesilen mantı hamurları da temiz bir bez üzerine serilerek kurumaya bırakılır (K18, K58).

Fotoğraf 8.12. Erişte ve mantı yapımı

8.2.5. Peynir

Elmalı köyünde peynir ve tereyağı yapımı için komşuların belirli günlerde sıra ile sütün bir evde toplanması usulüne değişik denir. Toplanan sütler kazanda ılık hâle getirilerek makinada sütü ve yağı ayrılmak üzere çekilir. Elde edilen süt, peynir mayası ile mayalanarak ve üzeri örtü ile kapatılarak iki buçuk saat beklenir. Bekleyen peynir büyük bir kaşık yardımıyla karıştırılarak peynir suyunun yüzeye çıkması beklenir. Çıkan su, peynir üzerinden alındıktan sonra önceden hazırlanan çuvala suyunu tam olarak süzmek için dökülür. Çuval büyük bir taşın altına konarak suyunun süzülmesi sağlanır. Bir saat kadar taşın altında suyu süzülen peynir bir leğene alınarak suyun içerisinde bekletilir. Suyun içinde acı suyundan arınan peynir büyük bir leğene alınarak küçük parçalara ayrılır ve tuzlanır. Tuzlanan peynirler tekrar bir çuvala konur ve bir bezle sarılır. Tamamen suyunun çıkıp kuru hâle gelmesi için taşın altında bekletilir. Kalan suyunu da bırakan peynir leğene alınarak elde ovulur ve bidonlara basılır. Önce buzdolabı daha sonra buzluklarda muhafaza edilir. Eski dönemlerde peynirler küplere basılıp kumlara gömülerek ambar gibi serin yerlerde muhafaza edilirken günümüzde bu uygulamalar görülmemektedir (K48, K49). Araştırma bölgesinde peynir yapımı benzer şekilde olup Çavdarlı köyünde sütün yağı alınmadan tamamen yağlı bir şekilde peynir basımı yapılır (K37).

Fotoğraf 8.13. Peynir basımı

8.2.6. Tereyağı

Makinada ayrılan sütün yağı tencereye alınarak ocakta kaynamaya bırakılır. Kaynayan yağ, ılık bir hâle gelmesi için beklenir. Ilık yağa yoğurt eklenerek üzeri örtülerek üç saat mayalanması beklenir. Mayalanan yağ iki gün buzdolabında bekletilerek iki gün sonunda bez bir keseye dökülür. Kesenin üzerine taş koyularak iki gün taş altında bekletilir. Taşın altından alınarak büyük bir leğende yağ özenir ve ayrıları çıkması sağlanır. İsteğe göre tuz eklenebilir. Ayrıları çıkan yağ şekillendirildikten sonra soğuk su ile yıkanarak kullanıma hazır olur (K16, K22).

8.2.7. Salça yapımı

Malzemeler:

Domates, salçalık biber (kırmızıbiber), tuz

Yörede yıl boyunca tüketilen salça, ağustos- eylül aylarında yapılır. Ağustos-eylül aylarında köy meydanlarına kamyonlarla gelen salçalık biber satıcılarından çuvallarla alınan biber ve Niğde yöresinde yetişen Sazala domatesleri ile yapılır. Satın alınan biberlerin kulpları ve tohumları temizlenerek en az iki kez yıkanır. Dönemsel olarak mahallelerde veya köy meydanlarında açılan kıyma çekme makinalarında biber ve domatesler çekilir. Büyük alüminyum veya demir leğenlere alınarak en az beş veya altı saat sürekli karıştırılarak pişirilir. Koyu bir kıvam almaya başladığında üzerine tuz eklenerek bir yıl boyunca bozulmaması için önlem alınır (K48, K50).

8.2.8. Turşu çeşitleri

Yaz aylarında genellikle her aile kendine yetecek kadar bahçesine domates, salatalık, yeşil fasulye, maydanoz gibi ürünler eker. Bu ürünler yaz aylarında taze olarak tüketildiği gibi kış aylarında da kullanabilmek için turşusu kurularak kullanılır.

8.2.8.1. Domates turşusu

Domates turşusu iki şekilde kurulur. Henüz olgunlaşmamış yeşil domateslerden kurulan turşuya göğ domates turşusu, olgunlaşan kırmızı domateslerle kurulan turşuya kırmızı domates turşusu denir.

Malzemeler: Domates, kaya tuzu, üzüm sirkesi, nohut, limon tuzu, sarımsak, su.

Domatesler yıkanarak bıçak yardımıyla çizikler atılır. Turşu yapılacak bidona çok az nohut ve sarımsak eklenir üzerine hazırlanan domatesler eklenir. Üzerine limon tuzu, kaya tuzu, sirke ve su eklenerek ağzı sıkıca kapatılır. İki veya üç hafta içerisinde yemeğe hazır olur (K48).

8.2.8.2. Salatalık turşusu

Malzemeler:

Salatalık, üzüm sirkesi, kaya tuzu, limon tuzu, su, sarımsak.

En az iki kez yıkanan salatalıkların uç kısımları bıçak yardımıyla kesilir. Temiz bir bidona doldurulan salatalıkların üzerine sarımsak, kaya tuzu, limon tuzu, sirke eklenir. Son olarak yeteri kadar su eklenerek bidonun kapağı sıkı bir şekilde kapatılır. İki hafta sonra hazır olur (K23).

8.2.8.3. Karışık turşu

Malzemeler:

Acur, kornişon salatalık, lahana, havuç, yeşilbiber, kırmızıbiber, domates, sarımsak, nohut, üzüm sirkesi, kaya tuzu, limon tuzu, su.

En az iki kez yıkanan malzemeler büyük bir leğenin içine doğranarak karıştırılır. Temiz bidonun içerisine nohut ve sarımsağın bir kısmı atılır. Üzerine doğranıp karıştırılan malzemeler bidona doldurulur. Üzerine sirke, kaya tuzu, limon tuzu, sarımsağın kalan

kısmı ve su eklenerek bidonun kapağı sıkıca kapatılır. İki veya üç hafta sonra yemeye hazır olur (K15, K16).

8.2.9. Kurutmalıklar

Yörede yaz aylarında tarla ve bahçelerinde yetişen sebze ve meyvelerden kış aylarında kullanılabilmek için kurutulur. Bu ürünler arasında yeşil fasulye, biber, domates, nane, kabak, patlıcan, kayısı, elma, erik, kiraz gibi ürünler yer alır. Eski dönemlerde kırmızı et de kurutma yöntemiyle muhafaza edilirken günümüzde bunun yerini dondurucular almıştır (K27, K28, K50, K53).

8.2.10. Reçeller

Elmalı köyü ve çevresinde sebze ve meyvelerin bol olduğu yaz aylarında beyaz kiraz, çilek, vişne, kayısı, kabak reçelleri yapılarak cam şişelerde muhafaza edilir (K5, K25, K31, K36).

Fotoğraf 8.14. Reçeller

8.2.11. Konserve yapımı

Yörede sebzelerin kış aylarında kullanılabilmesi ve pratik olması için saklama yöntemlerinden biri de konserve yapımıdır. Konserve yapılan ürünlerin özelliklerine göre farklı şekillerde hazırlanarak kavanozlara eklenir. Yörede yeşil fasulye, patlıcan biber

domatesin kızartılarak birleştirildiği karışık kızartma, menemen gibi konserveler yapılarak kış aylarında kullanılmak üzere soğuk bir yerde muhafaza edilir (K4, K10, K11, K12).

Fotoğraf 8.15. Kışlık menemen yapımı

8.2.12. Dondurma yöntemi

Yörede teknolojinin ilerlemesiyle birlikte eski dönemlerde çokça kullanılan kurutma, konserve gibi yöntemlerin yerini çoğunlukla dondurucularda muhafaza etmek yer almıştır. Bu yöntemle yaz dönemlerindeki birçok sebze ve meyve donduruculara koyularak kış aylarında da yaz ürünleri tüketebilmek mümkün olmuştur. Et, bezelye, yeşil fasulye, barbunya, kabak, patlıcan, domates, kiraz, vişne gibi ürünler şeffaf buzdolabı poşetlerine koyularak donduruculara koyulmaktadır. Ayrıca dolma, sarma börek gibi ürünlerde bu şekilde muhafaza edilmektedir (K15, K16, K23, K37, K48).

9. EL SANATLARI

9.1. Dokumacılık

Elmalı köyünde ve çevresinde mayıs ayında kırkım yapılır. Kırılma zamanı gelen koyunlar kırılır. Kırılan yünler çuvallara doldurularak götürülür. Üzerindeki pislik ve dikenler ayıklandıktan sonra derelerde kadınlar tarafından tokuç yardımıyla yıkanır. Temizlenen yünler çamaşır tellerine ve bahçe duvarlarına serilerek kurutulur. Yün çırpma için dallardan yapılmış ince çubuklarla çırpılır. Bu iş için kullanılan çubuklara çıpkı denir. Son olarak elle küçük parçalara ayrılarak içerisinde kalan diken ve otlardan temizlenir. Kırmızı ile eğrilen yünler bükülür. Narpız çiçeğinden gri rengi, ceviz yaprağından kahverengini elde ederek boyanır. Kırmızıyı, yeşili, maviyi, siyahı boyacı boyar. Boyanan ipler yıkanır ve topa hâline getirilerek dokumak için ıstara takılır. İlmek ilmek dokunan halı nakışlı şekilde işlenir. Bitince halı baştan düğümlenerek çözülür (K23, K48, K61).

Fotoğraf 9.1. Yün eğirmede kullanılan kırmızı

Fotoğraf 9.2. El dokuması halı ve günlük hayatta kullanımı

Fotoğraf 9.3. El dokuması halı yastığı/berdel yastığı (K7)

9.2. Çorap ve Patik Örucülüğü

Çorap ve patik örücülüğü Elmalı köyü ve çevresinde kadınlar tarafından örülen el emeklerindendir. Çorap örmek için filik denilen keçi kılı kirmende eğirilerek hazırlanılarak beş adet çağ ile örülür. Günümüzde artık çorap örücülüğü nadir olarak görülmekte olup yok olmaya yüz tutan el sanatlarındandır. Patik ipi çorap ipine göre daha yumuşaktır ve rengârenk iplerle örülür. Patik örmek için tığ, iki şiş veya beş şiş ile örülür. Patik üzerinde yatay veya dikey çizgiler, baklava dilim, kare üçgen, çiçek, böcek gibi şekiller kullanılır.

Örülen çoraplar kadın, erkek ve çocuklar tarafından kullanılırken örülen patikler daha çok kadın ve çocuklar tarafından kullanılır. Evlenecek genç kızların çeyizinde

muhakkak bulunan patik, nişanlılık döneminde gelin kızın kayınvalidesi, görümce ve eltileri tarafından da getirilen hediyelerin içinde de bulunur (K8, K22, K35, K64).

Fotoğraf 9.4. El örgüsü yün çorap

Fotoğraf 9.5. Çeyiz için hazırlanan patiklerden bir görüntü

9.3. Dantel ve İşlemecilik

Elmalı köyü ve çevresinde dantel ve işlemeciliğin önemli bir yeri vardır. İşlemeler kanaviçe ile etamine veya beyaz patikalara işlenir. İşleme yapılırken pamuklu ve kalın nakış ipleri kullanılır. Etamin üzerine işleme işlenirken etamin iğnesi, patiska üzerine işleme işlenirken dikiş iğnesi kullanılır. Patiska işleminin bitmesiyle patiskanın üzerindeki kanaviçe patiska üzerinden çekilerek temizlenir. İşleme yapılırken patiska ve

etaminlerin üzerinde mavi, yeşil, sarı, turuncu, kırmızı, pembe gibi renkler kullanılır. Motif olarak ise kuş, böcek, çiçek, zikzak ya da geometrik desenler motif olarak işlenir (K23, K48).

Genç kızlar çeyizlerine koymak için birbirlerinin evine giderek farklı modelleri örnek olarak alırlar. Bu motifler yatak örtülerine, yastık kenarlarına, seccadelere sandık örtülerine, bohça, mutfak örtüsü, mendillere ve bebek kundaklarına işlenir. Eski dönemlerde çeyizin önemli bir kısmını dolduran işlemler günümüzde önemini kaybetmiştir (K15, K16, K48).

Fotoğraf 9.6. Patiska ve etamin üzerine işlenen el emeği ürün görselleri (K48)

Günümüzde genç kızlar arasında etamin üzerine yeni ürünler yapılır. Çeyiz için seccade, el havlusu bebek hediyeleri ve bebek yastıkları işlenir (K7, K30).

Fotoğraf 9.7. Etamin üzerine işlenen bebek için hazırlanan hediyelik ve el havlusu işlemesi

Dantel oyları da işlemecilik gibi çeyizin içinde olması gereken rmelerdir. Dantel ipi naylon veya pamuklu olur. Danteller mekik veya tığ ile örülür. Dantel modelleri motif ęekillerine göre farklı isimler alır. Danteller yatak örtüsü kenarı, havlu kenarı, mutfak örtüleri, televizyon örtüleri, sehpa örtüleri gibi farklı eğyalarda ss olarak kullanılır (K4, K10, K11).

Fotoğraf 9.8. Yastık, yatak kenarları, havlu kenarları için yapılan iğleme ve danteller

Fotoğraf 9.9. Eski dönem büfeleri ve üzerine örtülen danteller

9.4. Yazma Oyalama ve Lif rgleri

Elmalı köyü ve çevresinde kadınların yaptığı el içlerinden biri de yazma kenarlarını oyalamadır. Yazma kenarlarını oyalamak için genellikle naylon ip kullanılır. İnce uçlu mil veya iğne ile oyalama iğlemi yapılır. Değiğen zamana göre yazma

oyalarında kullanılan malzemeler de değişiklik göstermiştir. Eski dönemlerde yazma oyalamada boncuk kullanılarak boncuk oyası yapılırken sonraları renkli iplerle iplik oyası yapılır. Günümüzde iğne ile yapılan iğne oyaları tercih edilir (K22, K37, K49).

Fotoğraf 9.10. Geçmiş dönemlerde oyalanan boncuk oyaları ve günümüzde tercih edilen iğne oyalı yazmalar

Fotoğraf 9.11. Bir dönem çeyiz için hazırlanan oyalanmış yazmalar

Liflerde geçmişten günümüze önemini koruyan banyoda kullanılmak için örülen el emeklerindendir. Çeyiz ve günlük kullanım için örülür (K48).

Fotoğraf 9.12. Çeyiz için hazırlanan lifler

9.5. Diğer Örgüler

Elmalı köyü ve çevresinde verilen başlıklar dışında genç kızların çeyizine koymak, hediye olarak götürmek ve günlük kullanım için örgüler yapılır. Çeyiz için kadın yeleği, bebek battaniyesi, bebek yeleği ve şal örülür. Yeni doğum yapan kadına annesi veya kayınvalidesi bebek patiği, bebek battaniyesi, bebek yeleği, anne için yelek gibi el örgüleri götürür. Günlük kullanımlarda el bezi, çaydanlık örtüsü gaz lambası örtüsü gibi örtüler ve kadın yelekleri örülerek kullanılır (K11, K13, K37).

Fotoğraf 9.13. Çeyiz için hazırlanan bebek ve gelin yelekleri

Fotoğraf 9.14. Bebek hediyesi el örgüsü battaniyeler

Fotoğraf 9.15. Geçmiş dönemlerde her evde bulunan gaz lambaları için örülen örtü

Elmalı, Çavdarlı, Himmetli, Yarhisar köylerinde el sanatları çeşitliliği benzer olup değişen zamanla birlikte benzer değişimler geçirdikleri kaydedilmiştir.

10. ELMALI AĞZINDA KULLANILAN KELİMELEER

A

Aba: Anne

Aboo: Şaşıırma ifadesi

Accık: Birazcık

Acışmak: Acımak

Ağarmak: Rengi solmak, beyazlamak

Ağ pakla: Beyaz fasulye

Alaşa: Sesi çok çıkan, ortalığı karıştıran

Alma: Elma

Amel: İshal

Anaret: Aleni, apaçık

Asbab: Kıyafet

Ayıtlamak: Ayıklamak

Azzık: Tarlaya, işe giderken koyulan yiyecek

B

Babal: Vebal, günah

Bahale: Bak bir kere

Başı bozulmak: Bir kişinin eşinin vefat etmesi ya da eşinden boşanması

Bayır: Yokuş aşağı

Bellemek: Bahçe araçlarından olan bel ile toprağı havalandırmak

Bıçkı: Testereli bıçak

Bi dene: Bir tane

Bübü: Hala

Bohça atmak: Nişan bozmak, yüzük atmak

Bostan: Karpuz

C

Camız: Manda

Carı: Hızlı

Cavurdamak: Gürültü yapmak

Ceyran: Elektrik

Cırcır: Fermuar

Cimcik: Çimdik

Cülük: Cıvcıv

Cozutma: Yoldan çıkma

Ç

Çalılı: Odanın bir bölümünde banyo yapılan yer

Çapıt: Bez

Çerçi: Seyyar satıcı

Çiğın: Omuz

Çimmek: Banyo yapmak

Çömçe: Kepçe

Çöğdürmek: İşemek

D

Damızlık: Yoğurt mayalamak için ayrılan yoğurda denir

Dangırdama: Boş, gereksiz konuşma

Dene: Tane, buğday, fasulye gibi ürünlerin taneleri

Dekmik: Tekme

Deşirme: Toplama

Deşmek: Eşelemek

Devraanber: Ayçiçeği

Devre: Ters

Deynek: Çubuk

Dimi: Şalvar

Dirgen: Sap toplamak için kullanılan araç

Dölek dur: Düzgün dur

Dulda: Gölge yer

E

Ebe: Babaanne, anneanne

Essah: Gerçek

Emmi: Amca

Enik: Köpek Yavrusu

F

Fıcıtmaq: Fırlatmaq

Filike: Musluk

Fişgene: Salyangoz

G

Gaaz: Kadınlara seslenme şekli

Gazel: Yaprak kurusu

Gabış: Kel

Ganiyetsiz: Aç gözlü, gözü doymayan

Garsamba: kullanılmayan eşya kalabalığı

Gayıl: Razi

Gıdır: Yeni

Gız: Kızlara seslenme şekli

Gırçmak: Ezmek, üzerinden geçmek.

Gıyala: Arala

Gidişmek: Kaşınmak

Gunnamak: Daha çok kedi, fare gibi hayvanlar için kullanılan doğurma eylemi

Gurpeden: Aniden, habersiz

Guşane: Büyük tencere

Günüleme: Kıskanma

Gocuh: Mont

Gopmak: Koşmak

Göde: Şişman

Göğ Pakla: Yeşil Fasulye

H

Hâbe: Heybe

Haral: Büyük çuval

Hayat: Evin önü, evin avlusu

Helki: İnek sağmada kullanılan büyük kap

Hereni: Büyük Kazan

Heral: Herhâlde

Hinci: Şimdi

Hoşgışilik geçmek: Yağ çekmek, yaranmaya çalışmak

I

Istar: Halı tezgâhı

İ

İşgilik: Sucuk

İşkillenmek: Şüphelenmek

İşlik: Gömlek

İtdirseği: Arpacık

İvez: Sinek

K

Kanayaklı: Masum, savunmasız

Kasnak: Kerme yapımında kalıp olarak kullanılan araç

Kelek: Olgunlaşmamış kavun

Kekil: Kâkül

Kessek: Toprak parçası

Keser dövmek: Çapa yapmak

Keşşik: Ev hanımlarının karşılıklı yardımlaşarak yaptığı imece usulü iş yapma durumu

Kerel: Kayaların içine yiyecek ve eşya koymak için oyulan yer

Kerme: Kalıptan çıkan kuru tezek

Keven: Dikenli bir ot

Kırır: Eşeğin yavrusu

Kıska: tohumluk küçük soğan

Küncü: Susam

Küt: Eli ya da ayağı olmayan ya da olması gerekenden kısa olan

M

Maana: Her şeye kusur bulmak

Maşraf: Banyo tası

Mapus: Hapis

Mavin: Evin girişi, koridor

Metel: Masal

Mertlemek: Hoplamak, zıplamak

Mih: Çivi

Mıttırdama: Ortada iş yapmadan dolanma durumu

Mıymıntı: Sabır tüketecek kadar yavaş iş gören

Mintan: Gömlek

Motur: Traktör

Muhat ol: Sahip çık

N

Namazla: Seccade

O

Ohla: Oklava

Okuntu: Davetiye

Osanmak: Bıkmak

Öfelemek: Ufalamak

Ötürek: İshal

P

Pahla: Fasulye

Pantul: Pantolon

Patiiz: Patates

Pece: Pencere

Pendir: Peynir

Peşkir: Havlu

Pörüşmek: Solmak

S

Sarici: İsteyici, dilenci

Sekav: Ceket

Sekmek: Merdiven

Sındı: Makas

Sınıkçı: Kırık, çıkıkçı

Sırçan: Fare

Sinmek: Saklanmak

Sitil: Fide

Sohu: Bulgur dövülen içi oyuk taş

Su sulamak: Bahçe, tarla sulamak

Somya: Sedir

Ş

Şaplak: Tokat

Şibidik: Terlik

Şikâra Çekilmek: Nazlanmak

Şişek: Bir yaşındaki koyun

T

Tahırdatmak: Ses çıkarmak

Tandır: Yufka ekmek yapılan ocak

Tandırılı ev: Yufka ekmek yapımı için yapılmış, içerisinde tandır olan yer

Tedarik: Hazırlık

Tembih: Uyarı

Telis: Çuval

Tepis: Çatallı İğne

Tez: Çabuk

Tohuç: Çamaşır yıkanan tahta.

Tohlu: Zayıf çelimsiz

U

Uçkur: Şalvar ve donlarda kullanılan lastik.

Udlanmak: Çekinmek

Uğunmak: Ağlamaktan kendinden geçip sessizleşmek

Ü

Üşenmek: Erinmek

Ütmek: Oyunda kazanmak, oyundaki karşısında kazandığı kişinin eşyasını almak

Üyütmek: Öğütmek

V

Velesbidik: Bisiklet

Yalak: Hayvanların yiyecek yediği yer

Yenli: Hafif

Yoklamak: Ziyaret etmek

Yuğmak: Yıkamak

Y

Yüklü: Hamile

Yüklük: Yatak, yorgan, yastık gibi eşyaların koyulduğu yer

Z

Zaar: Herhâlde

Zerdali: Kayısı

Zımak: Kaymak

Zibil: Çöp

Zikke: Hayvanları bağlamak için yere çakılan demire denir

11. SONUÇ

Kültür, içinde bulunulan toplumun maddi ve manevi unsurlarından oluşur. Her toplumun kültürel yapısı, kendinden önceki zaman diliminden etkilendiği gibi kendinden sonraki zaman dilimini de etkileyerek nesiller boyu kültürel aktarımın sürekliliğini sağlar. Günümüzde değişen dünya ve gelişen teknoloji ile birlikte iletişim artmış ve farklı kültürel öğelerin unutulup her alanda olduğu gibi kültürel varlıklarda da tek tipleşme tehlikesi ortaya çıkmıştır.

Elmalı köyü ve çevresinde geçmişten bu yana biriken kültürel zenginlik araştırma boyunca kaydedilerek aktarılmaya çalışılmıştır. Ancak değişen dünyanın tek tip kültüre evrilme yolunda olması Elmalı köyü ve çevresinde de etkisini göstermiştir. Bazı pratikler tamamen uygulamadan kalkmış bazıları ise unutulmaya yüz tutmuştur. Buna rağmen hâlâ bazı kültür öğeleri canlı tutulmakla birlikte yaşatılmaya devam etmektedir.

Yapılan bu çalışmada Elmalı köyü ve çevresinin tarihî ve köy isimleri, yöredeki tarihî alanlar, yörenin coğrafi özellikleri, ekonomisi ve nüfusu hakkında bilgiler verilmiştir. Yöre ile ilgili verilen bu bilgiler tezde aktarılan halk kültürü ile bir bütünlük sağlamıştır. Çalışma sırasında diğer halk kültürü tezleri de incelendiğinde Aksaray, Nevşehir, Kayseri, Ankara, Adana gibi illerle pek çok ortak kültür öğelerine rastlanmıştır. Üçüncü bölümde yer alan geçiş dönemleri başlığında doğum, evlilik ve ölüm konuları incelenmiş zengin bir kültür birikimi saptanmıştır. Özellikle evlilik bölümünde Yazma Örtme merasimi, düğünün ilk günü gelinle birlikte giyinip oynayan gelin kızların nişanlılarının akrabaları tarafından gelen dürümler ve samenle birlikte gelen elti, görümce kayın gibi erkek tarafının akrabalarına şaka amaçlı yapılan uygulamalara incelenen diğer bölgelere ait tez çalışmalarında rastlanılmamış, bunların yöreye özgü uygulamalar olduğu tespit edilmiştir. Ancak günümüzde bu uygulamaların artık gerçekleştirilmiyor oluşu ve otuz beş yaş altındaki kişilerin bu pratikleri bilmemesi hafızalardan silinme tehlikesini ortaya koymuştur. Geçmişte geçiş dönemlerine ait geleneksel uygulamaların zamana yayılarak zengin ritüellerle idrak edildiği, günümüzde ise bunların çok daha tekdüze uygulamalarla gerçekleştirildiği ve eski önemini gitgide yitirmeye başladığı tespit edilmiştir. Elmalı köyü ve çevresinde nüfusun köyden kente göç etmesi iletişimin artması, köy dışı hatta il dışı evliliklerin artması gibi nedenlerle kültürel farklılaşmalar olduğu kaydedilmiştir. Bayram, tören kutlamalar bölümünde de geçmiş ile şimdiki zaman farkı ortaya çıkmış her bir başlıkta değişim ve dönüşümler meydana gelmiştir. Halk hekimliği

uygulamalarında dinin etkisiyle dualardan yararlanıldığı ve yörede yetişen bitkisel, hayvansal ürünlerden yararlanıldığı görülmüştür. Geçmiş dönemlere nazaran geleneksel halk hekimliği uygulamalarının azaldığı ve tıbbi yöntemlerle sağaltımın arttığı kaynak kişilerce aktarılmıştır. Bununla birlikte özellikle dualardan sağaltım gerçekleştirilen hastalıkların yine dinî inançlara bağlı olarak devam ettiği görülmüştür. Anonim halk edebiyatı bölümünde sözlü edebiyat ürünleri bakımından yörede elli yaş ve üzerinin konuya hâkim olduğu ve bu konudaki kültürel birikimin hızla unutulmaya başlandığı dikkat çekici diğer bir nokta olarak kaydedilmiştir. Bu başlıkta masal, efsane, anlatmalar, mâni, ağıt ve bilmece, memorat başlıkları altında derlemeler yapılmıştır. Geleneksel çocuk oyunları başlığında kırk dört çocuk oyunu derlenmiştir. Oyunların imkânlar dâhilindeki malzemelerden üretildiği veya okul kültürüne dayandığı tespit edilmiştir. Teknolojinin en ücra köylere bile ulaştığı bu çağdaki gelişmeler, çocuk oyunlarını da etkilemiş, çocukları sosyal çevreden koparıp telefon veya bilgisayara hapsedmiştir. Çocukların oynadığı oyunlar var olan oyuncaklara ve günümüz şartlarına uygun değişim göstermiştir. Halk mutfağı bölümünde yörede yetişen ürünlere dayalı bir halk mutfağının mevcut olduğu tespit edilmiştir. Ancak günümüzde hemen her mevsimde istenilen ürünü bulma kolaylığı ve arama motorlarından istenilen tarife ulaşabilme imkânı yemek kültürünü de değiştirmiştir. Geleneksel yemeklerin bazıları elli yaş ve üzeri tarafından hatırlanmaktadır. El sanatları bölümünde değişen zamanla birlikte üretilen ürünlerde değişiklik göstermiş, eskiden her evde dokunan halıların yerini fabrika ürünleri halılar almıştır. Son olarak Elmalı ağzında kelimeler başlığında derlenen yerel ağız sözlüğü ile Elmalı köyünün dil özellikleri aktarılmaya çalışılmıştır.

Araştırma sırasında Elmalı köyünde yapılan çalışmalar sırasında yörenin insanı olarak tanınma vasfının verdiği güvenle kaynak kişiler tarafından ele alınan konular rahat bir şekilde aktarılmıştır. Ancak Çavdarlı, Yarhisar, Himmetli köylerinde isim vermek istememe bazı konuları ayıp sayma, ses kaydından çekinme gibi nedenlerle zorluklarla karşılaşmıştır.

Yapılan bu çalışmada zenginliklerle dolu bu yörenin, geleneksel kültür bakımından git gide fakirleşen gençlerinin olduğu tespit edilmiştir. Yörede yeterince aktarılamayan kültür öğelerinin yazıya geçirilerek gelecek nesillerin geçmişinden haberdar olması, unutulmaya devam eden öğeleri yeniden hatırlatma ve canlandırmaya katkı sağlaması çalışmanın amaçlarındandır. Araştırma bölgesi olarak bakir kalan bu yörenin gelecekte yapılacak çalışmalara da katkıda bulunarak kültürel hafızanın korunması ise bu çalışmanın en önemli temel amacını oluşturmaktadır.

KAYNAKLAR

- Acar, H. V. (2018). Moğollardan Anadolu'ya bir halk hekimliği tedavi yöntemi: Deriye çekme. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 8(1), 33-46.
- Acıpayamlı, O. (1969). Türkiye folklorunda halk hekimliği ve özellikleri. *Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 26, 1-9.
- Acıpayamlı, O. (1974). *Türkiye'de doğumla ilgili âdet ve inanmaların etnolojik etüdü*. Sevinç Yayınları.
- Ağırman, M. (2009). Şırnak Güçlükönak ilçesinde inanç ve inanışlar [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Ateş, C. (2010). Şereflikoçhisar monografisi [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Niğde Üniversitesi.
- Bolat, Y. E. (2020). Tokat Erbaa'da geçiş dönemleri inanış ve uygulamaları [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Amasya Üniversitesi.
- Boratav, P. N. (1984). *Türk halk bilimi II, 100 soruda Türk folkloru (inanışlar, töre ve törenler, oyunlar)*. Gerçek Yayınevi.
- Bulut, M. (2018). Dikili'nin köylerinde cenaze törenlerinin değişen uygulamaları. *Folklor/Edebiyat*, 24(93), 123-137.
- Coşan, S. (2017). Ankara ili Bala ilçesi Afşar yöresi folkloru [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Ahi Evran Üniversitesi.
- Coşar, M. F. (2019). Erdemli'de geçiş dönemleri [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi.
- Çakırçoban, M. (2021). Manisa ili Demirci ilçesi Ayvaalanı köyü monografisi [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi.
- Çeliker, D., ve Genç, M. (2019). Isparta evlenme âdetleri. *Art-e Sanat Dergisi*, (Özel Sayı), 172-185.
- Çıblak, N. (2004). Halk kültüründe nazar, nazarlık inancı ve bunlara bağlı uygulamalar. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 15, 103-125.
- Çifcibaşı, S. (2018). Nevşehir ili Derinkuyu ilçesi halk kültüründe geçiş dönemleri [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Bülent Ecevit Üniversitesi.
- Çolak, F. (2015). *Yazılı ve sözlü belgeler ışığında Niğde halk hekimliği*. Kömen Yayınları

- Demir, İ., ve Duran Gültekin, Z. G. (2022). *Batman halk kültürü*. Batman Üniversitesi Yayınevi.
- Demren, Ö. (2006). Yağmur yağdırma ritüeli çerçevesinde Ortaköy “yağmur duası”. *Türkbilig*, 12, 76-92.
- Dilmen, D. (2009). *Niğde Ulukışla ilçesi halk kültürü araştırması* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Çukurova Üniversitesi.
- Duran Gültekin, Z. G., 2023, Damat ağacından asma gecesine geleneksel Batman düğünleri. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 7(3), 2808-2827.
- Elçin, Ş. (2000). *Halk edebiyatına giriş*. Akçağ Basım Yayım Pazarlama.
- Elçin, Ş. (2016). *Halk edebiyatına giriş*. Akçağ Basım Yayım Pazarlama.
- Ergin, M. (2021). *Dede korkut kitabı 1-2*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergöz, R. (2019). *Bitlis’te geçiş dönemleri (doğum-evlenme-ölüm)* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ardahan Üniversitesi.
- Genç, H. N. (2020). Elazığ’da ölüm gelenekleri, dinî ve kültürel boyutu. *International Journal Of Turkish Academic Studies (Turas)*, 1(1), 1-17.
- Gözen, S. (2014). *Aksaray Ortaköy ilçesi monografisi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Niğde Üniversitesi.
- Hallaç, A. T. (2017). *Memorat türü ve Adana memoratları* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Aksaray Üniversitesi.
- Irmak, Y. (2016). Doğumdan ölüme Bingöl geçiş dönemleri inanç ve uygulamaları. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(11), 113-132.
- İnsel, S. V. (2020). *Niğde’nin âdet ve merâsimleri*. Niğde Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Kalafat, Y. (2008). *Türk kültürlü halklarda halk inançları dedem korkut aşağı eller*. Berikan Yayınevi.
- Kalafat, Y. (2010). Doğu Anadolu’da eski Türk inançlarının izleri. Berikan Yayınevi.
- Karabulut, M. (2017). *Halfeti (merkez) geçiş dönemleri* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Ardahan Üniversitesi.
- Karakaş, A. (2015). Osmaniye halk hekimliğinde ocaklar ve bunlara bağlı uygulamalar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(32), 320-336.
- Karaoğlu, H. (2023). Pazarcık yöresi Alevilerinde ölüm ve ölü ile ilgili uygulamalar. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2, 37-52.

- Kartal, N. (2020). *Van Gevaş'ta geçiş dönemleri* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Kaya Çakı, B. (2022). *Bursa'da yaşayan sosyal gruplar arasındaki toplumsal cinsiyet algısı üzerine bir inceleme* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Kolot, B. (2018). Halk hekimliğinde “göbek düşmesi” hastalığı ve tedavi yöntemleri. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 135-151.
- Oğuz, M. Ö. (2021). *Türk halk edebiyatı el kitabı*. Grafiker Yayınları.
- Örnek, S. V. (1997). *Türk halk bilimi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özkarcı, M. (2014). *Türk kültür varlıkları envanteri Niğde cilt 1*. Atatürk Kültür Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özkarcı, M. (2016). *Niğde kültür envanteri cilt 1*. Niğde Valiliği.
- Öztürk, D. (2019). *Ereğli (Zonguldak) İlçesinde geçiş dönemleri (doğum, evlenme, ölüm)* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Öztürk, S. (2017). *Geleneksel otantisite bağlamında Ordu ili Akkuş ilçesi Akpınar köyü doğum, evlenme, ölüm âdetleri ve halk müziği pratikleri* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Sakaoğlu, S. (2010). *Masal araştırmaları*. Akçağ Yayınları.
- Seçinti, M. S. (2014). *Gaziantep İslâhiye ilçesi halk kültüründe geçiş dönemleri (doğum, evlenme, ölüm)* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Gaziantep Üniversitesi.
- Sezen, L. (2005). Türkiye’de evlenme biçimleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 11(27), 185-195.
- Sivaslı, E. (2009). Yenidoğan bebeklerde uzamış sarılık. *Gaziantep Tıp Dergisi*, 15(2), 49-55.
- Sönmez, B. (1994). *Niğde efsaneleri (tâhlil ve metinler)* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Erciyes Üniversitesi.
- Sümbüllü, Y. Z. (2018). İspir Çatakkaya köyü evlilik ve ölüm geçiş dönemleri üzerine bir inceleme. *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7, 57-92.
- Şahin, Ö. (2020). *Afyonkarahisar ili Sinan Paşa ilçesi Düzağaç kasabası doğum evlenme ölüm âdetleri ve müzik pratikleri* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Şenel, S. (2021). *Niğde ili Çiftlik ilçesi halk kültürü araştırması* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.

- Tanrıkulu, İ. (2017). *Diyarbakır'ın Terkan Yöresi geçiş dönemleri (doğum, sünnet, evlenme, ölüm) âdet ve inanışları* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Ardahan Üniversitesi.
- Taş, S. (2019). *Tunceli'de geçiş dönemleri: Doğum, evlenme ve ölüm* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Fırat Üniversitesi.
- Taşçı, H. (2021). Geçmişten günümüze Gölpazarı düğün âdetleri. *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 869-913.
- Uygur, H. K. (2008). *Midyat halk kültürü monografisi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Dicle Üniversitesi.
- Uysal, Y. (2009). Gazipaşa folkloru/geçiş dönemi âdetleri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3, 209-224.
- Uysal, Y. (2019). Adıyaman halk kültüründe evlilik ve evlenme törenleri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 46, 179-193.
- Yalkın, A. (1977). Cenupta Türkmen oymakları I. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yalkın, A. (1977). Cenupta Türkmen oymakları II. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yeşil, Y. (2012). *Türk dünyasında geçiş dönemi ritüelleri ve bu ritüellerde icra edilen türler* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Yıldırım, Z. (2019). *Dünden bugüne Samsun Çarşamba ilçesinde geçiş dönemleri doğum-evlenme-ölüm, sünnet-askerlik-hac* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Cumhuriyet Üniversitesi.
- Yılmaz, Ç. (2020). *Nevşehir'de geçiş dönemlerinin halkbilimsel yönden incelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Cumhuriyet Üniversitesi.
- Yücesan, K. (2022). *Alanya folkloründe geçiş dönemleri (doğum-evlilik-ölüm âdetleri)* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Akdeniz Üniversitesi.
- Şarkı sözleri. (2023). Ağ gelin de indi mola yayladan. <https://www.sarkisozleri.bbs.tr/sarki/6905/ag-gelin-de-indi-mola-yayladan>
- Şarkı sözleri. (2023). Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar. <https://www.sarkisozleri.bbs.tr/sarki/33713/yuksekyuksektepelere-ev-kurmasinlar>
- Wikipedia. (2023). https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87avdarl%C4%B1_Ni%C4%9Fde#cite_note-4
- Wikipedia. (2024). https://tr.wikipedia.org/wiki/Yarhisar_Ni%C4%9Fde
- Wikiwand. (2024). https://www.wikiwand.com/tr/Himmetli_Ni%C4%9Fde

Kültür Envanteri. (2024). <https://kulturenvanteri.com/yer/?p=278285>

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2019). Nevşehir kültür varlıklarını koruma bölge kurulu kararı. <https://korumakurullari.ktb.gov.tr/Eklenti/64281,nigde-ili-merkez-ilcesi-elmali-yerlesimipdf.pdf?0>

Türkiye nüfusu il ilçe mahalle köy nüfusları. (2024). Niğde merkez Çavdarlı köyü nüfusu. <https://www.nufusune.com/25197-nigde-merkez-cavdarli-koy-nufusu>

Türkiye nüfusu il ilçe mahalle köy nüfusları. (2024). Niğde merkez Elmalı köyü nüfusu. <https://www.nufusune.com/25203-nigde-merkez-elmali-koy-nufusu>

Türkiye nüfusu il ilçe mahalle köy nüfusları. (2024). Niğde merkez Himmetli köyü nüfusu. <https://www.nufusune.com/25211-nigde-merkez-himmetli-koy-nufusu>

Türkiye nüfusu il ilçe mahalle köy nüfusları. (2024). Niğde merkez Yarhisar köyü nüfusu. <https://www.nufusune.com/25229-nigde-merkez-yarhisar-koy-nufusu>

Niğdemiz (2012). Niğde il haritası. <https://nigdemiz.wordpress.com/2012/11/01/nigde-haritasi/nigde-il-haritasi-nigde-haritasi/>

Şarkı sözleri. (2023). Çakmak çakmaya geldik. <https://www.sarkisozleri.bbs.tr/sarki/24346/cakmak-cakmaya-geldik>

KAYNAK KİŞİLER

- K1 Ali Durak, 75 yaşında, emekli, ilkokul mezunu Elmalı köyü.
- K2 Anış Koç, 64 yaşında, ev hanımı, ilkokul mezunu, Himmetli köyü.
- K3 Atiye Yılmaz, 51 yaşında, ev hanımı, ilkokul mezunu, Himmetli köyü.
- K4 Ayşe Korkmaz, 50 yaşında, ev hanımı, ilkokul mezunu, Himmetli köyü.
- K5 Behice Ceylan, 70 yaşında, ev hanımı, okuma ve yazma bilmiyor, Elmalı köyü.
- K6 Bekir İpek, 57 yaşında, şoför, ilkokul mezunu, Elmalı köyü.
- K7 Büşra Dinç, 22 yaşında, üniversite öğrencisi, Elmalı köyü.
- K8 Dursun İpek, 78 yaşında, ev hanımı, okuma ve yazma bilmiyor, Elmalı köyü.
- K9 Durmuş Efe, 69 yaşında, çiftçi, ortaokul mezunu, Elmalı köyü.
- K10 Ebru Bal, 31 yaşında, ev hanımı, ortaokul mezunu, Yarhisar köyü.
- K11 Emine Karahan, 45 yaşında, ev hanımı, ilkokul mezunu, Elmalı köyü.
- K12 Emine Güdük, 50 yaşında, ev hanımı, ilkokul mezunu, Elmalı köyü.
- K13 Fatma İpek, 72 yaşında, ev hanımı, okuma ve yazma bilmiyor, Elmalı köyü.
- K14 Ramazan Karahan, 51 yaşında, işçi, lise mezunu, Elmalı köyü.
- K15 Fatma Çınar, 73 yaşında, ev hanımı, ilkokul mezunu, Elmalı köyü.
- K16 Fatma İlhan, 53 yaşında, ev hanımı, ilkokul mezunu, Elmalı köyü.
- K17 Gülizar Aktaş, 83 yaşında, ev hanımı, okuma ve yazma bilmiyor, Elmalı köyü.
- K18 Gülizar Durak, 63 yaşında, ev hanımı, okur yazar, Elmalı köyü.
- K19 Mustafa İpek, 73 yaşında, emekli, ilkokul mezunu, Elmalı köyü.
- K20 Hasan Korkmaz, 73 yaşında, ilkokul mezunu, Himmetli köyü.
- K21 Hasan Karakuzu, 65 yaşında, ilkokul mezunu, Elmalı köyü.
- K22 Hatice Karakuzu 62 yaşında, ev hanımı, ilkokul mezunu, Elmalı köyü.
- K23 Hatice Toy, 55 yaşında, ev hanımı, okur yazar, Elmalı köyü.
- K24 Hüseyin Dinç, 22 yaşında, üniversite öğrencisi, Elmalı köyü.
- K25 Nuran Durak, 65 yaşında, ilkokul mezunu, Elmalı köyü.
- K26 Kadir Çınar, 76 yaşında, emekli, okur yazar, Elmalı köyü.
- K27 Kadriye Bozkurt, 67 yaşında, ev hanımı, ilkokul mezunu, Elmalı köyü.
- K28 Yaşar Ali Bozkurt, 67 yaşında, emekli, ilkokul mezunu, Elmalı köyü.
- K29 Seher Efe, 71 yaşında, ev hanımı, ilkokul mezunu, Elmalı köyü.
- K30 Şeyda Dinç, 22 yaşında, üniversite öğrencisi, Elmalı köyü.
- K31 Nevriye Ceylan, 66 yaşında, ev hanımı, ilkokul mezunu, Elmalı köyü.
- K32 Fazilet Sevimli, 63 yaşında, ev hanımı, ilkokul mezunu, Elmalı köyü.
- K33 Latife Kılıç, 76 yaşında, ev hanımı, okur yazar, Elmalı köyü.

- K34 Latife İpek, 63 yaşında, ev hanımı, ilkokul mezunu, Elmalı köyü.
- K35 Fatma Ongül, 60 yaşında, ev hanımı, ilkokul mezunu, Yarhisar köyü.
- K36 Hamide Arıcan, 69 yaşında, ev hanımı, ilkokul mezunu, Yarhisar köyü.
- K37 Halime Duyar, 49 yaşında, ev hanımı, ön lisans mezunu, Çavdarlı köyü.
- K38 Mehmet Kılıç, 82 yaşında, emekli, ilkokul mezunu, Elmalı köyü.
- K39 Ramazan Erez, 48 yaşında, Elmalı Köyü muhtarı, lise mezunu, Elmalı köyü.
- K40 Yakup İlhan, 57 yaşında, emekli, ilkokul mezunu, Elmalı köyü.
- K41 Hüseyin Canbaz, 86 yaşında, emekli, ilkokul mezunu, Çavdarlı köyü.
- K42 Mehriye Okan, 76 yaşında, ev hanımı, okuma ve yazma bilmiyor, Çavdarlı köyü.
- K43 Fatma Eğriöz, 55 yaşında, ev hanımı, okuma ve yazma bilmiyor, Çavdarlı köyü.
- K44 Necmiye Uyanık, 53 yaşında, ev hanımı, ilkokul mezunu, Himmetli köyü.
- K45 Hatice Ağaıcı, 52 yaşında, ev hanımı, ilkokul mezunu, Himmetli köyü.
- K46 Kadriye Kırkıl, 68 yaşında, ev hanımı, ilkokul mezunu, Elmalı köyü.
- K47 Reva Duyar, 28 yaşında, öğretmen, üniversite mezunu, Elmalı köyü.
- K48 Zeynep Dinç, 51 yaşında, ev hanımı, okur - yazar, Elmalı köyü.
- K49 Kezban İpek, 60 yaşında ev hanımı, okur - yazar, Elmalı köyü.
- K50 Rukiye İpek, 51 yaşında, ev hanımı, ilkokul mezunu, Elmalı köyü.
- K51 Veli İpek, 59 yaşında, memur, ortaokul mezunu, Elmalı köyü.
- K52 Veysel İpek, 40 yaşında, işçi, lise mezunu, Elmalı köyü.
- K53 Yasemin İpek, 34 yaşında, ev hanımı, ilkokul mezunu, Yarhisar köyü.
- K54 Yusuf İpek 84 yaşında, emekli, ilkokul mezunu, Elmalı köyü.
- K55 Hüseyin Can Duyar, 28 yaşında, öğretmen, üniversite mezunu, Çavdarlı köyü.
- K56 Sümeyye Karahan, 24 yaşında, ön lisans mezunu, işçi, Elmalı köyü.
- K57 Hatice Elgin, 51 yaşında, ev hanımı, ilkokul mezunu, Çavdarlı köyü.
- K58 Meryem Bozkurt, 51 yaşında, ev hanımı, ortaokul mezunu, Elmalı köyü.
- K59 İlhan Kılıç, 59 yaşında, memur lisans mezunu, Elmalı köyü.
- K60 Mustafa Çınar, 81 yaşında, emekli, ilkokul mezunu, Elmalı köyü.
- K61 Gülseren Bal, 58 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Elmalı köyü.
- K62 Sinan Ünal, 49 yaşında, esnaf, ilkokul mezunu, esnaf, Himmetli köyü.
- K63 Hikmet Eğriöz, 55 yaşında, çiftçi, ilkokul mezunu, Çavdarlı köyü.
- K64 Muhsine Karagöz, 61 yaşında, ev hanımı, ilkokul mezunu, Elmalı köyü.
- K65 Safiye Zonga, 47 yaşında, ev hanımı, ilkokul mezunu, Elmalı köyü.
- K66 Hacer Korkmaz, 53 yaşında, ev hanımı, ilkokul mezunu, Elmalı köyü.
- K67 Fatma Yılmaz, 82 yaşında, ev hanımı, okuma ve yazma bilmiyor, Elmalı köyü.

- K68 Emine Durak, 85 yaşıında, ev hanımı, okuma ve yazma bilmiyor, Elmalı köyü.
- K69 Mahsule Durak, 54 yaşıında, ev hanımı, ilkokul mezunu, Elmalı köyü.
- K70 Salih Saygılı, 53 yaşıında, muhtar, ortaokul mezunu, Himmetli köyü.
- K71 Ahmet Polat, 60 yaşıında, eski muhtar, ilkokul mezunu, Yarhisar köyü.
- K72 Sami Karagöz, 60 yaşıında emekli imam, ilkokul mezunu, Elmalı köyü.
- K73 Servet Demir, 31 yaşıında, öğretmen, lisans mezunu, Elmalı köyü
- K74 Esra İnan, 28 yaşıında, ev hanımı, lise mezunu, Elmalı köyü.
- K75 Bayram İpek, 28 yaşıında, işçi, ön lisans mezunu, Elmalı köyü.
- K76 Ali Çalkan, 61 yaşıında, işçi, ilkokul mezunu, Elmalı köyü.
- K77 Bilgilerini vermek istemeyen kaynak kişi Elmalı köyü.

EKLER

EK-1 Bilgilendirilmiş Onam Formu

Ben Dr. Öğr. Üyesi Z. Görkem DURAN GÜLTEKİN ve yüksek lisans tez öğrencim Kübra DEMİR “Niğde Elmalı (Şeyhler) Köyü ve Çevresi Halk Kültürü” konusu hakkında bir çalışma yapmaktayız. Çalışmanın yapılabilmesi için Batman Üniversitesi Etik Kurul’dan yazılı izin alınmıştır. Sizin de bu araştırmaya katılmanızı talep ediyorum. Ancak bu araştırmaya katılıp katılmamakta serbestsiniz. Çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayalıdır. Bu nedenle karar vermeden önce sizi detaylı olarak bilgilendirmek istiyorum.

Bu araştırmada Niğde Elmalı (Şeyhler) Köyü ve Çevresi Halk Kültürü incelenecektir. Bu amaçla sahada derleme çalışmaları yapılacak ve kaynak kişilerden Niğde Elmalı (Şeyhler) Köyü ve Çevresi Halk Kültürü ile ilgili veriler derlenerek yazılı/sesli/görsel olarak bu yöntemlerden biri ya da birkaçı birlikte kullanılarak kaydedilecektir. Söz konusu veriler Niğde Elmalı (Şeyhler) Köyü ve Çevresi Halk Kültürü doğrultusunda yüksek lisans tez çalışmasında kullanılacak ve sesli/görsel materyal de kaynak kişilerin izni doğrultusunda çalışmanın bitiminde kullanılacaktır. Araştırmaya katılmanız durumunda bu formda yazılı olan iletişim bilgilerinden araştırmacılara ulaşabilir ve çalışmanın her aşamasında çalışma ile ilgili bilgileri alabilirsiniz.

Çalışmaya katılmanız ve doğru yanıtlar vermeniz araştırma sonuçlarının doğruluğunu etkileyecektir. Size ait veriler bu çalışma dışında hiçbir yerde kullanılmayacak ve gizli tutulacaktır. Bu çalışmaya katılmayı reddetme ve hiçbir neden göstermeksizin, istediğiniz zaman araştırmadan ayrılma hakkına sahipsiniz. Araştırmaya katılmak istemeniz halinde bu formu imzalamanız gerekmektedir. Bu formun bir kopyası size verilecektir. Katılımınız için teşekkür ederiz.

Gönüllünün adı, soyadı:

Adres :

Tel :

İmza :

Tarih :

Sorumlu Araştırmacının adı, soyadı, unvanı: Z. Görkem DURAN GÜLTEKİN,
Dr.Öğr. Üyesi

Adres: Batman Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü Batıraman Kampüsü/BATMAN

Tel:

İmza:

Tarih:

Yardımcı Araştırmacının adı, soyadı, unvanı: Kübra DEMİR, Yüksek Lisans
Öğrencisi

Adres: Midyat/Mardin, Kocatepe Ortaokulu

Tel :

İmza :

Tarih :

EK-2 Etik Kurul Kararı

1

T.C. BATMAN ÜNİVERSİTESİ ETİK KURUL KARARI			
Toplantı Tarihi	: 08.11.2023		
Toplantı Sayısı	: 2023/06		
Toplantıda Alınan Karar Sayısı	: 27		
Üniversitemizin Etik Kurulu, Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Rohat CEBE Başkanlığında toplanarak aşağıdaki karar alınmıştır. Karar 2023/06-22 Üniversitemiz Fen Edebiyatı Fakültesinde görev yapan Dr. Öğretim Üyesi Zehra Görkem Duran GÜLTEKİN'in "Niğde Elmalı (Şeyhler) Köyü ve Çevresi Halk Kültürü" başlıklı araştırmasını, danışmanlığını yürüttüğü Üniversitemiz Yüksek Lisans Öğrencisi Kübra DEMİR ile birlikte (mülakat) yapma talebine ilişkin 25.09.2023 tarihli ve 130419 sayılı yazı görüşüldü; Yapılan görüşmeler sonucunda; Üniversitemiz Fen Edebiyatı Fakültesinde görev yapan Dr. Öğretim Üyesi Zehra Görkem Duran GÜLTEKİN'in "Niğde Elmalı (Şeyhler) Köyü ve Çevresi Halk Kültürü" başlıklı araştırmasını, danışmanlığını yürüttüğü Üniversitemiz Yüksek Lisans Öğrencisi Kübra DEMİR ile birlikte (mülakat) yapma talebinin uygun görüldüğüne toplantıya katılanların oy birliği ile karar verilmiştir.			
BAŞKAN (İmza) Prof. Dr. Rohat CEBE			
ÜYE Prof. Dr. Hamit ADIN	(İmza)	ÜYE Prof. Dr. Bilal ŞEKER	(İmza)
ÜYE Prof. Dr. Filiz AKBAŞ	(İmza)	ÜYE Prof. Dr. Ömer Faruk ERTUĞRUL	(Katılmadı)
ÜYE Prof. Dr. Yıldız DEMİRHAN	(İmza)	ÜYE Doç.Dr. Ümit DİLEKÇİ	(İmza)
ÜYE Doç.Dr. Veyssel ERATİLLA	(İmza)	ÜYE Doç.Dr. Yusuf ÇINAR	(İmza)
ÜYE Doç.Dr. Reşat ARICA	(İmza)	ÜYE Dr.Öğr.Üyesi Özlem BEZEK GÜRE	(İmza)
		Raportör Erkan ZENGİN	(İmza)

ASLI GİBİDİR